บทที่ 5

รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย

การศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่าในที่นี้ได้ศึกษาภูมิทัศน์ 4 ประเภท คือ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตร การตั้งถิ่นฐาน และเส้นทางคมนาคมขนส่ง โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ในระดับมหภาค และระดับจุลภาค ในอันดับแรกจะกล่าวถึงรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนโดยทั่วไปซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด และอำเภอแม่ระมาดก่อน หลังจากนั้นจึงจะกล่าวถึงรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงโดยละเอียดของภูมิทัศน์ชายแดนแต่ละประเภทต่อไป

ลักษณะของภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ได้จากการวิเคราะห์ตีความข้อมูลแผนที่ภูมิประเทศปี พ.ศ. 2512 และการจำแนกรายละเอียดด้วยสายตาจากข้อมูลดาวเทียม Landsat - TM5 ปี พ.ศ. 2532 และ พ.ศ. 2542 โดยจำแนกออกเป็น 5 ประเภทหลัก คือ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม ชุมชนและสาธารณูปการ แหล่งน้ำ และพื้นที่อื่นๆ (พื้นที่รกร้าง เหมืองแร่ ทุ่งหญ้า และบ่อลูกรัง) ตามมาตรฐานการแบ่งประเภทการใช้ที่ดินระดับที่ 1 ของกรมพัฒนาที่ดิน

5.1 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2512

ภูมิทัศน์ของพื้นที่สองฟากฝั่งชายแดนไทย – พม่าบริเวณแม่น้ำเมย ในปี พ.ศ. 2512 ส่วนใหญ่จะมีสภาพเป็นภูมิทัศน์ธรรมชาติ เนื่องจากมีพื้นที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 95.45 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด (ตารางที่ 5.1 และ รูปที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 องค์ประกอบของภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2512

ประเภท	เนื้อที่ (ตารางกิโลเมตร)					
	รวม	ร้อยละ	ฝั่งไทย	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งพม่า
พื้นที่ป่าไม้	8,861.66	95.45	5,843.85	94.56	3,017.81	98.21
พื้นที่เกษตรกรรม	361.67	3.90	311.89	5.05	49.78	1.62
ชุมชนและสาธารณูปการ	29.35	0.32	24.49	0.40	4.86	0.16
แหล่งน้ำ	30.77	0.33	0.03	0.0005	0.43	0.01
อื่นๆ	-	-	-	-	-	-
รวม	9,283.45	100.00	6,180.26	100.00	3,072.88	100.00

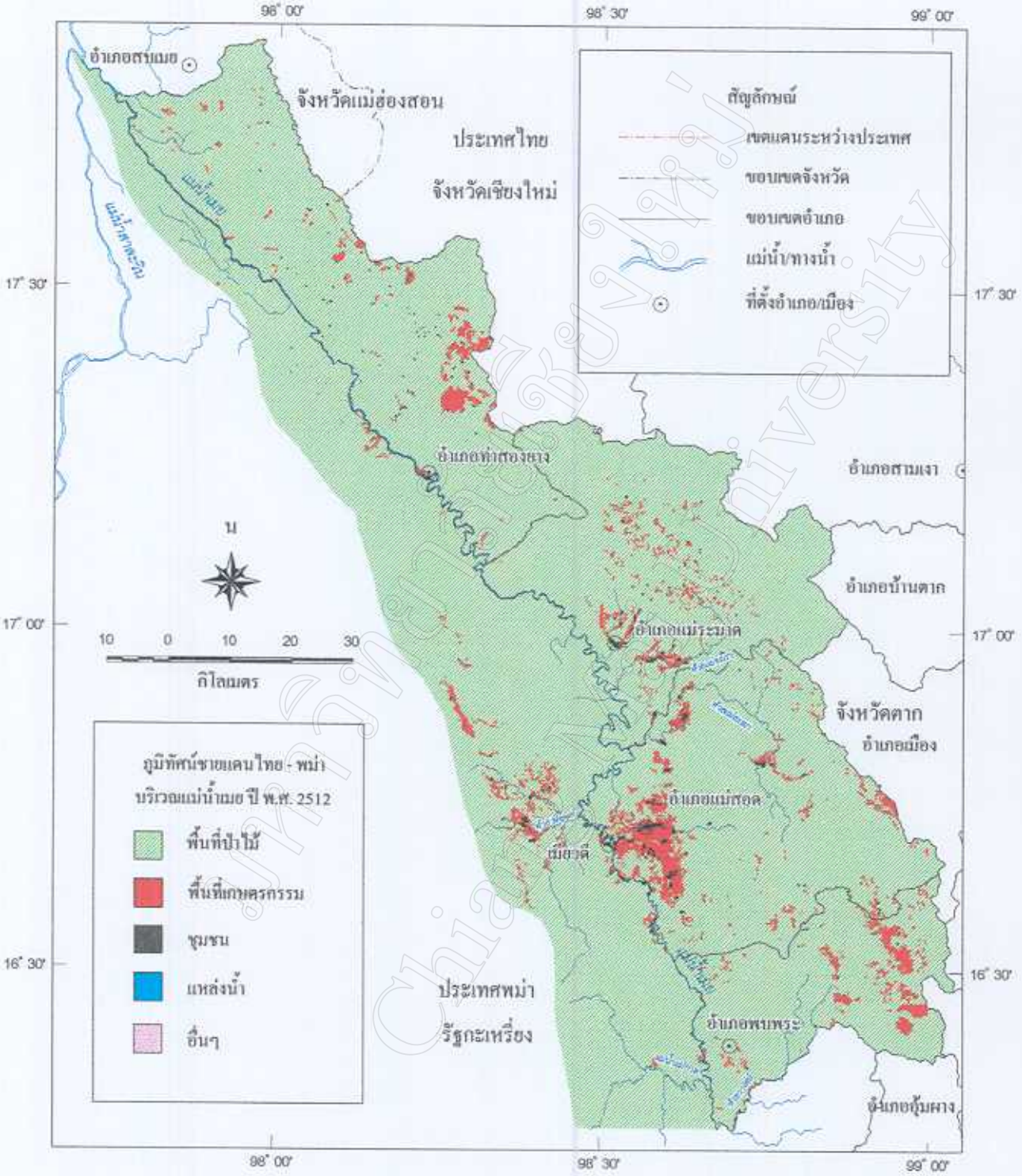

รูปที่ 5.1 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2512

5.1.1 พื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2512

พื้นที่ป่าไม้ในปี พ.ศ. 2512 เป็นช่วงก่อนที่จะมีการประกาศปิดป่าทั่วประเทศของไทย และการเปิดสัมปทานป่าไม้ของรัฐบาลพม่า พบว่าพื้นที่ป่าไม้บริเวณแม่น้ำเมยมีจำนวนพื้นที่ทั้งสิ้น 8,861.66 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 95.45 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด โดยประกอบด้วยพื้นที่ป่าไม้ฝั่งไทย 5,843.85 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 94.56 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งไทย และพื้นที่ป่าไม้ฝั่งพม่า 3,017.81 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 98.21 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งพม่า ประเภทของป่าไม้ทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ โดยมีไม้สักเป็นไม้สำคัญทางเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ. 2512 การกระจายตัวของพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งไทยจะพบอยู่ในทุกอำเภอยกเว้นบริเวณรอบตัวเมืองแม่สอด โดยอำเภอท่าสองยางมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด ส่วนในฝั่งพม่าเกือบทั้งหมดของพื้นที่ศึกษาจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ยกเว้นบริเวณรอบๆ เมืองเมียวดี และลำห้วย Mepale เท่านั้น

5.1.2 พื้นที่เกษตรกรรม ปี พ.ศ. 2512

พื้นที่เกษตรกรรมชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ในปี พ.ศ. 2512 มีอยู่ค่อนข้างน้อย โดยมีอยู่ทั้งสิ้น 361.67 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.9 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่จะอยู่ในฝั่งไทยซึ่งมีพื้นที่ 311.89 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 5.05 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งไทย ส่วนในฝั่งพม่ามีอยู่เพียง 49.78 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 1.62 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งพม่า

การกระจายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2512 ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขา และริมลำน้ำสาขาของแม่น้ำเมย โดยในฝั่งไทยในเขตอำเภอพบพระ พื้นที่ส่วนใหญ่จะพบทางด้านตะวันตกของตัวอำเภอบริเวณตำบลคีรีราษฎร์ ส่วนอำเภอแม่สอดจะพบอยู่บริเวณรอบๆตัวเมือง ส่วนที่เป็นแอ่งที่ราบโดยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมผืนใหญ่ที่สุดของพื้นที่ศึกษา อำเภอแม่ระมาดจะพบบริเวณลำห้วยแม่จะเรา อำเภอท่าสองยางจะพบบริเวณตอนใต้ส่วนที่เป็นเขตติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับในฝั่งพม่าจะพบรอบๆ เมืองเมียวดี และที่ราบระหว่างหุบเขาบริเวณลำห้วย Mepale

รูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตร ปี พ.ศ. 2512 ส่วนใหญ่ของทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่าเป็นการเพาะปลูกข้าวนาลุ่ม โดยจะเป็นการทำนาปีเกือบทั้งหมด ส่วนในฝั่งไทยพบว่ามีการเพาะปลูกพืชไร่อยู่บางส่วน ได้แก่ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ซึ่งพบอยู่ในเขตอำเภอพบพระ และแม่สอด

5.1.3 การตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2512

การตั้งถิ่นฐานโดยทั่วไปก่อนปี พ.ศ. 2512 บริเวณแม่น้ำเมยพบว่าในขณะนั้นมีชุมชนหรือหมู่บ้านจำนวนทั้งสิ้น 329 แห่ง โดยเป็นชุมชนทางฝั่งไทย 227 แห่ง และฝั่งพม่า 102 แห่ง ในฝั่งไทยมีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างหนาแน่นบริเวณแอ่งที่ราบแม่สอด โดยกระจายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเมยลำห้วยสำคัญๆ และเส้นทางคมนาคมขนส่ง ส่วนในเขตที่สูงพบว่ามีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างเบาบาง

ชนชาติต่างๆที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณแม่น้ำเมย ในปีพ.ศ. 2512 สามารถจำแนกตามกลุ่มเชื้อชาติได้ 4 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กะเหรี่ยง ไทยภาคเหนือ พม่า และชนชาติอื่นๆ เช่น ไทยใหญ่ บังคลาเทศ ฯลฯ

ชนชาติกะเหรี่ยงเป็นชนชาติดั้งเดิมที่เคยอยู่ในบริเวณแม่น้ำเมย โดยจะพบว่ามีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่า และมีการติดต่อระหว่างกันอยู่ในปัจจุบัน สำหรับฝั่งไทยการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงจะพบได้ทั่วไปบริเวณนอกเขตเมืองแม่สอด พบพระ แม่ระมาด และท่าสองยาง โดยเฉพาะอำเภอท่าสองยางประชากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวกะเหรี่ยง ชาวไทยจะอาศัยในเขตตัวเมืองเท่านั้น ส่วนทางฝั่งพม่าจะอยู่นอกเขตเมืองเมียวดี และเป็นชนชาติส่วนใหญ่ในเขตชายแดนของพม่าบริเวณแม่น้ำเมย อาจกล่าวได้ว่าชนชาติกะเหรี่ยงเป็นประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเมยนี้

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยภาคเหนือ ได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2450 โดยส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอสบปราบ อำเภอห้างฉัตร และอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านแม่จะเรา อำเภอแม่ระมาด บ้านแม่ปะกลาง และบ้านสองแควน้อย อำเภอแม่สอด จากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2455 มีชาวอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านแม่ปะเหนือ บ้านแม่กุ บ้านแม่ตาว บ้านแม่กาษา และบ้านพะวอ อำเภอแม่สอด ส่วนหนึ่งอพยพข้ามไปอยู่ที่บ้านห้วยส้าน และบ้านสวนอ้อย ฝั่งพม่าตรงข้ามอำเภอแม่สอดก่อนที่จะมีการปักปันเขตแดน ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีชาวไทยภาคเหนือที่เป็นพลเมืองพม่าอยู่ นอกจากนี้ในราวปี พ.ศ. 2460 ยังมีชาวไทยภาคเหนือจากอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านแม่จะเรา อำเภอแม่ระมาด และบ้านแม่ตาว อำเภอแม่สอด

การตั้งถิ่นฐานของชาวพม่าโดยส่วนใหญ่จะพบเฉพาะบริเวณเมืองเมียวดีเท่านั้น ซึ่งการตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มีขนาดใหญ่ที่สุดของพม่าในเขตพื้นที่บริเวณนี้ สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชนชาติอื่นๆ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยใหญ่ และบังคลาเทศ ซึ่งได้อพยพมาเป็นพวกแรกๆ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเขตเมืองแม่สอด

5.1.4 เส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2512

เส้นทางคมนาคมขนส่งมีส่วนสำคัญต่อพัฒนาการของภูมิทัศน์ชายแดนในด้านอื่นๆและเป็นปัจจัยสำคัญในการควบคุมอำนาจของรัฐ ดังนั้นเมื่อโครงข่ายเส้นทางคมนาคมขนส่งบริเวณชายแดนมีมากขึ้นแสดงว่ารัฐนั้นๆก็มีอำนาจมากขึ้นบริเวณชายแดน หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเส้นทางคมนาคมขนส่งสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดความเข้มแข็งของรัฐหรือการพัฒนาบริเวณชายแดนได้เช่นกัน ซึ่งพัฒนาการของภูมิทัศน์ชายแดนในประเด็นของเส้นทางคมนาคมขนส่งบริเวณแม่น้ำเมยมีความสำคัญไม่เพียงแต่ในแง่ของยุทธศาสตร์และความมั่นคงเท่านั้น แต่ในปัจจุบันยังมีความสำคัญในแง่ของเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศอีกด้วย

ในอดีตการติดต่อระหว่างพื้นที่ชายแดนบริเวณแม่น้ำเมยทั้งทางฝั่งไทยและฝั่งพม่ามีความยากลำบากมาก โดยการติดต่อสามารถใช้ได้เพียงการเดินเท้าและสัตว์ต่าง เนื่องจากต้องเดินทางผ่านภูเขาสูงทั้งสองฝั่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 การติดต่อของพื้นที่ในฝั่งไทยเริ่มจะพัฒนาขึ้น โดยได้มีการตัดถนนลูกรังหรือทางหลวงหมายเลข 105 (ตาก-แม่สอด) ในปัจจุบัน จากตัวอำเภอเมืองมายังอำเภอแม่สอด ซึ่งเส้นทางดังกล่าวเป็นเพียงเส้นทางเดียวที่สามารถใช้ติดต่อกับพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ได้และใช้ได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น ซึ่งต่อมาในปีพ.ศ. 2513 จึงได้รับการปรับปรุงให้เป็นเส้นทางลาดยางทำให้การติดต่อระหว่างพื้นที่ภายนอกกับพื้นที่ในเขตแม่น้ำเมยทางฝั่งไทยมีความสะดวกขึ้น ส่วนเส้นทางหลักที่ใช้ติดต่อระหว่างอำเภอเส้นทางทางด้านตอนเหนือสิ้นสุดที่บริเวณอำเภอแม่ระมาด คือ ทางหลวงหมายเลข 1085 มีระยะทางประมาณ 38 กิโลเมตร แต่ในฤดูฝนต้องใช้การเดินเท้าหรือเกวียนเป็นเวลา 2 วัน ส่วนการติดต่อกับอำเภอท่าสองยางมีความยากลำบากมาก โดยพบว่าในปี พ.ศ. 2509 ยังไม่มีถนน การติดต่อทางบกต้องใช้การเดินทางเป็นเวลา 3 วัน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก, 2510) ส่วนข้อมูลแผนที่ในปี พ.ศ. 2512 พบว่ามีถนนดินลูกรังและทางเกวียน ขณะที่เส้นทางที่ติดต่อกับอำเภอทางด้านใต้ของอำเภอแม่สอดมีเส้นทางหลักเป็นถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้งสิ้นสุดลงที่อำเภอพบพระเท่านั้น

ส่วนทางฝั่งพม่าในปี พ.ศ. 2512 มีเส้นทางคมนาคมขนส่งสายหลักเพียงเส้นทางเดียวคือทางหลวงหมายเลข 85 เป็นถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้ง เพื่อใช้ในการติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ การเดินทางติดต่อระหว่างชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงใช้การเดินเท้าหรือสัตว์ต่างเป็นหลัก (รูปที่ 5.2)

การคมนาคมขนส่งที่มีความยากลำบาก ในปี พ.ศ. 2512 ทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่าได้ส่งผลให้สภาพภูมิทัศน์ในด้านอื่นๆมีการเปลี่ยนแปลงน้อยอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม และการตั้งถิ่นฐาน

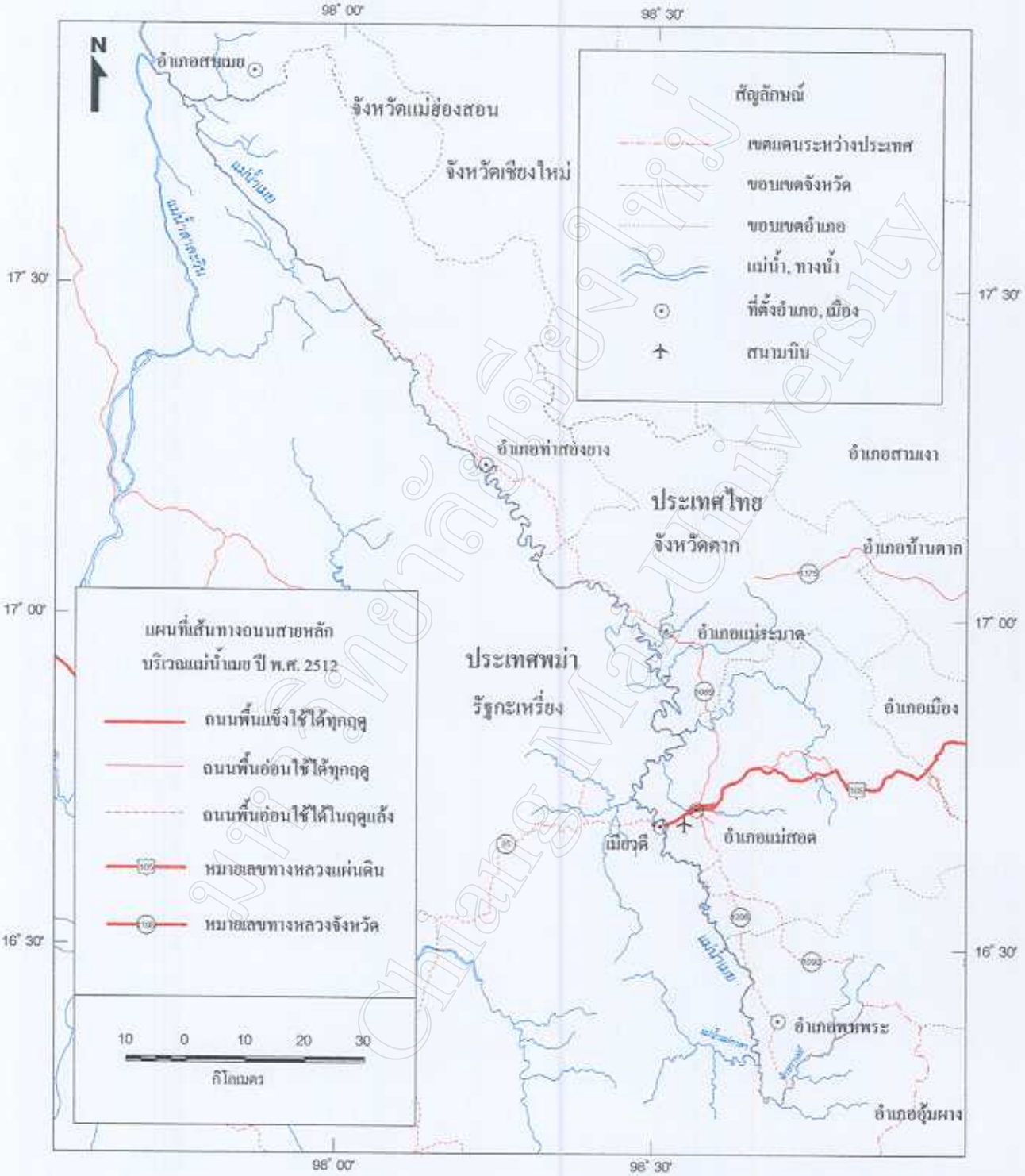

รูปที่ 5.2 เส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2512

5.2 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2532

สภาพทั่วไปของภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า ปี พ.ศ. 2532 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงแต่ยังคงเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของทั้งสองฝั่ง รองลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม (ตารางที่ 5.2 และรูปที่ 5.3)

ตารางที่ 5.2 องค์ประกอบของภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2532

ประเภท	เนื้อที่ (ตารางกิโลเมตร)					
	รวม	ร้อยละ	ฝั่งไทย	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งพม่า
พื้นที่ป่าไม้	7,538.09	81.20	4,738.07	76.64	2,800.02	91.16
พื้นที่เกษตรกรรม	1,662.00	17.91	1,397.03	22.60	264.97	8.62
ชุมชนและสาธารณูปการ	49.93	0.54	43.85	0.71	6.08	0.2
แหล่งน้ำ	31.02	0.33	1.89	0.03	0.13	0.004
อื่นๆ	1.41	0.02	1.10	0.02	0.31	0.01
รวม	9,283.45	100.00	6,181.94	100.00	3,071.51	100.00

อย่างไรก็ตามพื้นที่เกษตรกรรมในฝั่งไทยบริเวณอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด และอำเภอแม่ระมาดได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2512 จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ของฝั่งไทยในช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 เป็นการเปลี่ยนแปลงจากภูมิทัศน์ธรรมชาติคือพื้นที่ป่าไม้มาเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมหรือภูมิทัศน์ทางการเกษตร ส่วนในฝั่งพม่าโดยทั่วไปพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนักในช่วงเวลาดังกล่าว (ตารางที่ 5.3 และรูปที่ 5.4 – 5.5)

ตารางที่ 5.3 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2532

ลักษณะการเปลี่ยนแปลง	เนื้อที่ (ตารางกิโลเมตร)		
	ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า	รวม
พื้นที่ป่าไม้ → พื้นที่เกษตรกรรม	1,092.36	216.12	1,308.48
พื้นที่ป่าไม้ → ชุมชน	11.16	1.36	12.52
พื้นที่ป่าไม้ → แหล่งน้ำ	1.16	-	1.16
พื้นที่ป่าไม้ → พื้นที่อื่นๆ	1.10	0.31	1.41
พื้นที่เกษตรกรรม → ชุมชน	7.22	0.82	8.04
พื้นที่เกษตรกรรม → แหล่งน้ำ	-	0.11	0.11
รวม	1,113.00	218.72	1,331.72

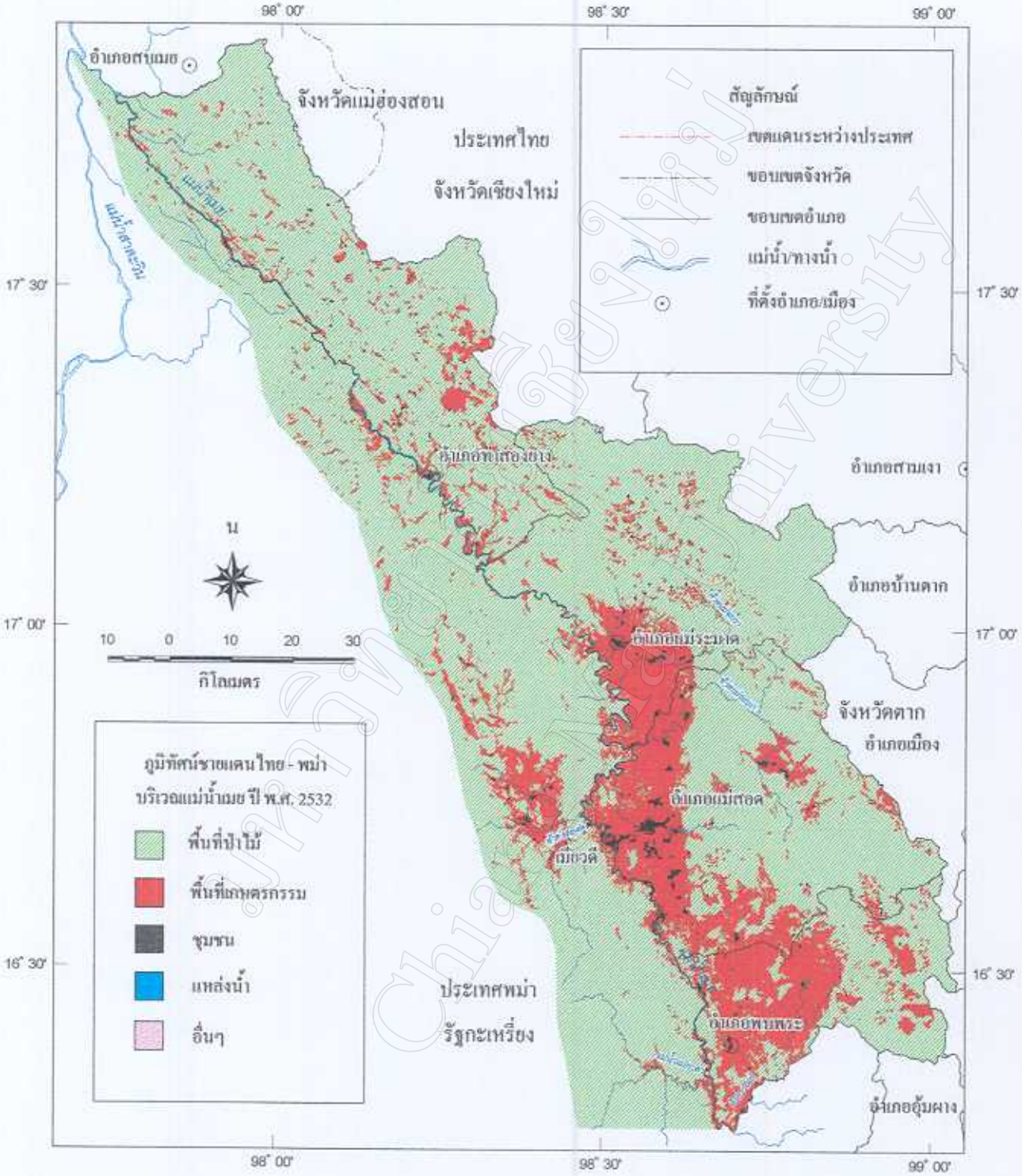

รูปที่ 5.3 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2532

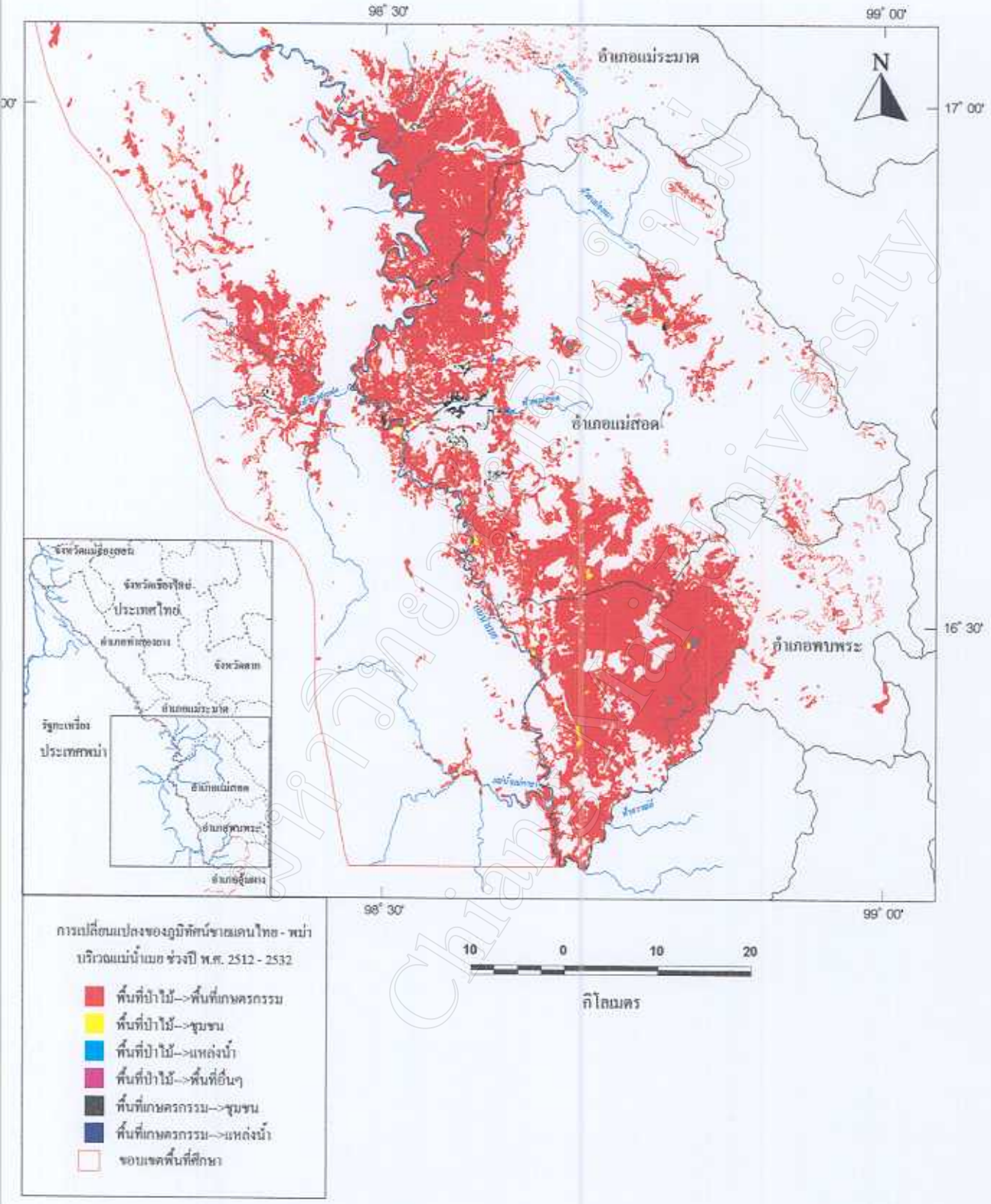

รูปที่ 5.4 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 ส่วนที่ 1

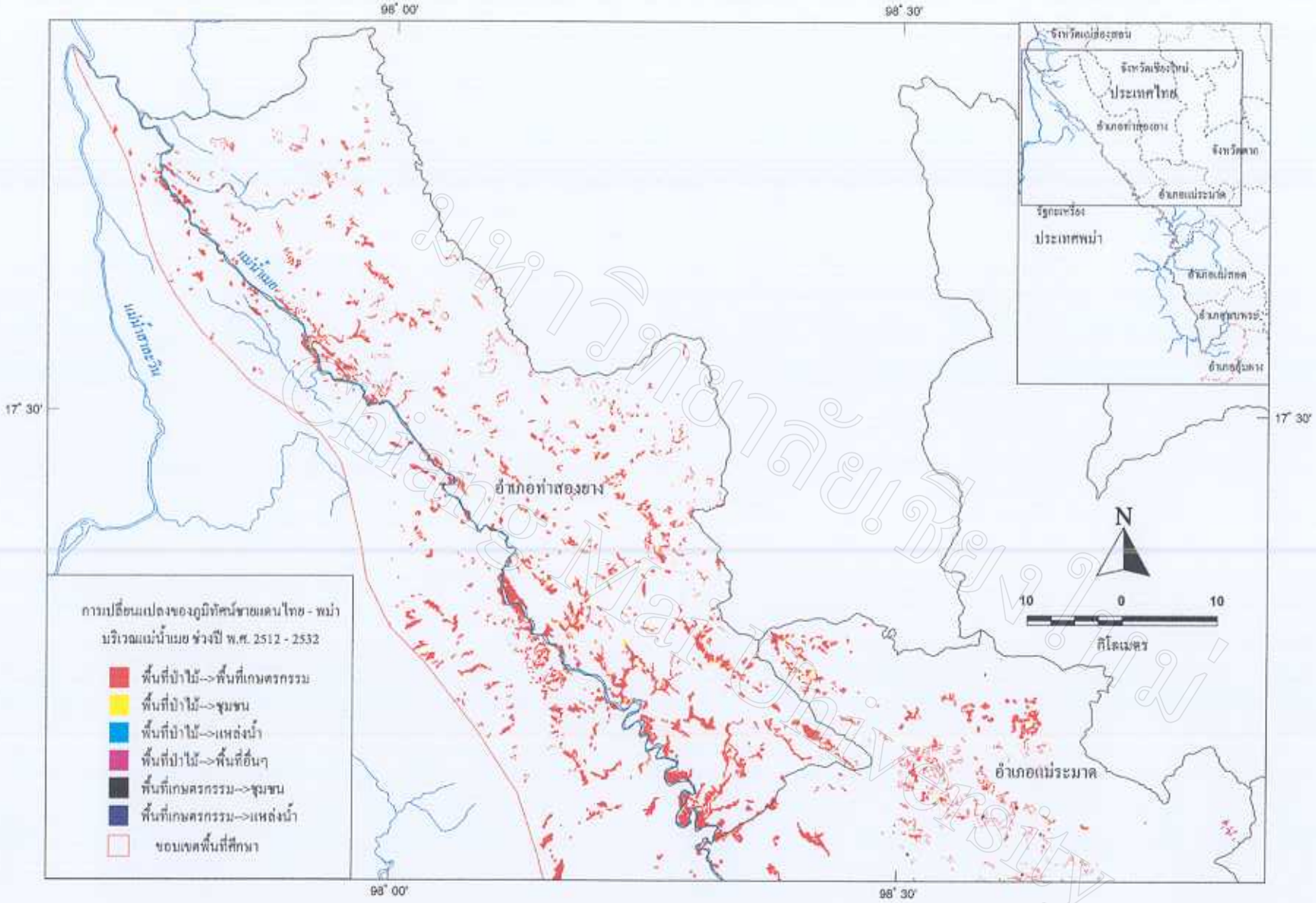

รูปที่ 5.5 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 ส่วนที่ 2

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2512 – 2532

จากข้อมูลดาวเทียม Landsat -TM5 ในปี พ.ศ. 2532 พื้นที่ชายแดนไทย – พม่าบริเวณแม่น้ำเมยมีพื้นที่ป่าไม้รวม 7,538.09 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 81.2 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด ประกอบด้วยพื้นที่ฝั่งไทย 4,738.07 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 76.64 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งไทย และฝั่งพม่า 2,800.02 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 91.16 ของพื้นที่ศึกษาฝั่งพม่า การกระจายตัวของพื้นที่ป่าไม้ในปี พ.ศ. 2532 ยังคงพบได้เป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ยกเว้นบริเวณแอ่งที่ราบแม่สอดในฝั่งไทยและบริเวณลำห้วย Mepale ในฝั่งพม่า

สำหรับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2512 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลง 1,323.57 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ฝั่งไทย 1,105.78 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 17.88 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งไทย และฝั่งพม่า 217.79 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 7.09 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งพม่า โดยมีอัตราการเปลี่ยนแปลงในฝั่งไทย 55.28 ตารางกิโลเมตร/ปี และในฝั่งพม่า 10.88 ตารางกิโลเมตร/ปี

ในฝั่งไทยบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างมากจะอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่สอด ในเขตตำบลวาเล่ย์ พบพระ และช่องแคบ อำเภอพบพระ ตำบลมหาวัน แม่ตาว แม่ปะ แม่กาษา อำเภอแม่สอด และตำบลแม่ระมาด แม่จะเรา อำเภอแม่ระมาด โดยส่วนใหญ่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ส่วนพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างน้อย แต่บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากจะอยู่บริเวณห้วย Mepale ลำน้ำสาขาของแม่น้ำเมย ห่างจากเมืองเมียวดีไปทางตะวันตกประมาณ 20 กิโลเมตร

จะสังเกตได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ของฝั่งไทยและฝั่งพม่าในปี พ.ศ. 2512 ส่วนใหญ่ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่หลังจากนั้นเป็นต้นมาพื้นที่ป่าไม้ของฝั่งไทยมีอัตราที่ลดลงอย่างรวดเร็วมากกว่าฝั่งพม่าเป็นอย่างมากเนื่องจากสาเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน โดยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งไทย ประการแรกมาจากการอนุญาตสัมปทานป่าไม้ในเขตไทย ซึ่งการมุ่งพัฒนาประเทศทำให้ไทยเร่งการส่งออกทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนเป็นรายได้ ประกอบกับความต้องการไม้ภายในประเทศทำให้อุตสาหกรรมป่าไม้เกิดขึ้นเกือบทั่วประเทศ สำหรับพื้นที่ชายแดนไทย-พม่าบริเวณจังหวัดตากเป็นพื้นที่ซึ่งมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ก็ได้มีการเปิดให้ทำไม้เช่นกัน ซึ่งบริษัทที่ได้รับสัมปทานมีทั้งบริษัทของรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และบริษัทเอกชน โดยมีทั้งสัมปทานไม้สักและไม้กระยาเลย (ตารางที่ 5.4 - 5.5 และรูปที่ 5.6)

ตารางที่ 5.4 สัมปทานไม้สักในฝั่งไทย บริเวณแม่น้ำเมย ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2532

อำเภอ	ป่าไม้	บริษัทที่ได้รับสัมปทาน	เนื้อที่ (ตร.กม.)
อำเภอท่าสองยาง	ป่าแม่เมย	บริษัทอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1	2,498.48
อำเภอแม่ระมาด	ป่าแม่ตื่น	องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้	750.79
	ป่าแม่ระมาด – ขะเนจื้อ	องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้	409.02
อำเภอแม่สอด	ป่าช่องแคบ – แม่โกนเกน	องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้	725.00
	รวม		4,383.29

ตารางที่ 5.5 สัมปทานไม้กระยาเลยในฝั่งไทย บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2532

อำเภอ	ป่าไม้	บริษัทที่ได้รับสัมปทาน	เนื้อที่ (ตร.กม.)
อำเภอท่าสองยาง	ป่าแม่สอง - แม่ผารู	บริษัทจังหวัด	494.40
	ป่าแม่ยวม – แม่เงา	บริษัทจังหวัด	694.91
	ป่าแม่สอง – แม่เงา	บริษัทจังหวัด	539.93
อำเภอแม่ระมาด	ป่าแม่ระมาด – ขะเนจื้อ	องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้	409.02
	ป่าแม่ตื่น	บริษัทจังหวัด	750.79
	ป่าแม่ตื่น – แม่สลิด	บริษัทจังหวัด	957.70
อำเภอแม่สอด	ป่าช่องแคบ – แม่โกนเกน	บริษัทจังหวัด	125.00
	รวม		3,971.75

ที่มา: รายงานเมืองตาก สำนักผังเมือง, 2523

อย่างไรก็ตามพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมย – สาละวิน พบว่ามีสัมปทานป่าไม้มาตั้งแต่ในสมัยยุคอาณานิคม ที่เขตแดนยังไม่ได้รับการปักปัน โดยมีบริษัทของอังกฤษเข้ามาประกอบกิจการป่าไม้ในสมัยนั้น ดังนั้นสภาพป่าไม้บริเวณนี้จึงคาดว่าจะมีแนวโน้มที่ลดลงเรื่อยๆก่อนที่จะมีการปักปันเขตแดน

ประการที่สอง ได้แก่ การขยายตัวของพืชเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการส่งเสริมทางการเกษตรเพื่อส่งออกของรัฐบาลไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 – 3 ที่ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อส่งออกทำให้ระบบการเกษตรเพื่อผลิตขายมีความเข้มข้นมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐานต่างๆ เช่น การตัดถนน และการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ยังส่งผลต่อการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งไทยอีกด้วย โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมขนส่ง

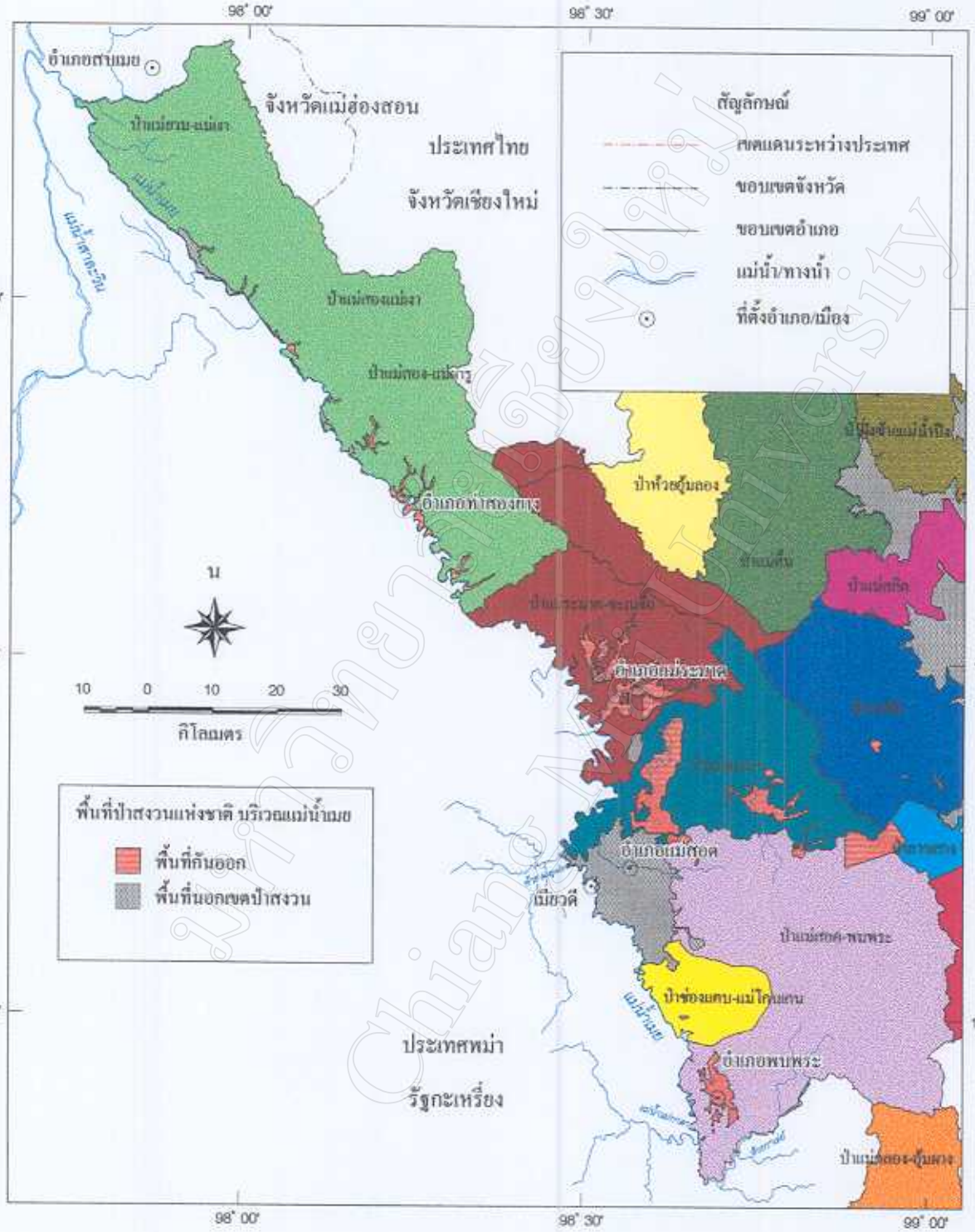

รูปที่ 5.6 พื้นที่ป่าสงวนบริเวณแม่น้ำเมย

สายหลักที่เป็นเส้นทางเพื่อความมั่นคงของไทย ได้ตัดผ่านพื้นที่ป่าสงวนบริเวณอำเภอพบพระ และท่าสองยาง ทำให้จะต้องมีการตัดไม้เพื่อการก่อสร้างและขยายเส้นทาง นอกจากนี้ผลกระทบทางอ้อมจากการสร้างเส้นทางยังทำให้การเข้าถึงพื้นที่ป่าไม้ทำได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมและการตั้งถิ่นฐาน

ส่วนพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างน้อยนั้นมีปัจจัยมาจากหลายๆด้าน ทางด้านกายภาพการที่พื้นที่ชายแดนบริเวณนี้มีเทือกเขาดอว์นากั้นระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำสะโตง ทำให้การติดต่อมีความยากลำบาก ส่งผลให้พื้นที่มีการพัฒนาน้อยมาก นอกจากนี้ปัจจัยในด้านสังคม-วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับป่า มีรูปแบบทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน พื้นที่ป่าไม้จึงไม่ถูกบุกรุกมากนัก นอกจากนั้นลักษณะการเกษตรส่วนใหญ่ของชาวกะเหรี่ยงเป็นแบบยังชีพ และไม่ได้รับอิทธิพลของส่วนกลางและระบบตลาด ทำให้ดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก

ส่วนปัจจัยทางการเมืองในช่วงเวลานี้พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ ซึ่งยังคงมีรายได้ที่ได้จากการเก็บภาษีจากการค้าชายแดนในตลาดมืดอยู่ ทำให้ทรัพยากรป่าไม้เป็นรายได้ที่รองลงไป

5.2.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรม ปี พ.ศ. 2512 - 2532

พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณแม่น้ำเมยในปี พ.ศ. 2532 พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 1,663.0 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 17.91 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด โดยเป็นพื้นที่ในฝั่งไทย 1,397.03 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 22.6 ของพื้นที่ศึกษาในฝั่งไทย และพื้นที่ในฝั่งพม่า 264.97 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 8.62 ของพื้นที่ศึกษาฝั่งพม่า พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่สอดในฝั่งไทย และบริเวณลำห้วย Mepale ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาในฝั่งพม่า

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกษตรกรรมช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยมีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 1,300.33 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 14.0 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นในฝั่งไทย 1,085.14 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 17.55 ของพื้นที่ฝั่งไทย และในฝั่งพม่า 215.19 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 7.0 ของพื้นที่ฝั่งพม่า โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นในฝั่งไทย 54.25 ตารางกิโลเมตร/ปี และอัตราการเพิ่มขึ้นในฝั่งพม่า 10.75 ตารางกิโลเมตร/ปี รูปแบบการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้

บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในช่วงเวลานี้จะพบอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่สอดทางฝั่งไทย ตั้งแต่อำเภอพบพระไปจนถึงอำเภอแม่ระมาด ส่วนพื้นที่สูงในเขตอำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยางมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย สำหรับฝั่งพม่าบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลง

ค่อนข้างมากพบอยู่บริเวณตะวันตกของเมืองเมียวดีไปประมาณ 20 กิโลเมตร ได้แก่ เมือง Khweshan และ Mepple

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างมากของฝั่งไทยในช่วงเวลานี้เป็นผลมาจากความต้องการพื้นที่ในการเพาะปลูกจากการขยายตัวของพืชพาณิชย์ เช่น ข้าวโพด และพืชไร่อื่นๆ ซึ่งรัฐมีนโยบายส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกในช่วงเวลานั้นเพื่อการส่งออก

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้มีรูปแบบการเกษตรที่น่าสนใจปรากฏขึ้นจากการอพยพของชนเผ่าม้งในปี พ.ศ. 2516 บริเวณอำเภอพบพระมีการเพาะปลูกพืชผัก ได้แก่ ผักกาดขาวปลี คะน้า มะเขือเทศ มันฝรั่ง ขิง เป็นต้น ในปัจจุบันรูปแบบการเกษตรดังกล่าวได้ขยายไปยังกลุ่มคนต่างถิ่นที่อพยพมาจากที่อื่นที่เข้ามาปลูกอีกด้วย โดยมีทั้งที่ซื้อที่ดินเป็นของตนเอง และเช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูก

5.2.3 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2512 - 2532

การตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2532 มีจำนวน 502 แห่ง เพิ่มขึ้น 173 แห่ง เป็นชุมชน/หมู่บ้านในฝั่งไทย 145 แห่ง และฝั่งพม่า 28 แห่ง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลานี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นการขยายตัวจากชุมชนเดิมไปตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง ซึ่งมักจะมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากบริเวณตัวเมือง หรือแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ เช่น บริเวณตัวเมืองแม่สอด พบพระ แม่ระมาด และท่าสองยาง (รูปที่ 5.7 – 5.13)

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร ซึ่งจากข้อมูลสถิติจังหวัดตากพบว่าในช่วงเวลานี้ มีหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 39 หมู่บ้าน เป็นการเพิ่มในเขตอำเภอพบพระ จำนวน 13 หมู่บ้าน อำเภอแม่ระมาด 17 หมู่บ้าน อำเภอแม่สอด 5 หมู่บ้าน และอำเภอท่าสองยาง 4 หมู่บ้าน โดยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรในอำเภอต่างๆ ดังตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและหมู่บ้าน ช่วงปี พ.ศ. 2513 – 2533

อำเภอ	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน		
	พ.ศ. 2513	พ.ศ. 2523	พ.ศ. 2533	พ.ศ. 2513	พ.ศ. 2523	พ.ศ. 2533
พบพระ	-	10,357	24,078	-	1,969	4,935
แม่สอด	59,905	68,539	77,633	11,389	13,564	18,462
แม่ระมาด	22,443	27,633	32,601	4,289	5,617	7,841
ท่าสองยาง	17,854	19,830	27,871	3,522	3,998	6,449

ที่มา: สำมะโนประชากรจังหวัดตาก

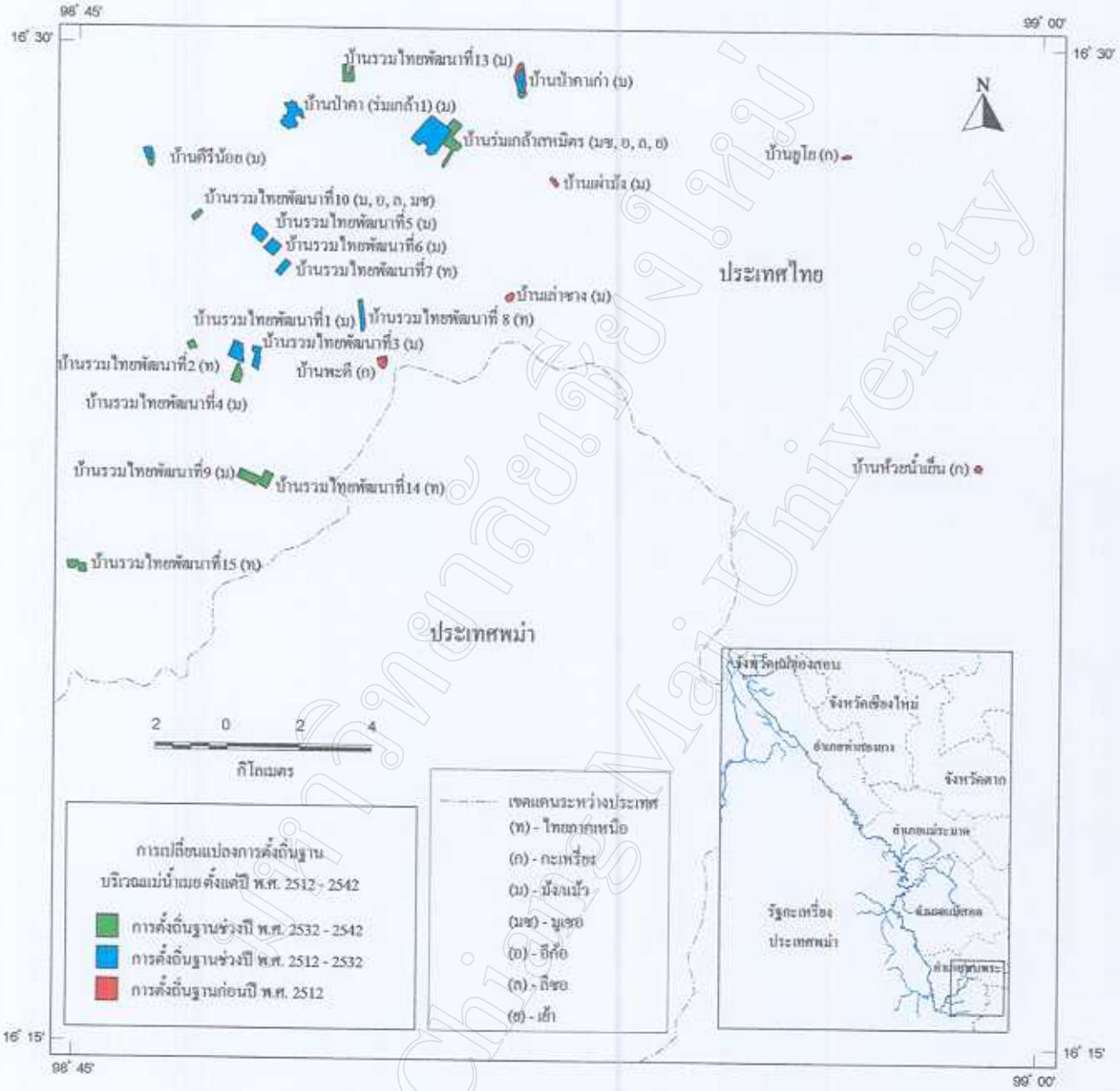

รูปที่ 5.7 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 1

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

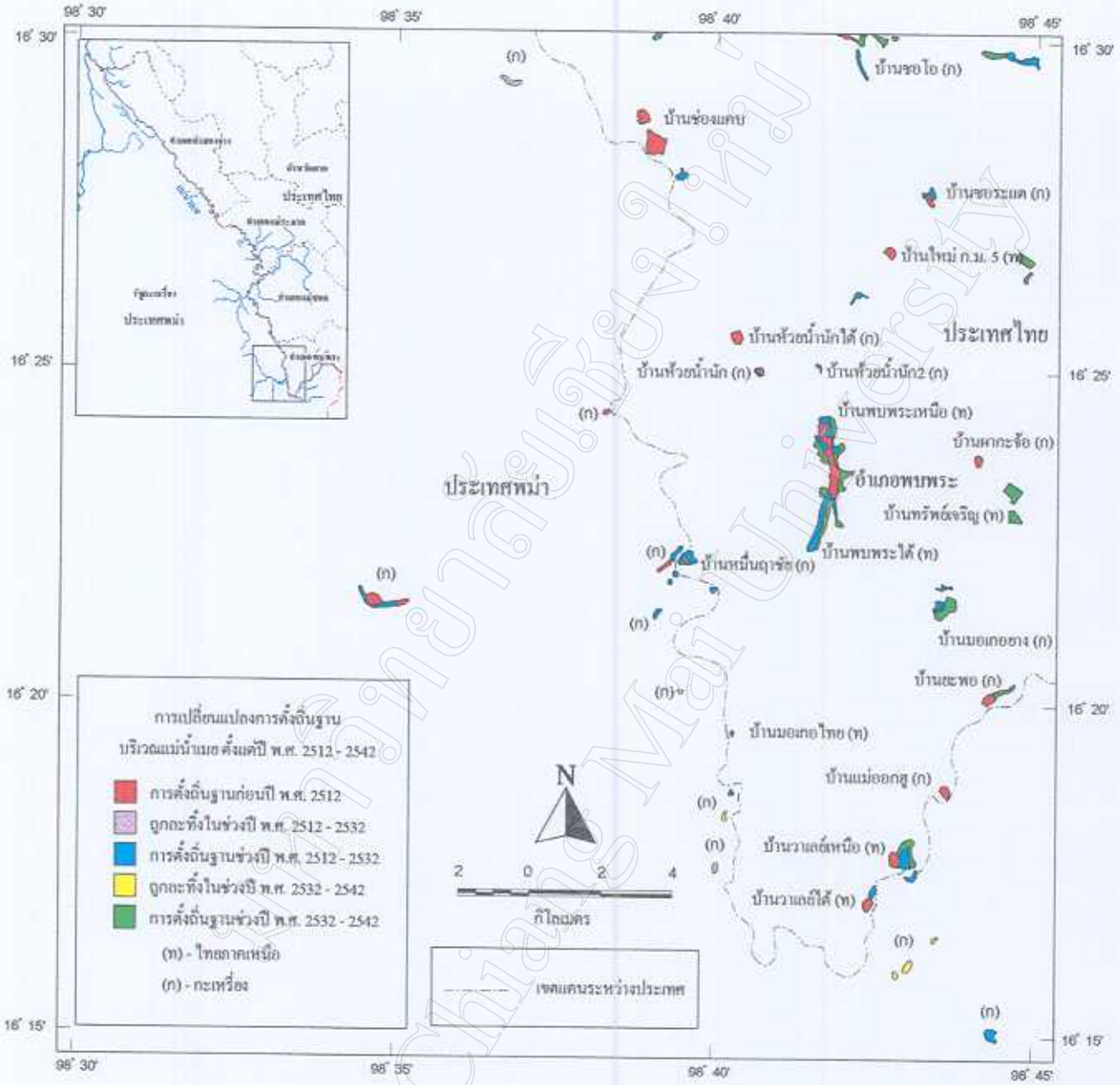

รูปที่ 5.8 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 2

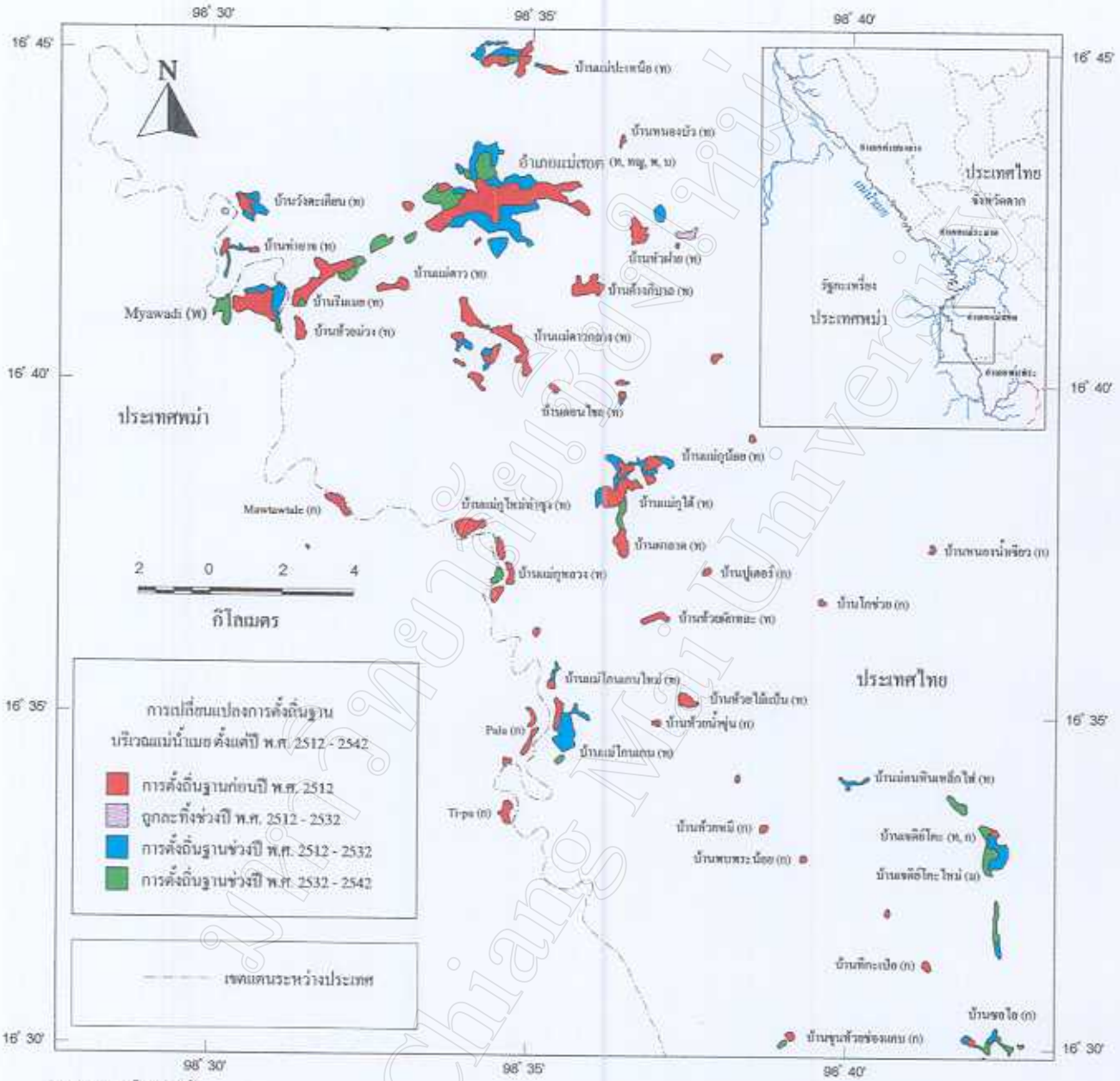

รูปที่ 5.9 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 3

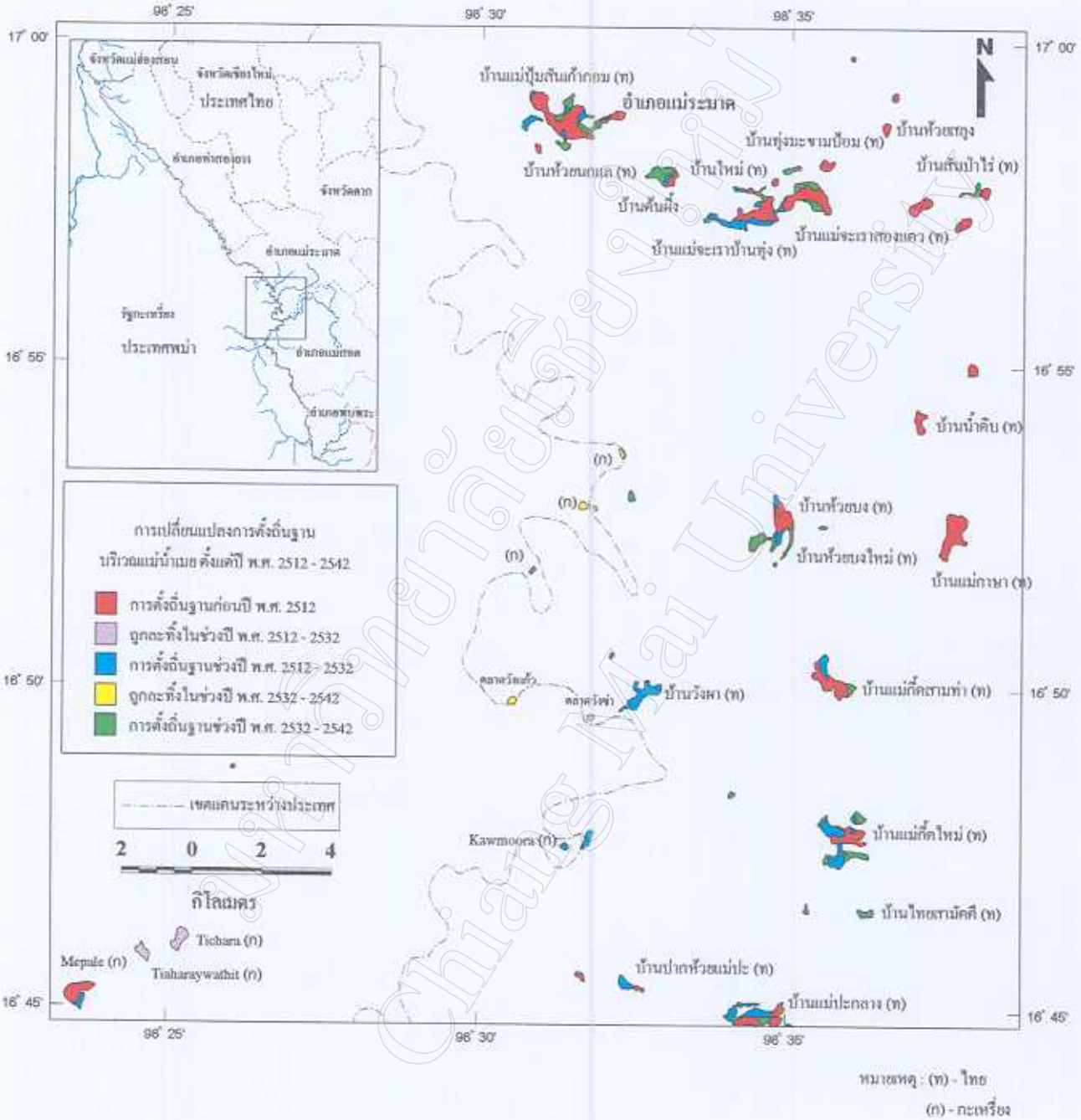

รูปที่ 5.10 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 4

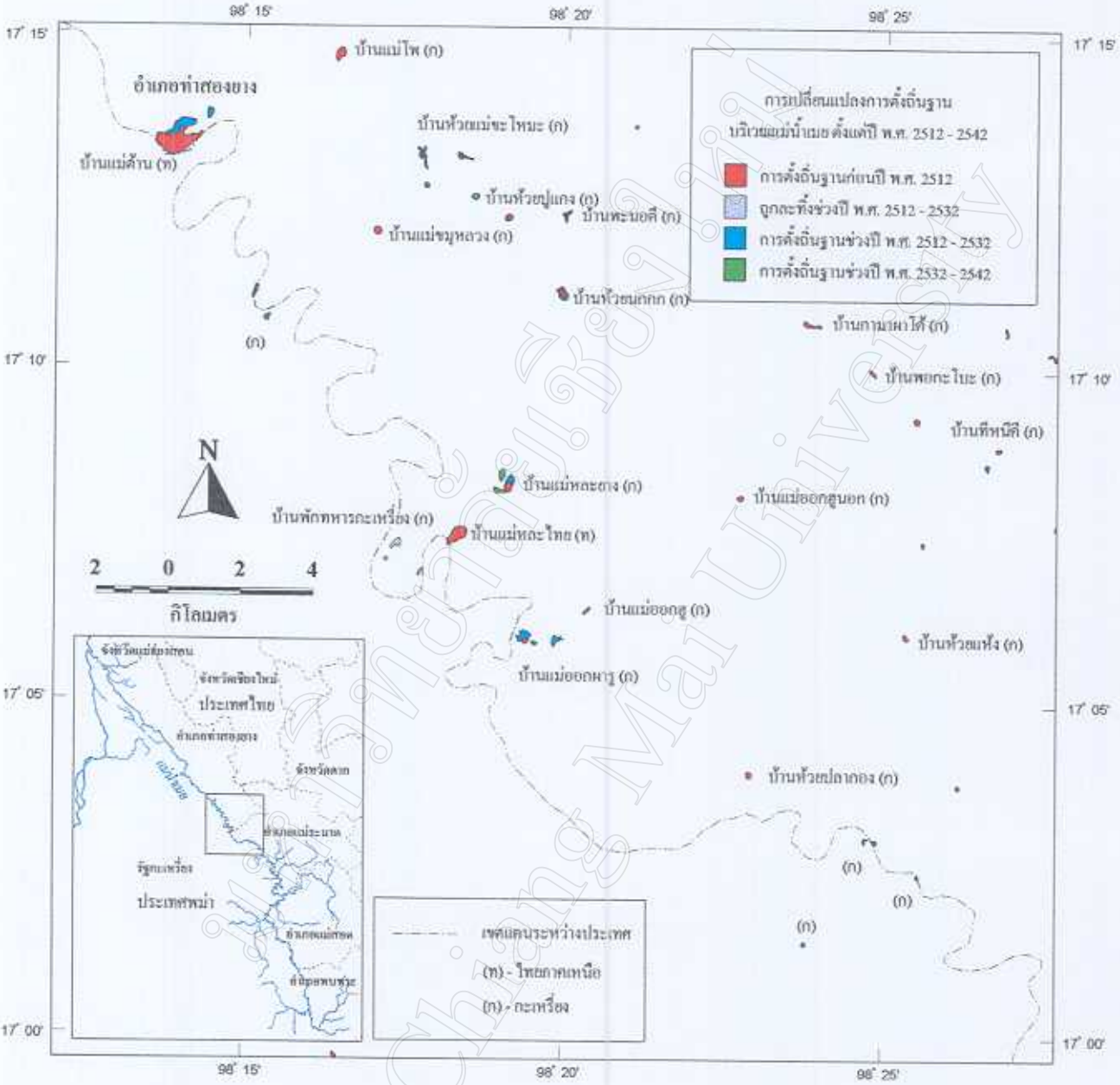

รูปที่ 5.11 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 5

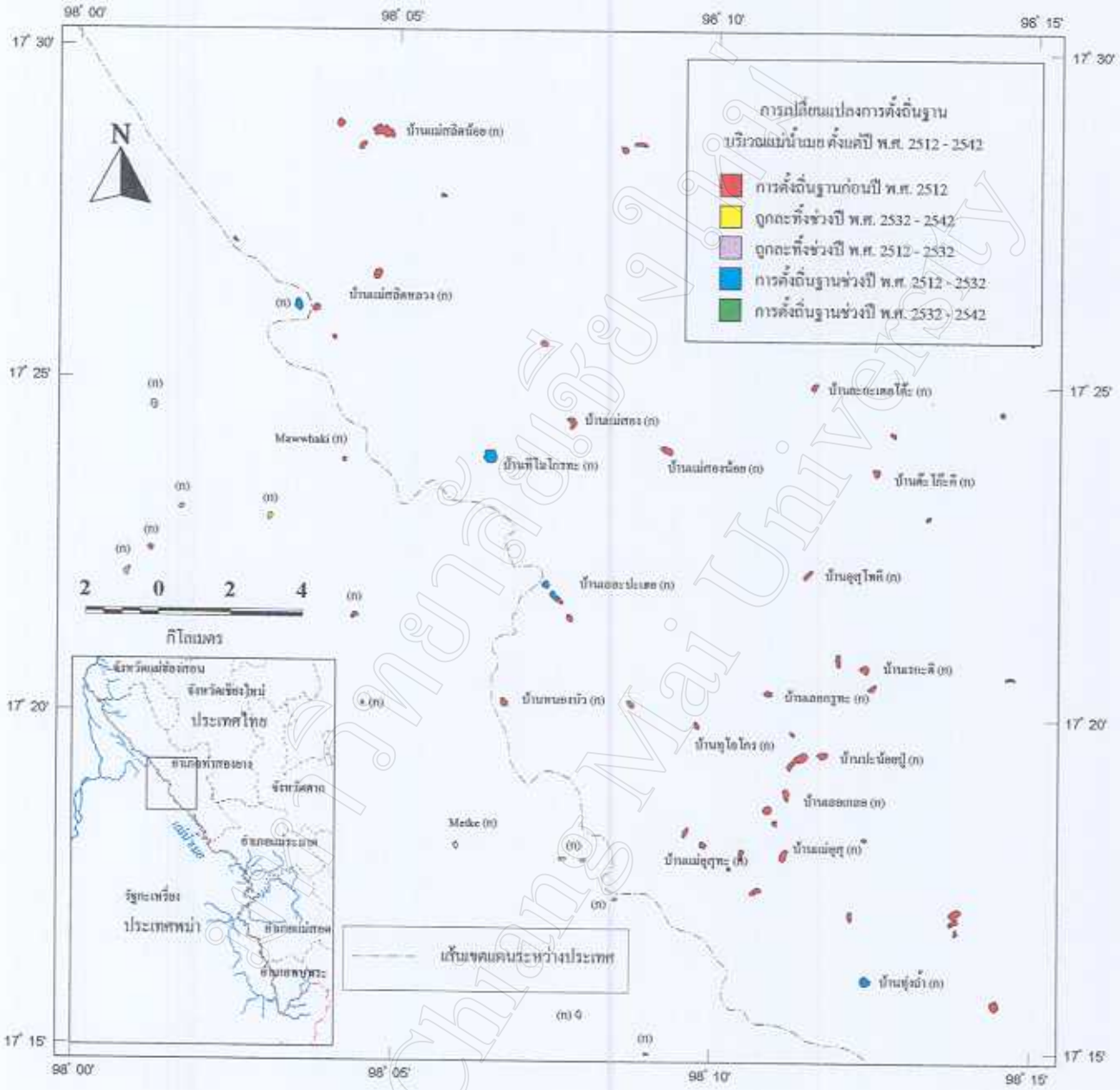
การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน
บริเวณแม่น้ำเมย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 - 2542
การตั้งถิ่นฐานก่อนปี พ.ศ. 2512
ถูกละทิ้งช่วงปี พ.ศ. 2532 - 2542
ถูกละทิ้งช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2532
การตั้งถิ่นฐานช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2532
การตั้งถิ่นฐานช่วงปี พ.ศ. 2532 - 2542
N
2 0 2 4
กิโลเมตร
ประเทศไทย
ประเทศพม่า
แม่น้ำเมย
แม่น้ำสาละวิน
แม่น้ำสอง
แม่น้ำยวม
แม่น้ำปาย
แม่น้ำกก
แม่น้ำลาว
แม่น้ำโขง
แม่น้ำรวก
แม่น้ำคง
แม่น้ำสาย
แม่น้ำรวก
แม่น้ำคง
แม่น้ำสาย
แม่น้ำลาว
แม่น้ำโขง

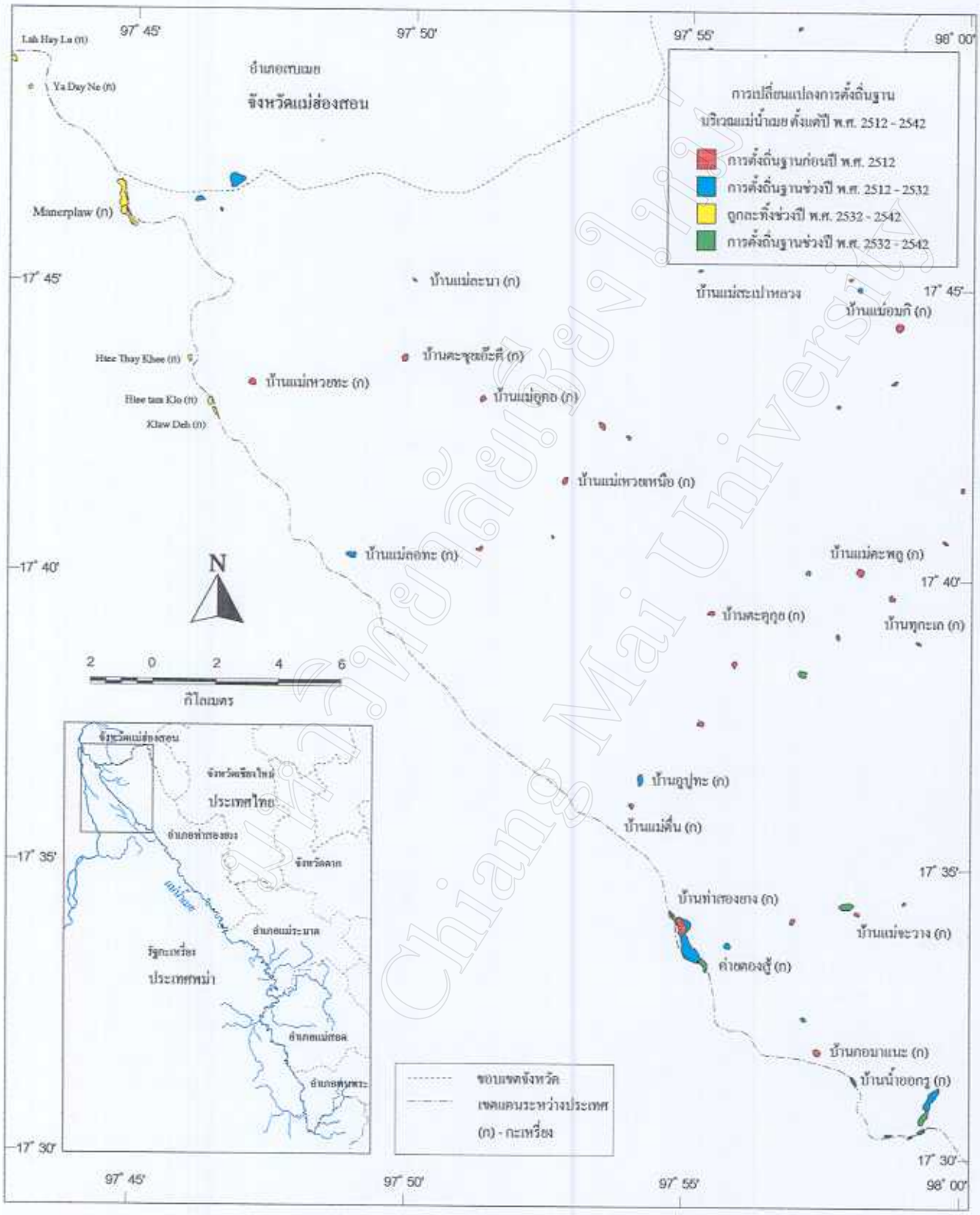

รูปที่ 5.13 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนที่ 7

อย่างไรก็ตาม ยังมีหมู่บ้านหรือชุมชนในฝั่งไทยที่ย้ายที่ตั้งหรือถูกละทิ้งไปอยู่อีกจำนวนหนึ่ง โดยสาเหตุที่ย้ายหรือละทิ้ง ได้แก่ การก่อสร้างระบบโครงสร้างบริการพื้นฐาน เช่น ถนน และอ่างเก็บน้ำ การที่อยู่ในเขตป่าสงวน ผลกระทบจากภัยการสู้รบจากฝั่งพม่า ทำให้เกิดย้ายตำแหน่งของหมู่บ้านหรือละทิ้งถิ่นฐานได้

นอกจากนี้ปัจจัยทางการเมืองยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยอีกด้วย โดยในปี พ.ศ. 2516 หลังจากสงครามในลาวได้ยุติลง รัฐบาลไทยได้อพยพชาวม้งจากจังหวัดน่าน และจังหวัดเพชรบูรณ์ บริเวณชายแดนประเทศลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านเจดีย์โค๊ะ อำเภอแม่สอด บ้านซอโอ บ้านร่มเกล้า และบ้านรวมไทยพัฒนา อำเภอพบพระ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 25 แห่ง นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังได้นำเอากำลังพลชาวจีนฮ่อของกองพล 93 จากดอยแม่สะลอง จังหวัดเชียงราย เข้ามาเป็นกำลังเสริมในการปราบปรามคอมมิวนิสต์บริเวณอำเภออุ้มผาง และอำเภอพบพระ ซึ่งภายหลังจากเหตุการณ์สู้รบได้สงบลงกำลังพลชาวจีนฮ่อได้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้ตัดสินใจตั้งถิ่นฐานบริเวณกิโลเมตรที่ 48 ของทางหลวงหมายเลข 1090 (รูปที่ 5.7 และรูปที่ 5.9)

สำหรับการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในฝั่งพม่ามีการตั้งถิ่นฐานใหม่เกิดขึ้นน้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นการละทิ้งถิ่นฐานทั้งนี้เนื่องมาจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพม่ากับชนกลุ่มน้อย ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่พม่าจะได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี พ.ศ. 2490 โดยมีสาเหตุมาจากนโยบายแบ่งแยกแล้วปกครอง (Divide and Rule) ของอังกฤษในสมัยอาณานิคม นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านความแตกต่างของเชื้อชาติและวัฒนธรรม ยังมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างพม่าแท้ (Proper Burma) กับชนกลุ่มน้อยขึ้น ประกอบกับนโยบายการปราบปรามชนกลุ่มน้อยของรัฐบาลทหารพม่าอย่างรุนแรงที่มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากภัยสงคราม ทำให้ชนกลุ่มน้อยตัดสินใจอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย สำหรับพื้นที่ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ผู้อพยพส่วนใหญ่จะเป็นชาวกะเหรี่ยงเกือบทั้งหมด

รูปแบบของการอพยพของคนสัญชาติพม่าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจะมีลักษณะที่ทยอยกันเข้ามาในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน บางพวกอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานานแล้ว สำหรับทางราชการไทยได้กำหนดเรียกผู้ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยก่อนปี พ.ศ. 2519 ว่า "ผู้ผลัดถิ่นสัญชาติพม่า" ซึ่งมีการผ่อนผันให้อยู่อาศัยได้ชั่วคราวเพื่อรอการส่งกลับต่อไปและยินยอมให้ประกอบอาชีพบางประเภทได้ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติแล้วนโยบายการส่งกลับดังกล่าวเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากสำหรับผู้อพยพกลุ่มนี้ในปัจจุบัน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของผู้ที่อพยพเข้ามาในช่วงเวลานี้จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร เป็นชุมชนที่เป็นหลักแหล่ง โดยอาจจะเข้ามาอาศัยกับญาติพี่น้องที่อยู่ฝั่งไทย สังเกตได้จากจะมีรูปแบบที่พักอาศัยที่ค่อนข้างจะถาวรกว่าผู้อพยพเข้ามาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2527 ที่จำกัดอยู่เฉพาะค่ายผู้อพยพ การกระจายของการตั้งถิ่นฐานจะมีอยู่ตลอดแนวลำน้ำเมยฝั่งไทย การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยของผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าโดยส่วนใหญ่จะอยู่รอบนอกชุมชนเมือง

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานอันเนื่องมาจากภัยสงครามในช่วงเวลานี้มีการเปลี่ยนแปลงไม่ค่อยมากนัก เนื่องจากในช่วงเวลานี้อำนาจของกองกำลังกะเหรี่ยงยังคงควบคุมพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยได้เกือบทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามจะพบได้ว่ามีการละทิ้งถิ่นฐานบริเวณที่มีการสู้รบ และเริ่มที่จะมีศูนย์อพยพปรากฏขึ้นบริเวณอำเภอแม่สอด และท่าสองยางในช่วง 6 ปีหลัง นอกจากนี้รูปแบบการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยนอกจากจะมีกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีกลุ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบชั่วคราวซึ่งเมื่อเหตุการณ์ฝั่งพม่าสงบก็จะอพยพกลับไปยังถิ่นฐานเดิมอีกด้วย

5.2.4 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2512 - 2532

เส้นทางคมนาคมขนส่งช่วงปี 2512 – 2519 เริ่มจะมีสภาพที่ดีขึ้นโดยพบว่าจากแผนที่มาตราส่วน 1: 250,000 ปี พ.ศ. 2519 เส้นทางทางฝั่งไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านจำนวนหรือระยะของเส้นทางและคุณภาพของเส้นทาง ในทางตอนเหนือทางหลวงหมายเลข 1085 (แม่สอด - ท่าสองยาง) ได้มีการก่อสร้างเพิ่มขึ้นไปจนไปสิ้นสุดที่บ้านแม่สลิด ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง มีระยะทางประมาณ 90 กิโลเมตร โดยสภาพของเส้นทางเป็นถนนพื้นอ่อนใช้ได้ทุกฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของสภาพเส้นทางดังกล่าวทำให้การติดต่อระหว่างอำเภอแม่สอดกับอำเภอท่าสองยางสามารถติดต่อกันได้สะดวกขึ้นมาก

ส่วนเส้นทางหลักที่ใช้ติดต่อกับอำเภอทางด้านตอนใต้ของอำเภอแม่สอดได้มีการก่อสร้างทางสายแม่สอด – อุ้มผาง ในปี พ.ศ. 2516 นอกจากนี้ในแง่คุณภาพของเส้นทางได้มีการพัฒนาขึ้น โดยทางหลวงหมายเลข 1206 (แม่สอด – พบพระ) ได้พัฒนาเป็นถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้ทุกฤดู ทางฝั่งพม่าจำนวนเส้นทางสายหลักมีอยู่เท่าเดิมแต่ได้มีการพัฒนาขึ้น โดยทางหลวงหมายเลข 85 ได้เปลี่ยนเป็นถนนพื้นอ่อนใช้ได้ทุกฤดู แต่อย่างไรก็ตามยังมีบางช่วงที่ใช้การได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น (รูปที่ 5.14) จึงถือได้ว่าหลังปี พ.ศ. 2519 พื้นที่ชายแดนบริเวณแม่น้ำเมยในฝั่งไทยได้มีการพัฒนาขึ้นจนสามารถติดต่อระหว่างอำเภอกันได้อย่างสะดวก

ส่วนเส้นทางคมนาคมขนส่งในช่วงปี พ.ศ. 2519 – 2532 ที่ใช้ติดต่อระหว่างพื้นที่นอกเขตชายแดนได้มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นจากเดิม โดยทางหลวงหมายเลข 1085 (แม่สอด–ท่าสองยาง) ได้ตัดถนนไปจนถึงอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และสามารถเดินทางต่อเข้าจังหวัดเชียงใหม่ได้

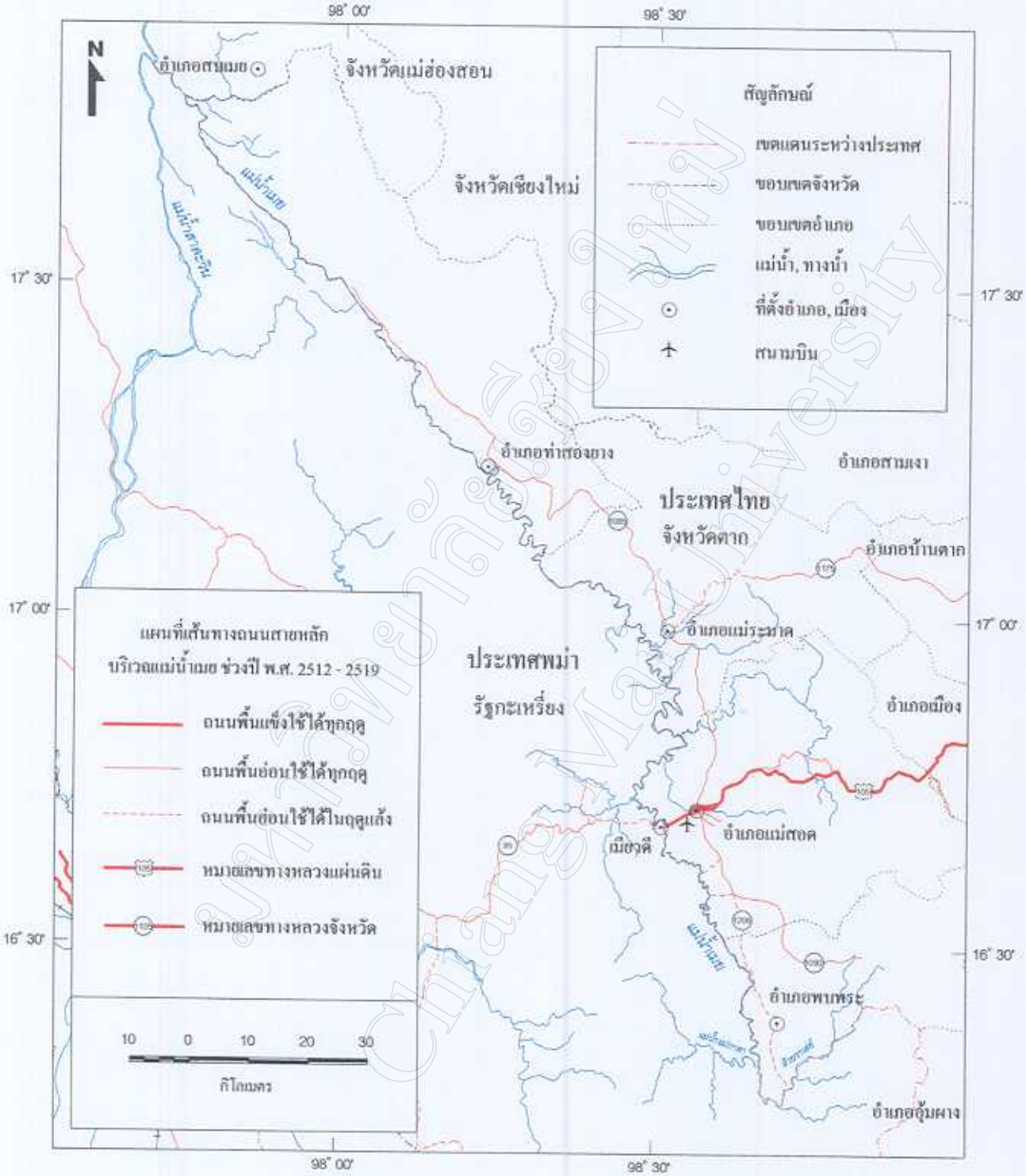

รูปที่ 5.14 เส้นทางคมนาคมขนส่ง ช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2519

นอกจากนี้ยังได้ตัดถนนเพิ่มจากทางหลวงหมาย 1175 (บ้านตาก – แม่ระมาด) มาจนบรรจบกับทางหลวงหมายเลข 1085 บริเวณอำเภอแม่ระมาด เป็นถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้ทุกฤดู ทำให้การเดินทางติดต่อระหว่างพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้กับที่อื่นเพิ่มขึ้นอีกสองเส้นทาง (รูปที่ 5.15)

ส่วนเส้นทางสายรองในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2532 อันได้แก่ ทางลูกรัง ทางเกวียน และทางต่าง ที่ส่วนมากใช้ในการติดต่อระหว่างหมู่บ้านพบว่าทั้งสองฝั่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เส้นทางลูกรังของฝั่งไทยจะมีจำนวนมากกว่า ในขณะที่ฝั่งพม่าเส้นทางคมนาคมขนส่งสายรองโดยส่วนใหญ่จะเป็นทางเกวียนหรือทางเดินเท้าเสียเป็นส่วนมาก สำหรับการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่งสายรองในช่วงเวลานี้ทางฝั่งไทยจะมีจำนวนเส้นทางลูกรังเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ฝั่งพม่าไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

การเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่งในช่วงเวลานี้จะเห็นได้ว่าฝั่งไทยมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าฝั่งพม่า ทั้งในด้านจำนวนเส้นทางและคุณภาพของเส้นทาง ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยทางด้านกายภาพที่ฝั่งไทยมีพื้นที่ราบมากกว่าทำให้การก่อสร้างถนนทำได้สะดวก นอกจากนี้ปัจจัยทางการเมืองของประเทศไทยยังมีผลต่อรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่งฝั่งไทย โดยสาเหตุหนึ่งของการก่อสร้างถนนของทางฝั่งไทยในช่วงเวลานี้มาจากผลพวงของนโยบายทางด้านความมั่นคงในสมัยยุคสงครามเย็น ในขณะนั้นพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยโดยเฉพาะในเขตอำเภออุ้มผางและอำเภอพบพระยังมีภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2501 - 2512 ทำให้รัฐบาลเร่งรัดที่จะก่อสร้างเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างส่วนกลางและอำเภอที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นรูปแบบของเส้นทางจึงมีลักษณะที่เลาะเลียบเขตแดนเพื่อประโยชน์ทางด้านการทหารที่จะทำให้การตรวจการณ์สามารถกระทำได้สะดวกขึ้น

ปัจจัยทางการเมืองมีผลอย่างมากต่อรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางในฝั่งพม่าในช่วงเวลานี้เช่นเดียวกัน โดยในขณะนั้นพื้นที่บริเวณชายแดนของพม่าในเขตแม่น้ำเมยยังอยู่ในอำนาจของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระทำให้การพัฒนาทางด้านโครงข่ายคมนาคมขนส่งของพม่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก นอกจากนี้การที่ทางฝั่งพม่ามีเส้นทางคมนาคมขนส่งจำนวนค่อนข้างน้อยและไม่ได้รับการพัฒนานั้น มีสาเหตุสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยอาณานิคมโดยนโยบายแบ่งแยกและปกครองของอังกฤษที่ใช้ปกครองชนกลุ่มน้อยในสมัยอาณานิคม (ค.ศ. 1826 - 1947) ซึ่งไม่ได้ให้ความสนใจกับเขตชายแดนของพม่ามากนัก นอกจากนี้ยังไม่ใส่ใจที่จะพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐาน เช่น ถนน สะพาน ทางรถไฟ และส่งผลมาถึงปัจจุบัน ซึ่งการที่อังกฤษไม่ได้พัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งระหว่างเขตพม่าแท้และเขตชายแดนก็ยิ่งทำให้การติดต่อระหว่างประชากรในเขตทั้งสองนี้แทบไม่เกิดขึ้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกแยกระหว่างชนกลุ่มน้อยและชาวพม่าส่วนใหญ่ตามมาด้วย (พรพิมล ตรีโชติ, 2542)

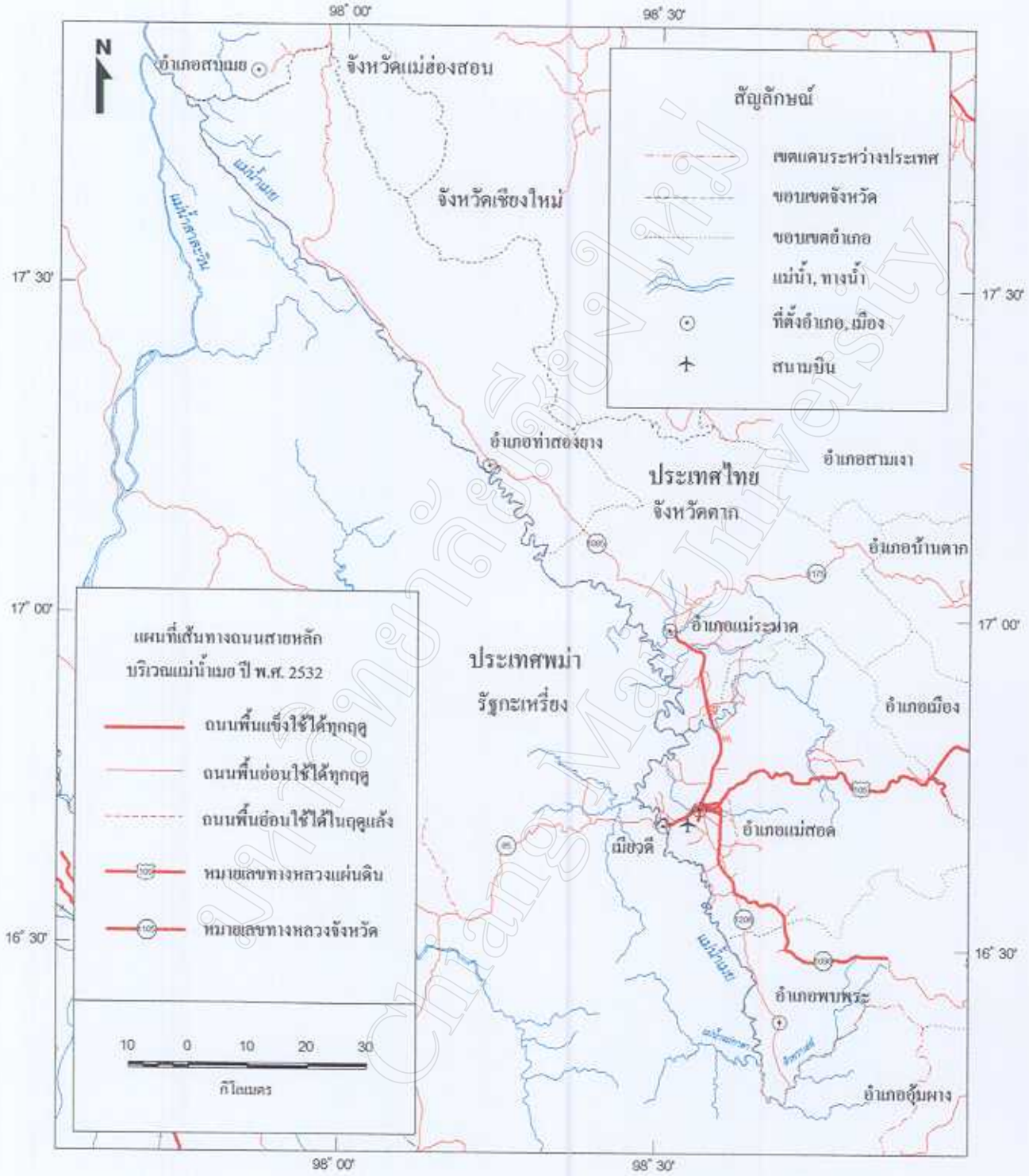

รูปที่ 5.15 เส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2532

5.3 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2542

ภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่าใน ปี พ.ศ. 2542 ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้เช่นเดียวกับปี พ.ศ. 2512 และ พ.ศ. 2532 แต่มีพื้นที่เกษตรกรรมที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยมีพื้นที่ป่าไม้ 6,344.10 ตารางกิโลเมตร รองลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม 2,767.66 ตารางกิโลเมตร อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่ามีพื้นที่ชุมชนเพิ่มมากขึ้น (ตารางที่ 5.7 และรูปที่ 5.16)

ตารางที่ 5.7 องค์ประกอบของภูมิทัศน์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2542

ประเภท	เนื้อที่ (ตารางกิโลเมตร)					
	รวม	ร้อยละ	ฝั่งไทย	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า	ร้อยละของพื้นที่ฝั่งพม่า
พื้นที่ป่าไม้	6,343.10	68.33	3,959.89	64.09	2,383.21	77.53
พื้นที่เกษตรกรรม	2,767.66	29.81	2,097.43	33.94	670.23	21.80
ชุมชนและสาธารณูปการ	107.42	1.16	96.71	1.57	10.71	0.35
แหล่งน้ำ	33.68	0.36	3.21	0.05	0.06	0.002
อื่นๆ	31.59	0.34	21.84	0.35	9.75	0.32
รวม	9,283.45	100.00	6,179.08	100.00	3,073.96	100.00

สำหรับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน ซึ่งได้จากการเปรียบเทียบข้อมูลดาวเทียม Landsat – TM5 ปี พ.ศ. 2532 และ 2542 พบว่าส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้ไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเช่นเดียวกับช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 โดยมีพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป 1,192.35 ตารางกิโลเมตร แต่จะสังเกตได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่ามีการลดลงมากขึ้นกว่าช่วง 20 ปีก่อน (ตารางที่ 5.8 และรูปที่ 5.17 – 5.18)

ตารางที่ 5.8 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2532 - 2542

ลักษณะการเปลี่ยนแปลง	เนื้อที่ (ตารางกิโลเมตร)		
	ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า	รวม
พื้นที่ป่าไม้ → พื้นที่เกษตรกรรม	751.12	406.69	1,157.81
พื้นที่ป่าไม้ → ชุมชน	5.90	0.58	6.48
พื้นที่ป่าไม้ → แหล่งน้ำ	0.18	0.05	0.23
พื้นที่ป่าไม้ → พื้นที่อื่นๆ	20.98	9.49	30.47
พื้นที่เกษตรกรรม → ชุมชน	49.30	1.42	50.72
พื้นที่เกษตรกรรม → แหล่งน้ำ	1.42	0.01	1.43
รวม	828.90	418.24	1,247.14

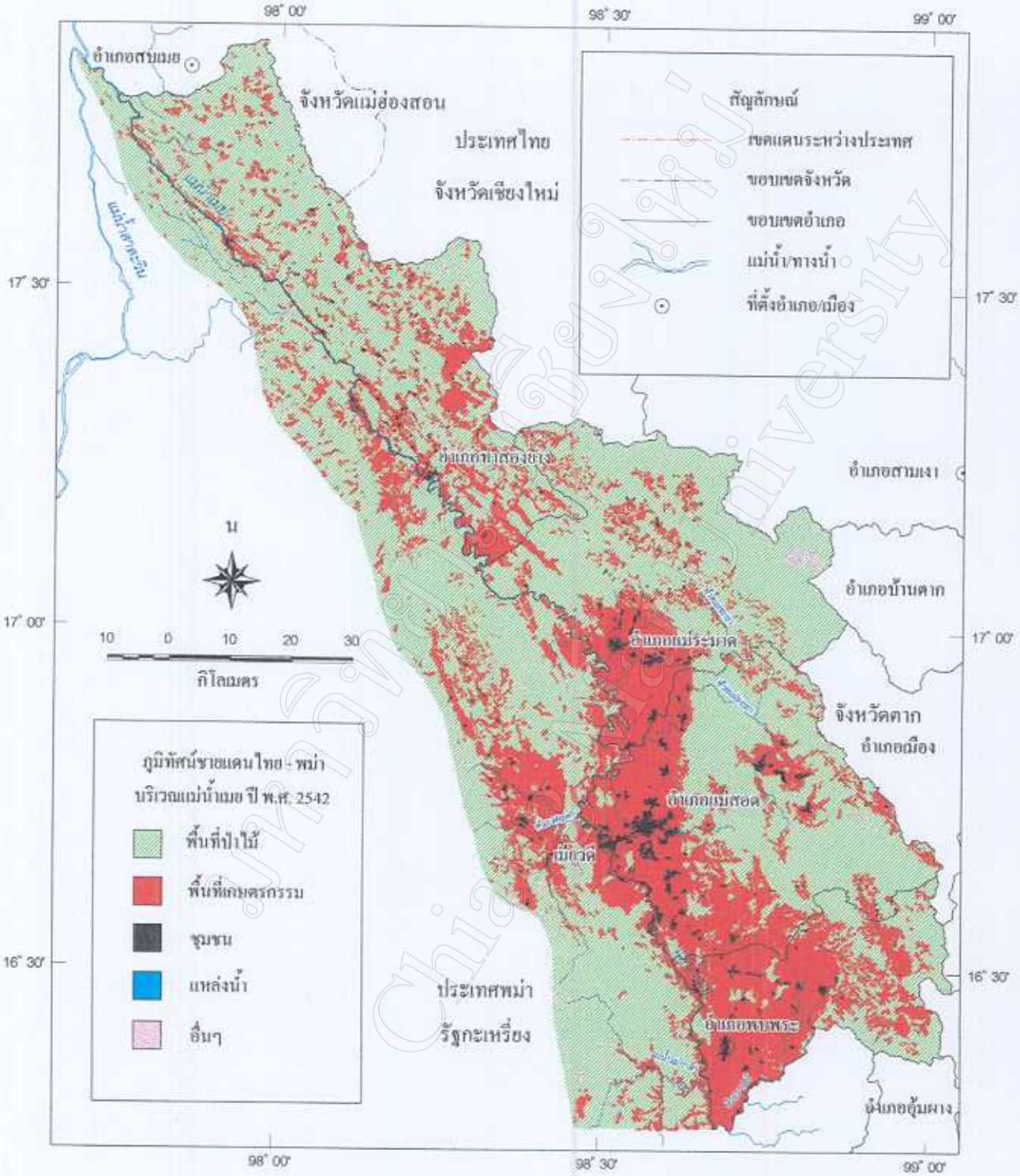

รูปที่ 5.16 ภูมิทัศน์ชายแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2542

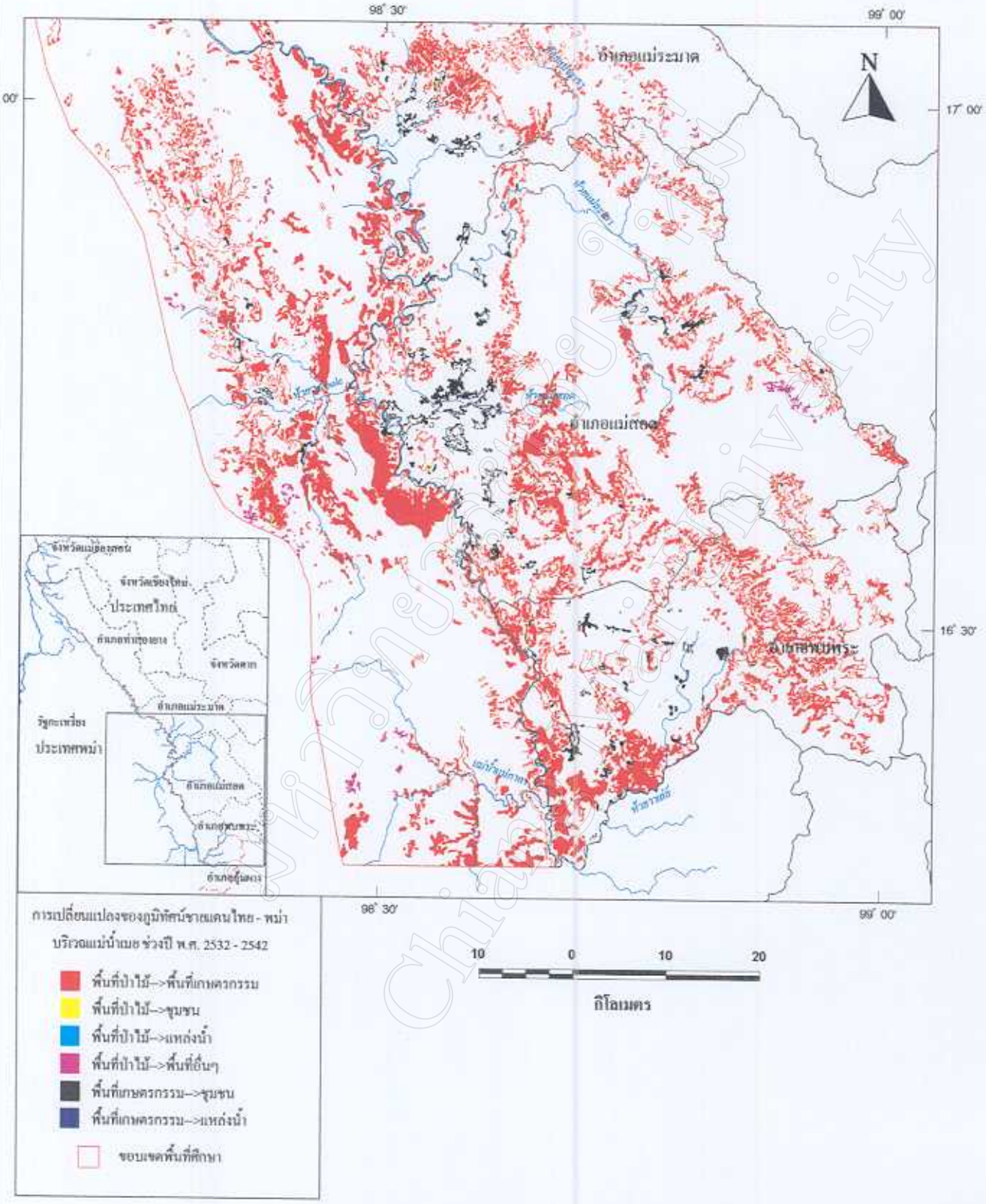

รูปที่ 5.17 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 ส่วนที่ 1

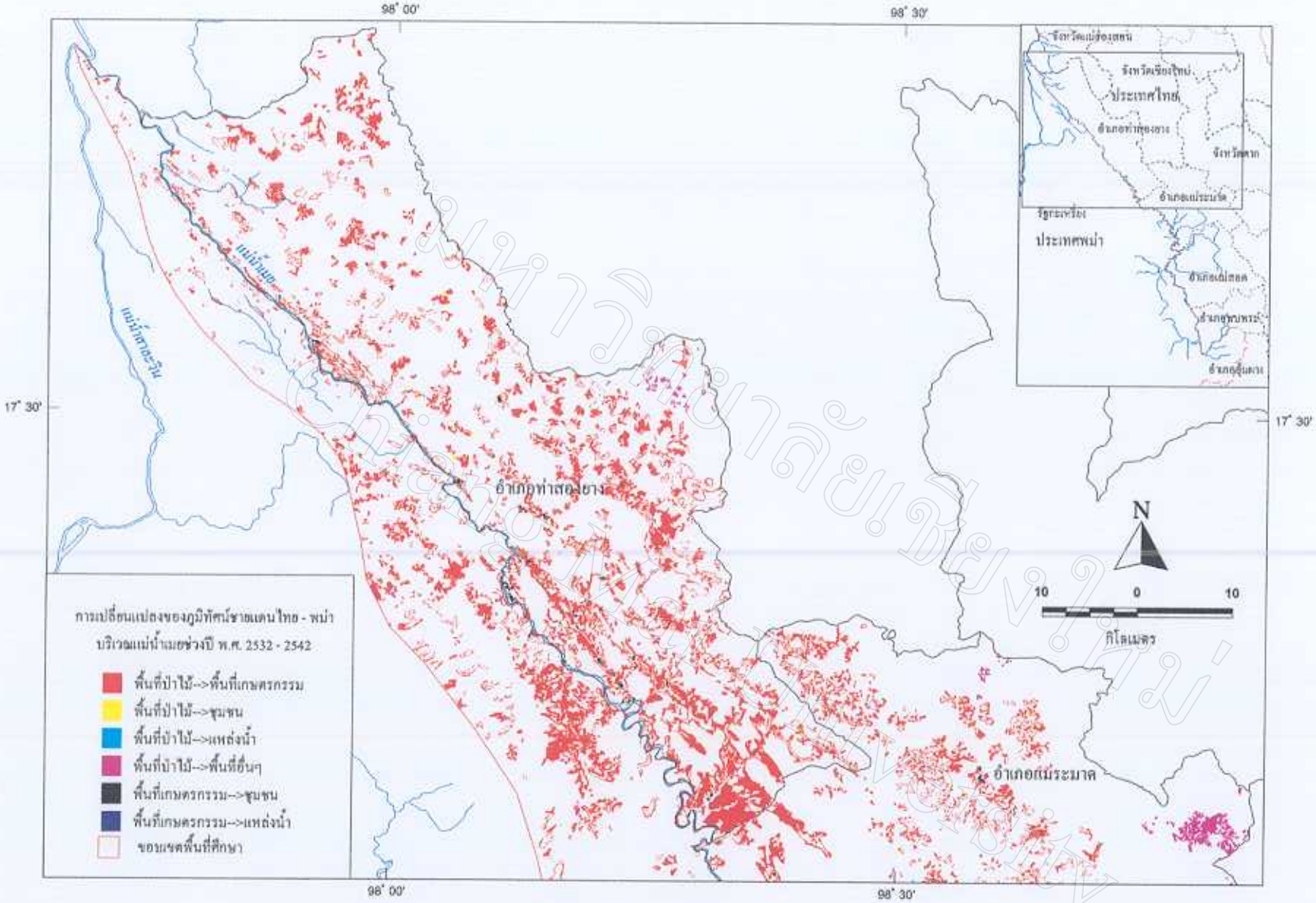

รูปที่ 5.18 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 ส่วนที่ 2

5.3.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2532 - 2542

ในปี พ.ศ. 2542 พื้นที่ป่าไม้ยังครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของภูมิทัศน์ชายแดนบริเวณแม่น้ำเมย โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 6,344.10 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 68.33 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด การกระจายตัวของป่าไม้ทางฝั่งไทยจะพบได้ในทุกๆอำเภอ โดยในเขตอำเภอท่าสองยางมีพื้นที่ป่ามากที่สุด (ตารางที่ 5.9)

ความแตกต่างของพื้นที่ป่าไม้ระหว่างฝั่งไทยและฝั่งพม่าในปี พ.ศ. 2542 จะปรากฏชัดเจนในบริเวณแอ่งที่ราบตั้งแต่อำเภอพบพระขึ้นไปจนถึงอำเภอแม่ระมาด โดยฝั่งพม่าจะมีพื้นที่ป่าไม้ที่มีความหนาแน่น ส่วนฝั่งไทยได้ถูกเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และแหล่งชุมชนเป็นส่วนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางภูมิทัศน์ชายแดนอันเกิดจากการแบ่งแยกโดยเส้นเขตแดนอย่างชัดเจน ส่วนในเขตพื้นที่อำเภอท่าสองยางซึ่งพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นเขตป่าสงวนจะไม่แตกต่างกับฝั่งพม่ามากนัก

ตารางที่ 5.9 พื้นที่ป่าไม้ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ปี พ.ศ. 2542

พื้นที่ป่าไม้	เนื้อที่ (ตร.กม.)	ร้อยละของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด	ร้อยละของพื้นที่ศึกษาในแต่ละฝั่ง
พื้นที่ป่าไม้ฝั่งไทย	3,959.89	42.65	64.08
อ. พบพระ	351.12	3.78	5.68
อ. แม่สอด	982.30	10.58	15.89
อ. แม่ระมาด	1,175.61	12.66	19.02
อ. ท่าสองยาง	1,450.86	15.62	23.48
พื้นที่ป่าไม้ฝั่งพม่า	2,383.21	25.68	77.31
รวม	6,343.10	68.33	-

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ จากการเปรียบเทียบข้อมูลดาวเทียม Landsat – TM5 พบว่าพื้นที่ป่าไม้บริเวณแม่น้ำเมยในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 ลดลงรวม 1,194.99 ตารางกิโลเมตร โดยพื้นที่ฝั่งไทยลดลง 778.18 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 12.59 ของพื้นที่ในฝั่งไทย ส่วนฝั่งพม่าลดลง 416.81 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.55 ของพื้นที่ในฝั่งพม่าโดยมีอัตราการลดลงในฝั่งไทย 77.8 ตารางกิโลเมตร/ปี และในฝั่งพม่า 41.6 ตารางกิโลเมตร/ปี

บริเวณที่มีการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ค่อนข้างมากในฝั่งไทยจะพบบริเวณตำบลคีรีราษฎร์ ตำบลวาเล่ย์ ตำบลพบพระ และตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ และบริเวณตำบลพระธาตุผาแดง ตำบลแม่กุ ตำบลแม่ปะ และตำบลด่านแม่ละเมา อำเภอแม่สอด นอกจากนี้พื้นที่ป่าไม้ในเขตอำเภอท่าสองยางก็มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นด้วย

การที่ป่าไม้ของฝั่งไทยยังคงพบว่ามีพื้นที่ที่กลายสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมหรือพื้นที่เกษตรกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่สูงกว่าฝั่งพม่า แม้ว่าจะมีการปลูกป่าทดแทนขึ้นในหลายพื้นที่ มีสาเหตุมาจากการบุกรุกทำลายป่าไม้ รวมถึงการสวมตอไม้จากสัมปทานป่าไม้ในฝั่งพม่า โดยเฉพาะในเขตอำเภอพบพระ และอำเภอท่าสองยางที่สภาพพื้นที่ป่าไม้ยังคงหนาแน่นอยู่ โดยในช่วงปี พ.ศ. 2536 – 2538 มีคดีลักลอบตัดไม้ในเขตอำเภอพบพระ แม่สอด แม่ระมาด และท่าสองยาง ถึง 2,282 คดี มีพื้นที่ป่าถูกบุกรุกแผ้วถาง 4,889 ไร่ (ตารางที่ 5.10) อีกทั้งความต้องการพื้นที่เพื่อนำไปใช้ในการเกษตรก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของประชากร และการอพยพหนีภัยสงครามซึ่งทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ป่าในช่วงเวลานี้ของฝั่งไทยต้องลดลงเช่นกัน

ตารางที่ 5.10 การบุกรุกแผ้วถางป่า ปี พ.ศ. 2536 - 2538

อำเภอ	จำนวน		พื้นที่บุกรุกแผ้วถาง
	คดี	ผู้ต้องหา	(ไร่ – งาน – ตารางวา)
พบพระ			
พ.ศ. 2536	100	24	256-2-75
พ.ศ. 2537	81	12	22-3-51
พ.ศ. 2538	69	17	1-1-00
แม่สอด			
พ.ศ. 2536	307	0	204-1-68
พ.ศ. 2537	307	185	400-0-70
พ.ศ. 2538	256	151	137-2-21
แม่ระมาด			
พ.ศ. 2536	186	70	180-1-21
พ.ศ. 2537	239	58	56-0-45
พ.ศ. 2538	186	44	225-2-50
ท่าสองยาง			
พ.ศ. 2536	180	76	1,580-0-24
พ.ศ. 2537	196	136	1,341-2-23
พ.ศ. 2538	175	45	482-3-19
รวม	2,282	818	4,889-1-67

ที่มา: สำนักงานป่าไม้จังหวัดตาก อ้างใน พัฒนา ราชวงศ์ และ อภิเชษฎ์ ซื่อสัตย์, 2541.

พื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงในฝั่งพม่าจะพบอยู่บริเวณที่ใกล้เคียงกับเขตแดน เป็นที่สังเกตว่าพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่ามีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าฝั่งไทย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการเลือกตัดไม้ และเป็นช่วงเวลาหลังจากที่พม่ายกเลิกสัมปทานป่าไม้แล้วจึงอาจมีพืชขึ้นได้ ทำให้พื้นที่ป่าจากข้อมูลดาวเทียมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อย่างไรก็ตามอัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ฝั่งพม่าค่อนข้างจะสูงเมื่อเทียบกับช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 เห็นได้จากปริมาณไม้ที่ผลิตได้ในรัฐกะเหรี่ยงช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2536 ที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก ในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2536 (ตารางที่ 5.11)

ตารางที่ 5.11 ปริมาณไม้ที่ถูกตัดในรัฐกะเหรี่ยง ในช่วงปี พ.ศ. 2526 – 2536

ปี พ.ศ. / ประเภท (ตัน)	2526 - 2527	2527 - 2528	2528 - 2529	2529 - 2530	2530 - 2531	2531 - 2532	2532 - 2533	2533 - 2534	2534 - 2535	2535 - 2536
ไม้สัก	1,090	2,702	5,617	2,236	2,458	4,084	30,878	91,191	33,292	97,000
ไม้เนื้อแข็งอื่นๆ	8,225	6,474	5,073	4,233	1,679	1,880	60,435	52,562	29,743	27,348
รวม	9,315	9,176	10,690	6,469	4,137	5,964	91,313	143,753	63,035	37,048

ที่มา: Central Statistical Organization, Myanmar, 1994.

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 มีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ ปัจจัยจากฝั่งไทยคือการประกาศปิดป่าทั่วประเทศในปลายปี พ.ศ. 2531 และปัจจัยในฝั่งพม่าคือการเปิดสัมปทานป่าไม้ให้กับบริษัทชาวไทย โดยจากความตระหนักของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ทางด้านทรัพยากรป่าไม้ ที่ได้มีขึ้นหลังจากเกิดอุทกภัยและวาตภัยในภาคใต้ปลายปี พ.ศ. 2531 โดยสาเหตุหนึ่งมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ประกอบกับการตระหนักถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในประเทศที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้รัฐบาลยุคนายชวน หลีกภัย ได้ประกาศปิดป่าทั่วประเทศ และส่งผลให้สัมปทานป่าไม้ จำนวน 276 แห่ง ทั่วประเทศ คิดเป็นพื้นที่ 96,328,981.25 ไร่ จำเป็นต้องปิดลง

อย่างไรก็ตามความต้องการไม้ในขณะนั้นยังคงมีอยู่มากจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงได้มีมาตรการต่างๆเพื่อที่จะบรรเทาปัญหาการขาดแคลนไม้ ได้แก่ การลดภาษีนำเข้าไม้จากต่างประเทศ การติดต่อซื้อขายไม้ระหว่างรัฐกับรัฐ และการส่งเสริมให้เอกชนซื้อไม้จากต่างประเทศ เป็นต้น จากปัจจัยดังกล่าวทำให้การนำเข้าไม้จากต่างประเทศ ซึ่งป่าไม้ในประเทศพม่าถูกพิจารณาว่าเป็นแหล่งที่มีศักยภาพเนื่องจากอยู่ติดกับประเทศไทย มีป่าไม้อยู่อีกเป็นจำนวนมาก และไม้มีคุณภาพดีโดยเฉพาะไม้สัก โดยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2531 พลเอกชวลิต

ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้นได้เดินทางไปเยือนพม่าเพื่อเจรจาติดต่อทำธุรกิจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติต่างๆรวมถึงทรัพยากรป่าไม้ด้วย ต่อมาอีกสองเดือนภายหลังการเยือนพม่า สัมปทานป่าไม้ในพม่าของบริษัทชาวไทยจำนวน 20 แห่ง ก็ได้รับการอนุมัติ และเพิ่มเป็น 42 แห่ง ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2532 พื้นที่สัมปทานส่วนใหญ่จะอยู่ตลอดแนวชายแดนไทย–พม่า

สำหรับพื้นที่สัมปทานป่าไม้ของบริษัทชาวไทยในเขตชายแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมย ช่วงปี พ.ศ. 2531 – 2536 มีจำนวน 5 บริษัท ที่ได้รับสัมปทาน คือ (1) บริษัทสิรินเทคโนโลยี มีพื้นที่สัมปทานตรงข้ามอำเภอท่าสองยาง – อำเภอแม่ระมาด 1 แปลง และตรงข้ามอำเภอแม่สอด – อำเภอพบพระ 1 แปลง เฉพาะในรัฐกะเหรี่ยงมีพื้นที่สัมปทานรวม 1,360 ตารางกิโลเมตร (2) บริษัทซีลาร์อินเตอร์เนชั่นแนล มีพื้นที่สัมปทานตรงข้ามบ้านวาเล่ย์ อำเภอพบพระ (3) บริษัทแม่เมยอุตสาหกรรมทำไม้ มีพื้นที่สัมปทานตรงข้ามอำเภอท่าสองยาง (4) บริษัทแม่สอดทำไม้ มีพื้นที่สัมปทานตรงข้ามอำเภอท่าสองยาง และ (5) บริษัทเมืองพนา มีพื้นที่สัมปทานตรงข้ามอำเภอพบพระ เป็นที่น่าสังเกตว่าบริษัททำไม้ของไทยที่ได้รับสัมปทานมีเจ้าของที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้มีอิทธิพล นักการเมือง และเจ้าหน้าที่รัฐของไทยเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ปัจจัยภายในประเทศพม่าเองก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้บริเวณแม่น้ำเมยในฝั่งพม่า ช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 เช่นเดียวกัน โดยเป็นผลพวงมาจากการทำสงครามไม้สัก (Teak War) ระหว่างรัฐบาลพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (Grundy-Warr and Rajah, 1997) โดยผลประโยชน์ที่รัฐบาลทหารพม่าจะได้โดยตรงคือรายได้ที่ถูกนำมาจุนเจือประเทศและจัดซื้ออาวุธแล้ว ผลประโยชน์ทางอ้อมยังรวมไปถึงยุทธวิธีทางทหารที่สามารถตัดแหล่งรายได้ที่สำคัญของกองกำลังชนกลุ่มน้อยตามนโยบายตัดสี่ โดยจะเห็นได้ว่าสัมปทานที่ให้กับบริษัทชาวไทยต้นปี พ.ศ. 2532 จำนวน 20 แห่งนั้น 16 แห่งอยู่ในเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำเมยและสาละวิน (รูปที่ 5.19) นอกจากนี้เส้นทางที่ใช้ในการชักลากไม้ได้ทำให้การยึดที่มั่นทางทหารของฝ่ายพม่ากระทำได้สะดวกขึ้น ซึ่งปรากฏว่าที่มั่นสำคัญของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระส่วนใหญ่ ตลอดแนวชายแดนแม่น้ำเมยได้ถูกควบคุมไว้โดยทหารพม่าภายหลังการเปิดสัมปทานป่าไม้

ไม่เพียงแต่รัฐบาลทหารพม่าจะมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ฝั่งพม่าบริเวณแม่น้ำเมยในช่วงเวลานี้เท่านั้น รัฐบาลกอทูเล (Kawthoolei) แห่งรัฐกะเหรี่ยงเองก็ยังได้อนุญาตให้มีการทำไม้ในเขตพื้นที่นี้ด้วย แม้จะตระหนักดีว่าป่าไม้มีความสำคัญกับความคงอยู่ของชนชาติตนด้วย การตัดสินใจดังกล่าวมีสาเหตุมาจากรายได้ที่ถูกจำกัดลง โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา

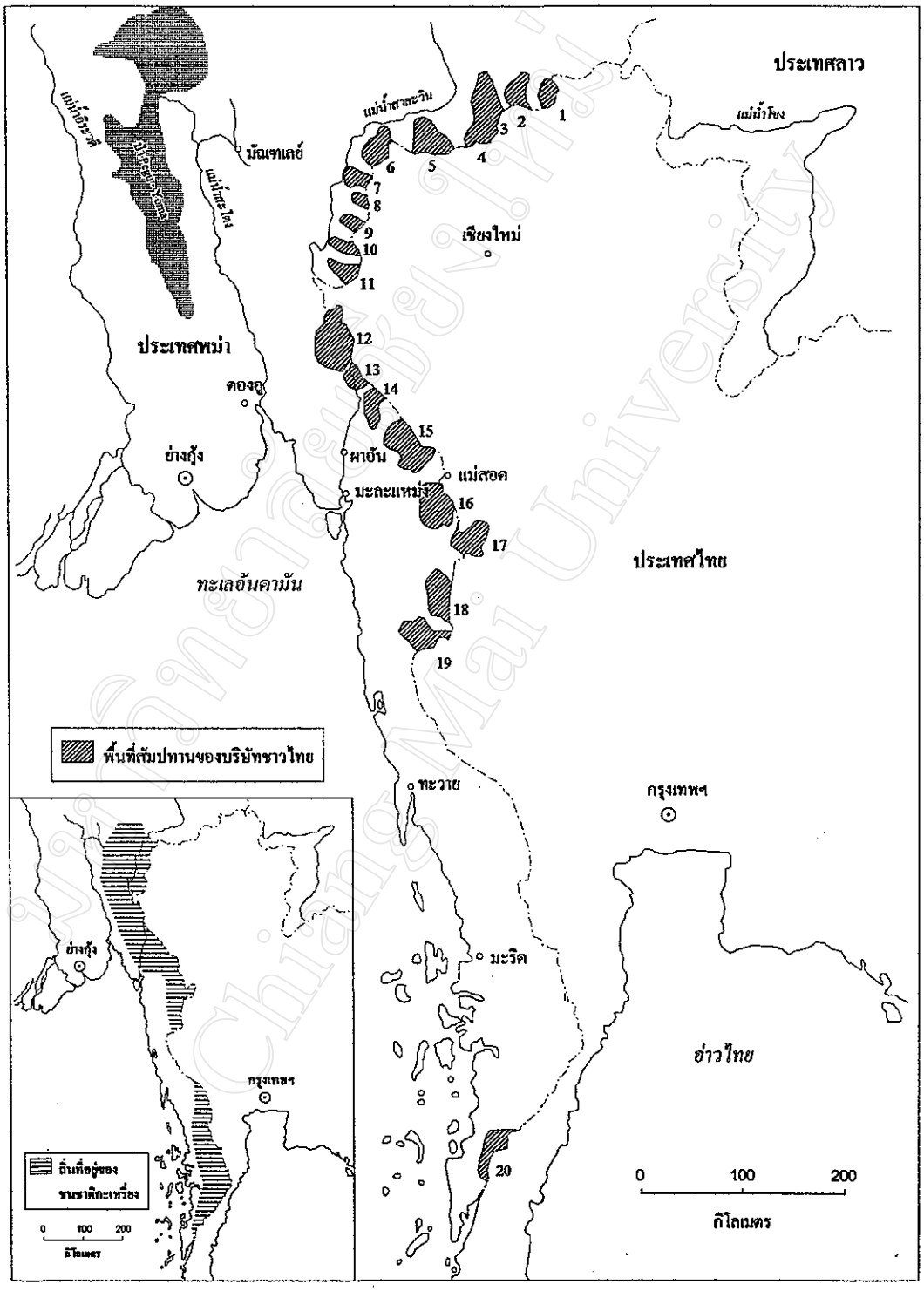

รูปที่ 5.19 สัมปทานป่าไม้บริเวณชายแดนและถิ่นที่อยู่ของชนชาติกะเหรี่ยง

ปรับปรุงจาก: Bryant, 1990. และ Grundy-Warr and Rajah, 1997.

ที่กองกำลังกะเหรี่ยงอิสระได้ถูกกดดันจากทหารพม่าซึ่งได้รุกคืบเข้ายึดครองพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยเข้าไปเรื่อยๆ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้รายได้ที่ได้จากการค้าชายแดนในตลาดมืดที่ผ่านช่องทางบริเวณชายแดนไทยทางด้านจังหวัดตากถูกจำกัดลง นอกจากนี้ยังได้รับแรงกดดันจากบริษัททำไม้ฝ่ายไทยที่มีกลุ่มผู้มีอิทธิพล นักการเมือง และข้าราชการเป็นฐานสนับสนุน ทำให้กะเหรี่ยงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องหารายได้จากทรัพยากรป่าไม้

อย่างไรก็ตาม ภายหลังรัฐบาลพม่าเห็นว่าการอนุญาตให้สัมปทานป่าไม้กับบริษัทชาวไทยมิได้ให้ผลประโยชน์กับพม่าอย่างแท้จริง อีกทั้งไม่สามารถตัดรายได้จากการทำป่าไม้ของกะเหรี่ยงได้ เนื่องจากบริษัทไทยได้จ่ายเงินสองทางคือให้พม่า กับกะเหรี่ยง ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2536 พม่าจึงประกาศยกเลิกพื้นที่สัมปทานป่าไม้ทั้งหมด แต่ป่าไม้บริเวณดังกล่าวก็ยังคงมีการลักลอบตัดอยู่เสมอ โดยเฉพาะเวลาที่มีเหตุการณ์วุ่นวาย ซึ่งหลังจากมีการประกาศปิดสัมปทานป่าไม้ในฝั่งพม่ายังคงมีท่อนไม้ซึ่งยังคงตกค้างรอการชักลากเข้าประเทศไทยผ่านช่องทางสำคัญๆ อีกเป็นจำนวนมาก

ผลจากการทำสงครามป่าไม้ ช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2536 แม้ว่าจะไม่สามารถตัดรายได้ให้กับกะเหรี่ยงได้มากนักก็ตาม แต่ก็ได้สร้างความบอบช้ำให้กับกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการเปิดสัมปทานป่าไม้ทำให้พื้นที่ป่าสงวนของรัฐกอทูเลเปลี่ยนเป็นป่าเสื่อมโทรมเป็นอันมาก นอกจากนี้การที่ป่าไม้หร่อยหรอลงยังมีผลต่อภาวะทางเศรษฐกิจที่ถดถอยของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระก่อนที่ค่ายมาเนอปลอว์จะแตกในปี พ.ศ. 2538 ดังนั้นการลดลงของพื้นที่ป่าไม้จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเสื่อมถอยของชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงอีกทางหนึ่งด้วย

ในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าได้มีบทบาทที่สำคัญต่อไทยในฐานะแหล่งทดแทน จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงในช่วง 10 ปีหลัง ของชายแดนไทย–พม่า รวมถึงพื้นที่ชายแดนบริเวณแม่น้ำเมยเป็นผลมาจากการผลักดันปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในประเทศไทยสู่ประเทศพม่า สำหรับพม่าพื้นที่ป่าไม้ซึ่งส่วนใหญ่บริเวณชายแดนถือได้ว่าเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ โดยจากการที่ถูกกดดันทางด้านเศรษฐกิจจากนานาชาติ ทำให้พม่าจำเป็นต้องแสวงหารายได้จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ที่ยังคงมีอยู่จำนวนมาก และเป็นที่ต้องการของประเทศเพื่อนบ้านเช่นไทย กล่าวกันว่ารายได้ของพม่าจากทรัพยากรส่วนนี้มีถึงประมาณ 112 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐต่อปี แต่สำหรับชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง ป่าไม้นอกจากจะเป็นแหล่งรายได้แล้วยังถือว่าเป็นแหล่งหลบซ่อนในการต่อสู้กับรัฐบาลพม่าด้วย

จากการทำไม้ในฝั่งพม่านอกจากจะทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงแล้ว องค์ประกอบของภูมิทัศน์ที่พบเห็นได้ทั่วไปตลอดแนวชายแดนบริเวณแม่น้ำเมยก็คือโรงเลื่อยขนาดเล็กประมาณ 100 โรง ซึ่งจะตั้งอยู่ในฝั่งพม่าติดกับแนวเขตแดนไทย และบางโรงตั้งอยู่บนเกาะกลางลำน้ำเมย โดยโรงเลื่อย

ดังกล่าวส่วนใหญ่ผู้เป็นเจ้าของเป็นนายทุนชาวไทยประมาณ 30 ราย จากจังหวัดแพร่ ลำปาง ตาก กาญจนบุรี และสุพรรณบุรี นอกจากนี้มีบางส่วนที่กองกำลังกะเหรี่ยงพุทธเป็นผู้ดูแล การลักลอบนำเข้านอกจากจะอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายโดยการนำเข้าในลักษณะของไม้ท่อนแล้ว ยังมีการลักลอบนำเข้าในรูปแบบของเฟอร์นิเจอร์ไม้ที่นำมาจำหน่ายบริเวณตลาดริมเมยอีกด้วย

พื้นที่ป่าไม้บริเวณชายแดนไทย–พม่าในอนาคต มีแนวโน้มที่จะลดลงทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่า โดยเฉพาะในฝั่งพม่าซึ่งคาดว่าจากการปราบปรามอย่างหนักของรัฐบาลพม่าจะทำให้อิทธิพลของกองกำลังกะเหรี่ยงลดลงในอีกไม่ช้า และหากมีการจัดระเบียบชายแดนของรัฐบาลพม่าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สัมปทานการทำไม้มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้โครงการร่วมมือระหว่างไทยและพม่าในการก่อสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าบริเวณแม่น้ำเมย จำนวน 3 แห่ง อาจทำให้มีพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกน้ำท่วมอีกจำนวนหนึ่งด้วย

5.3.2 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรม ปี พ.ศ. 2532 - 2542

พื้นที่เกษตรกรรมในเขตชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ในปี พ.ศ. 2542 มีเนื้อที่ทั้งสิ้น 2,767.66 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 29.81 ของพื้นที่ศึกษา โดยประกอบด้วยพื้นที่ในฝั่งไทย 2,097.43 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 33.94 ของพื้นที่ในฝั่งไทย ส่วนในฝั่งพม่ามีพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น 670.23 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 21.80 ของพื้นที่ในฝั่งพม่า

พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่ในเขตที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเมยและแควสำคัญ โดยในฝั่งไทยจะอยู่บริเวณแอ่งที่ราบแม่สอดที่ครอบคลุมอำเภอพบพระ แม่สอด และแม่ระมาด มีพื้นที่ประมาณ 1,276 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของลุ่มแม่น้ำเมย ส่วนในเขตอำเภอท่าสองยางและเขตที่สูงที่เหลือจะมีพื้นที่เกษตรกรรมค่อนข้างเบาบางและส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ขนาดเล็ก

สำหรับการกระจายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมในฝั่งพม่า เมื่อเปรียบเทียบกับฝั่งไทยแล้วจะมีการกระจายตัวที่แคบ (น้อย) กว่ามาก โดยพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญจะอยู่เฉพาะบริเวณรอบๆเมืองเมียวดี มีพื้นที่ประมาณ 177 ตารางกิโลเมตร นอกเหนือจากนั้นจะเป็นพื้นที่ขนาดเล็กๆกระจายตัวอยู่ตามที่ราบระหว่างหุบเขา และลำน้ำที่เป็นแควของแม่น้ำเมย

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกษตรกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2532 พบว่ามีพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น 1,105.66 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 11.91 ของพื้นที่ศึกษาทั้งหมด เป็นการเพิ่มขึ้นในฝั่งไทย 700.40 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 11.33 ของพื้นที่ฝั่งไทย และในฝั่งพม่า 405.26 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.18 ของพื้นที่ฝั่งพม่า โดยมีอัตราการเพิ่มขึ้นในฝั่งไทย

70.04 ตารางกิโลเมตร/ปี และอัตราการเพิ่มขึ้นในฝั่งพม่า 40.52 ตารางกิโลเมตร/ปี ซึ่งรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลานี้คล้ายคลึงกับ ช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2532 โดยในฝั่งไทยบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากพบบริเวณตอนใต้และตะวันออกของอำเภอพบพระ และบริเวณตอนใต้ของอำเภอแม่สอด อย่างไรก็ตามพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้มาเป็นพื้นที่เกษตรเพิ่มมากขึ้นในเขตอำเภอท่าสองยางเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 ส่วนในฝั่งพม่าบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจะพบอยู่บริเวณรอบๆเมืองเมียวดี

นอกจากการบุกรุกทำลายป่า และการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจแล้ว สาเหตุหนึ่งของการขยายตัวเพิ่มขึ้นของพื้นที่เกษตรกรรมฝั่งไทยในช่วงเวลานี้ยังเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของคนต่างถิ่นแถบปริมณฑล เช่น นครปฐม และสมุทรสาคร ที่เข้ามาซื้อและเช่าที่ดินบริเวณอำเภอแม่สอดและอำเภอพบพระ เพื่อเพาะปลูกพืชไร่ พืชผัก และไม้ดอกไม้ประดับ เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีสภาพทางกายภาพเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก ประกอบกับมีแรงงานราคาถูกจำนวนมากจากการอพยพหนีภัยสงครามของชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง

นอกจากนี้การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนต่างถิ่นยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบทางการเกษตรอีกด้วย โดยได้มีการนำเอาเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ระบบการให้น้ำแบบสปริงเกอร์ (sprinkle) เข้ามาใช้ รวมไปถึงการนำพืชชนิดใหม่ๆในเชิงพาณิชย์เข้ามาปลูกเพิ่มมากขึ้น เช่น กุหลาบ พืชเมืองหนาวอื่นๆ และการทำสวนผลไม้ เช่น มะม่วง และส้ม ซึ่งแตกต่างไปจากรูปแบบการเกษตรแบบเดิมคือปลูกข้าวและพืชไร่ ลักษณะดังกล่าวได้ทำให้รูปแบบของการใช้ที่ดินทางการเกษตรมีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้น สำหรับการถือครองที่ดินพบว่าการเข้ามาของผู้คนต่างถิ่นได้มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดิน และการเก็งกำไรราคาที่ดิน การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเกษตรดังกล่าวจะพบมากบริเวณอำเภอพบพระ และอำเภอแม่สอดเขตติดต่อกับอำเภอพบพระ

ในปัจจุบันโครงสร้างการใช้ที่ดินทางการเกษตรของพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกข้าวเป็นพืชหลักทั้งสองฝั่ง แต่ก็มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างฝั่งไทยและพม่า โดยเฉพาะบริเวณอำเภอพบพระ และอำเภอแม่สอด (รูปที่ 5.20) จะเห็นถึงความแตกต่างของพื้นที่เกษตรกรรมระหว่างฝั่งไทยกับฝั่งพม่าอย่างชัดเจน ทั้งในด้านจำนวนพื้นที่และโครงสร้างของพื้นที่ทางการเกษตร รูปแบบการเกษตรของฝั่งไทยมีลักษณะของการเพาะปลูกข้าวนอกฤดู รวมถึงพืชเศรษฐกิจประเภทอื่นนอกเหนือจากการปลูกข้าว ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง กระเทียม พืชผัก ผลไม้ และไม้ดอกไม้ประดับ รวมถึงมีการเลี้ยงสัตว์ในบางพื้นที่อีกด้วย

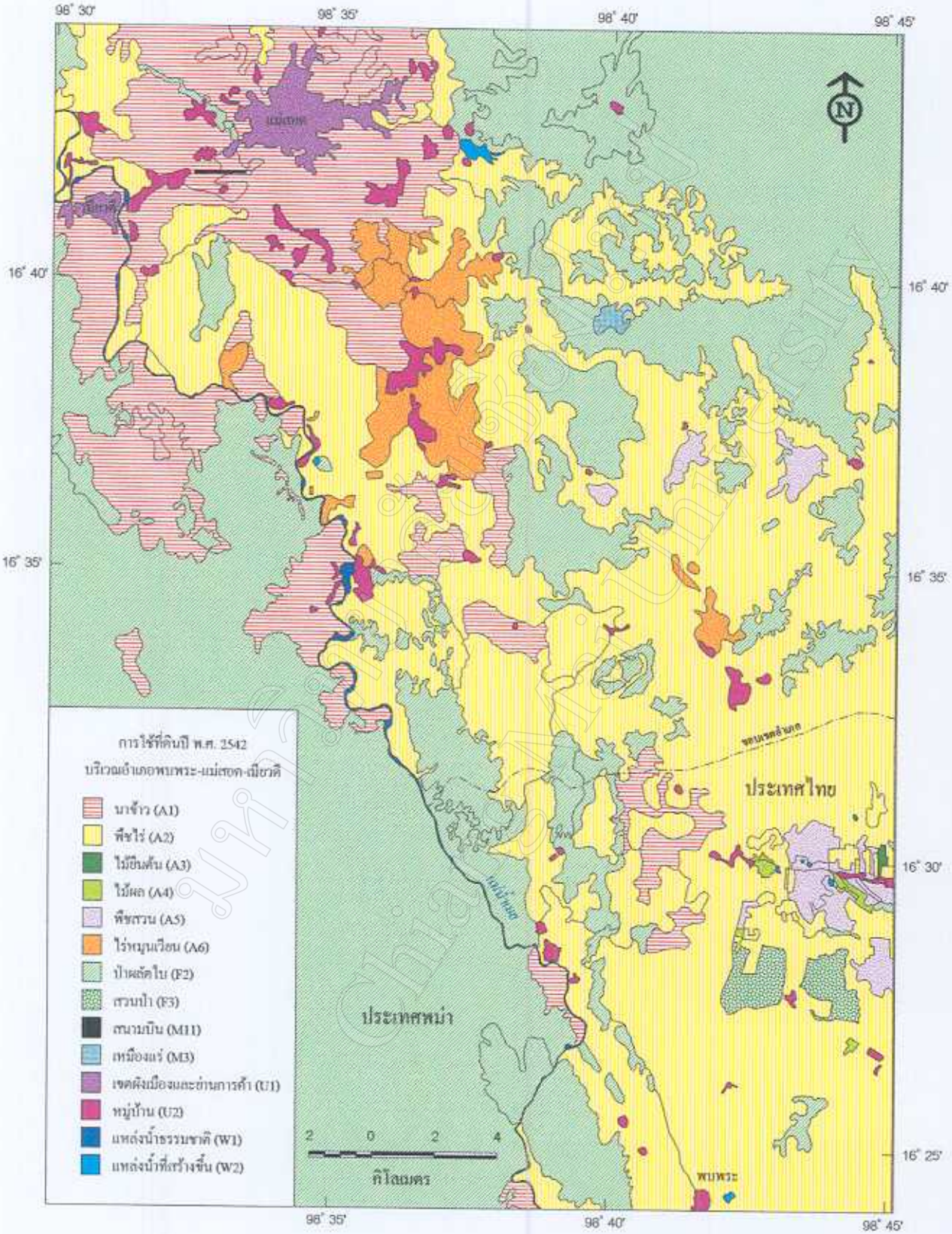

รูปที่ 5.20 การใช้ที่ดินปี พ.ศ. 2542 บริเวณอำเภอพบพระ – อำเภอแม่สอด – จังหวัดเมียวดี

สำหรับในฝั่งพม่าสังเกตได้ว่ารูปแบบการใช้ที่ดินทางการเกษตรจะมีลักษณะที่เข้มข้นน้อยกว่าฝั่งไทยมาก ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกข้าว มีบางส่วนที่ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด แต่ก็มีพื้นที่น้อย รูปแบบการเกษตรส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อยังชีพมากกว่า มีเพียงส่วนน้อยที่จะผลิตเพื่อนำมาขายในฝั่งไทย อย่างไรก็ตามพบว่าผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ที่ไทยนำเข้าจากพม่าจะไม่ได้มาจากบริเวณชายแดน แต่ได้จากบริเวณที่ราบหลังแนวเทือกเขาไปแล้ว

การเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกและความแตกต่างของภูมิทัศน์ชายแดนทางด้านพื้นที่เกษตรกรรมแล้ว ในบางครั้งภูมิทัศน์ทางการเกษตรดังกล่าวยังเป็นผลมาจากความเป็นชายแดนหรือชายขอบ และความสัมพันธ์ข้ามแดนเช่นเดียวกับที่พบในกรณีของพื้นที่ป่าไม้อีกด้วย จากการที่มีการอพยพหนีภัยสงครามจากฝั่งพม่า ประกอบกับแรงจูงใจในประเทศไทย ทำให้มีการนำแรงงานสัญชาติพม่ามาใช้ในการประกอบกิจการต่างๆรวมถึงการเกษตรที่เป็นพืชพาณิชย์ เช่น พืชไร่ พืชผัก และไม้ดอก ที่ต้องการแรงงานจำนวนมากในการเพาะปลูก แรงงานส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานที่ลักลอบเข้ามาโดยผิดกฎหมาย ซึ่งมีค่าแรงถูกทำให้มีผลกำไรมากกว่าผลิตในที่อื่นๆ จึงมักพบว่ามีผู้คนต่างถิ่นที่เข้ามาลงทุนทำการเกษตรในพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอแม่สอด และอำเภอพบพระ ที่มีที่ราบขนาดใหญ่และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ลักษณะดังกล่าวยังเป็นปัจจัยที่ทำให้พื้นที่การเกษตรขยายตัวเพิ่มมากขึ้นดังที่กล่าวมาแล้วด้วยในอนาคตพื้นที่การเกษตรทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่ามีแนวโน้มที่จะขยายตัวและมีความเข้มข้นเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีพื้นที่กว้างขว้างที่ยังไม่ได้ถูกพัฒนาอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งพม่าซึ่งมีพื้นที่ที่กลายสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมเป็นจำนวนมาก หากเหตุการณ์ในพม่าสงบเรียบร้อยก็อาจจะมีการอพยพกลับของชนกลุ่มน้อยเข้าไปทำการเกษตร นอกจากนี้ยังมีโอกาสที่นายทุนจากไทยจะเข้าไปลงทุนเพาะปลูกพืชในฝั่งพม่าได้อีกด้วย

5.3.3 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ปี พ.ศ. 2532 - 2542

รูปแบบโดยทั่วไปของการตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำเมยในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2542) ส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่บริเวณที่ราบหุบเขา ทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่า ส่วนบริเวณที่เป็นที่สูงจะมีการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างเบาบาง ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมจะอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ ได้แก่ แม่น้ำเมย และ ลำห้วยสำคัญๆ ที่ซึ่งมีพื้นที่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตร ส่วนชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่มักเกิดขึ้นใกล้ๆกับชุมชนเดิมและอยู่ตามเส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนน

ลักษณะการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานบริเวณหุบเขาลุ่มแม่น้ำเมยส่วนใหญ่จะมีลักษณะการกระจายแบบทั่วไป อย่างไรก็ตามในบางบริเวณพบว่ามีรูปแบบการกระจายแบบกลุ่มก้อนอยู่บ้าง

ซึ่งจากการวัดการกระจายโดยวิธีดัชนีระยะห่างใกล้ที่สุด (Nearest Neighbor Index) พบว่าดัชนีในอำเภอต่างๆในเขตจังหวัด และฝั่งพม่า แสดงได้ดังตารางที่ 5.12

ตารางที่ 5.12 รูปแบบการกระจายของการตั้งถิ่นฐาน บริเวณแม่น้ำเมย

อำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	การตั้งถิ่นฐาน (แห่ง)	ความหนาแน่น (จำนวน/ตร.กม.)	ดัชนีระยะห่างใกล้ที่สุด*
พบพระ	940.8	60	0.063	0.77985
แม่สอด	1,741	101	0.058	0.71656
แม่ระมาด	1,621	121	0.074	0.75418
ท่าสองยาง	1,896	235	0.124	0.57553
ฝั่งพม่า	7,783	307	0.039	0.40673
- ในเขตลุ่มน้ำเมย	3,073	132	0.042	0.34048
- นอกเขตลุ่มน้ำเมย	4,710	175	0.037	0.36332
รวม	13,982	823	0.058	0.54675

* ประมวลผลจากโปรแกรม CrimeStat 1.0 ของ National Institute of Justice, Office of Justice Programs, US Department of Justice

การตั้งถิ่นฐานของฝั่งไทยในเขตอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด และอำเภอแม่ระมาด ซึ่งมีค่าดัชนีใกล้ 1 นั้นแสดงว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ทั้งสามอำเภอข้างต้นค่อนข้างจะเป็นการกระจายทั่วไป ส่วนในเขตอำเภอท่าสองยางซึ่งมีค่าค่อนข้างใกล้ 0 จะมีลักษณะการกระจายที่ค่อนข้างจะเป็นกลุ่มก้อนมากกว่าบริเวณอื่นๆ สำหรับในฝั่งพม่าการตั้งถิ่นฐานมีลักษณะการกระจายเป็นกลุ่มก้อน ทั้งในและนอกเขตลุ่มน้ำเมย

เมื่อพิจารณาเอาเส้นเขตแดนเป็นศูนย์กลาง จากนั้นจึงนับจำนวนชุมชน/หมู่บ้านจากระยะห่างจากเส้นเขตแดนต่างๆกัน พบว่ารูปแบบการกระจายของชุมชนทั้งสองฝั่งจะมีค่อนข้างมากบริเวณที่ห่างจากระยะเขตแดน 0 – 5 กิโลเมตร จึงอาจกล่าวได้ว่าแม่น้ำเมยได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่บริเวณนี้ อย่างไรก็ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนของฝั่งไทยจะมีจำนวนลดลงตามระยะห่างจากเส้นเขตแดน ส่วนการตั้งถิ่นฐานฝั่งพม่าจะมีรูปแบบที่แตกต่างออกไปคือ มีการเพิ่ม-ลดที่ไม่แน่นอน (ตารางที่ 5.13)

ตารางที่ 5.13 การตั้งถิ่นฐานพิจารณาจากระยะห่างจากเส้นเขตแดน

ระยะห่างจากเส้นเขตแดน (กิโลเมตร)	ชุมชน/หมู่บ้าน (แห่ง)	
	ฝั่งไทย	ฝั่งพม่า
0 – 5	145	64
5 – 10	108	39
10 – 15	102	23
15 – 20	78	31
20 – 25	39	25
25 – 30	27	43
30 กิโลเมตรขึ้นไป	17	82
รวม	516	307
ครอบคลุมพื้นที่ (ตร.กม.)	6,198.8	7,783.2

สำหรับขนาดของชุมชนบริเวณแม่น้ำเมยซึ่งสามารถศึกษาได้เฉพาะทางฝั่งไทย โดยจากสถิติจังหวัดตาก ปี พ.ศ. 2538 ซึ่งมีจำนวน 232 หมู่บ้าน พบว่าขนาดของชุมชนซึ่งแบ่งตามจำนวนครัวเรือนได้ 3 ขนาด คือ หมู่บ้านที่มีครัวเรือนน้อยกว่า 177 ครัวเรือน มีจำนวน 137 หมู่บ้าน ขนาด 177 – 354 ครัวเรือน จำนวน 36 หมู่บ้าน ส่วนมากจะพบในระยะ 15 กิโลเมตรจากเส้นเขตแดนบริเวณอำเภอแม่สอด และเขตติดต่อของอำเภอแม่ระมาดกับอำเภอแม่สอด และอำเภอพบพระ และขนาด 354 – 531 ครัวเรือน จำนวน 9 หมู่บ้าน โดยส่วนมากจะกระจายอยู่ในเขตอำเภอแม่สอดซึ่งมีถึง 8 แห่ง จาก 9 แห่ง ประกอบด้วยตำบลด่านแม่ละเมา ตำบลท่าสายลวด และตำบลมหาวัน

การเปลี่ยนแปลงจำนวนของชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 ส่วนใหญ่พบว่ามีเพิ่มขึ้นน้อยมาก ในฝั่งไทยมีหมู่บ้านที่เพิ่มขึ้นจำนวน 13 หมู่บ้าน เป็นการเพิ่มในเขตอำเภอพบพระ จำนวน 11 หมู่บ้าน อำเภอแม่ระมาด 1 หมู่บ้าน และอำเภอแม่สอด 1 หมู่บ้าน รูปแบบการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะของการขยายตัวของแหล่งชุมชนเป็นส่วนมาก ซึ่งจะเกิดขึ้นบริเวณชุมชนเก่าที่อยู่ใกล้เคียงกันเช่นเดียวกับช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 (รูปที่ 5.7 – 5.13) ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลานี้ยังคงได้รับผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรเช่นเดียวกัน (ตารางที่ 5.14)

ตารางที่ 5.14 การเปลี่ยนแปลงประชากรและหมู่บ้าน ช่วงปี พ.ศ. 2533 – 2542

อำเภอ	จำนวนประชากร			จำนวนหมู่บ้าน			จำนวนบ้าน		
	2533	2542	เพิ่ม	2534	2538	เพิ่ม	2534	2538	เพิ่ม
พบพระ	24,078	29,331	5,253	35	46	11	4,232	12,091	7,859
แม่สอด	77,633	107,621	29,988	74	75	1	20,523	29,784	9,261
แม่ระมาด	32,601	43,022	10,421	52	53	1	8,350	11,454	3,104
ท่าสองยาง	27,871	57,593	29,722	58	58	0	3,882	10,812	6,930

ที่มา: สถิติจังหวัดตาก

อย่างไรก็ตามบริเวณที่พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากในช่วงเวลานี้ จะได้แก่ การตั้งถิ่นฐานบริเวณตัวเมืองแม่สอด – เมียวดี ซึ่งเป็นจุดที่มีการติดต่อค้าขายชายแดนที่สำคัญ จากข้อมูลแผนที่และดาวเทียมต่างช่วงเวลาพบว่าตัวเมืองแม่สอด – เมียวดี ได้มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2512 ดังตารางที่ 5.15 และรูปที่ 5.21

ตารางที่ 5.15 การเปลี่ยนแปลงของตัวเมืองแม่สอด - เมียวดี

พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)	พ.ศ. 2512	พ.ศ. 2522	พ.ศ. 2532	พ.ศ. 2542	รวม
1. แม่สอด	2.01500	3.9640	5.342	9.329	20.65000
2. ริมเมย – ห้วยม่วง	0.51547	0.8548	1.178	1.657	4.20527
3. เมียวดี	0.59990	1.0580	1.242	1.646	4.54590
รวม	3.13037	5.8768	7.762	12.632	29.40117

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานบริเวณตัวเมืองแม่สอด – เมียวดี ในช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2542 มีความเกี่ยวเนื่องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าชายแดน ดังจะเห็นได้ว่าช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 การขยายตัวของตัวเมืองแม่สอด - เมียวดี จะมีการขยายตัวไม่ค่อยมากนัก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 เมืองแม่สอด – เมียวดี มีอัตราการขยายในระดับที่สูงขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าชายแดนที่พม่าได้เปิดประเทศ และไทยก็ให้ความสนใจต่อการค้าชายแดนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับโครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนต่างๆ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าการ

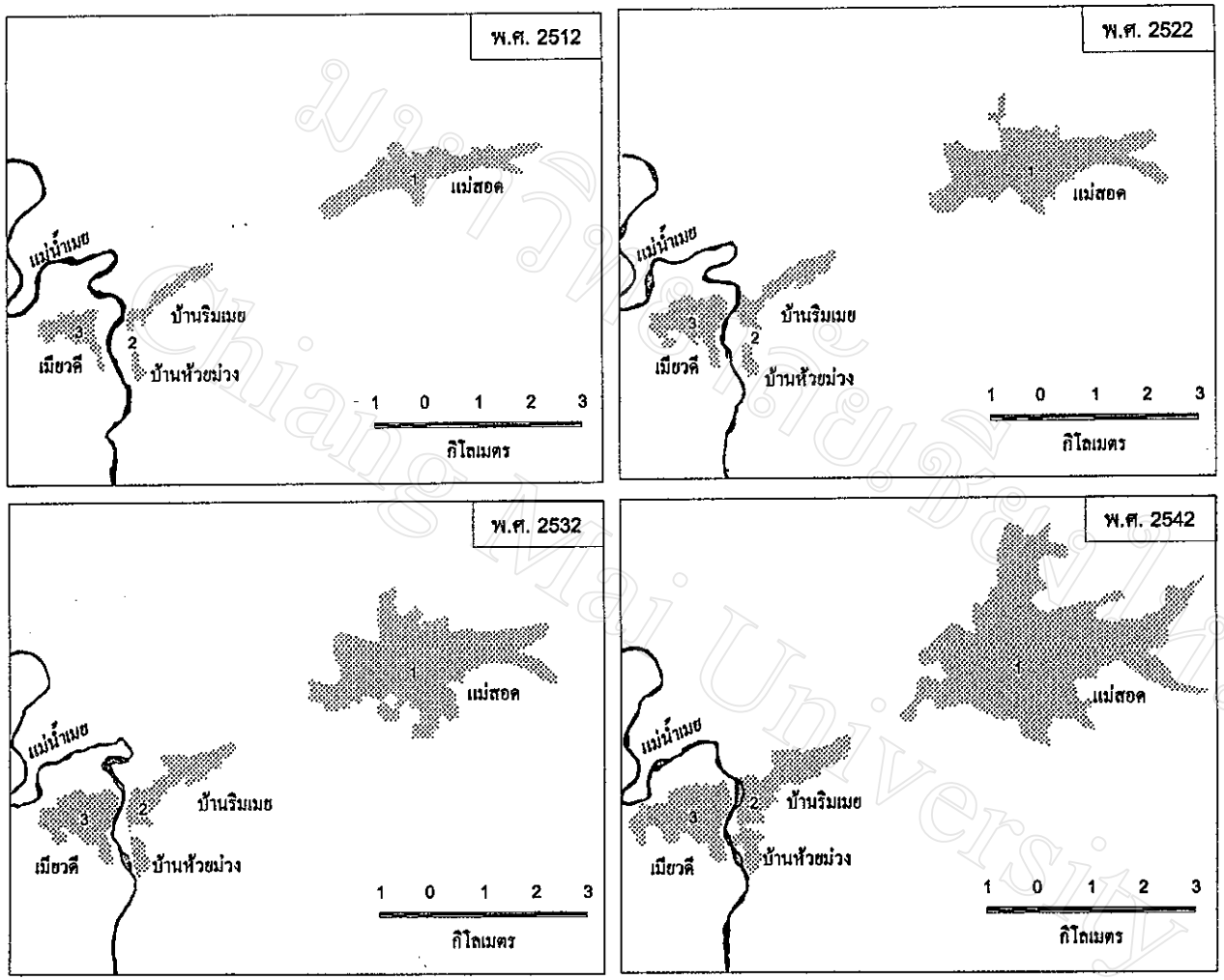

รูปที่ 5.21 การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน บริเวณตัวเมืองแม่สอด – เมียวดี

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

ขยายตัวของเมืองเมียวดีประเทศพม่ายังอยู่ในอัตราที่ต่ำกว่าฝั่งไทยมาก ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางคมนาคมในฝั่งพม่ายังไม่ได้รับการพัฒนา ประกอบกับยังมีการสู้รบบริเวณพื้นที่ข้างเคียง

สำหรับการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานที่เกิดจากภัยสงครามบริเวณแม่น้ำเมยยังคงมีการอพยพจากฝั่งพม่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อมีการปราบปรามอย่างหนักจากทหารพม่าก็จะมีผู้อพยพข้ามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้งการปฏิบัติการทางทหารสามารถกระทำได้สะดวก อย่างไรก็ตามเมื่อถึงฤดูฝนทหารพม่าก็จะถอนกำลังกลับไป ทำให้ผู้อพยพหนีภัยสงครามอพยพกลับถิ่นฐานเดิมของตน

จุดที่มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากภัยสงครามเกิดขึ้นในราวปี พ.ศ. 2527 ที่ทหารพม่าได้มีการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการปราบปรามชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง จากการที่ต้องถอนกำลังออกไปจากพื้นที่ในฤดูฝนมาเป็นการยึดครองที่มั่นของฝ่ายกะเหรี่ยง และพยายามสร้างเส้นทางเพื่อที่จะส่งกำลังบำรุง

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการจัดระเบียบชายแดนใหม่ของรัฐบาลพม่า ซึ่งพยายามตัดการติดต่อระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงกับหมู่บ้าน โดยห้ามมิให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายหมู่บ้านและรวมทั้งมีทหารพม่าเข้าไปดูแลในหมู่บ้าน ซึ่งไม่เหมือนกับที่เคยปฏิบัติคือเมื่อมีการปราบปรามเสร็จก็จะถอนกำลังกลับ ทำให้กองกำลังกะเหรี่ยงติดต่อเพื่อหาเสบียง กำลังคน กระทำได้ลำบากขึ้น ผลจากการใช้ยุทธวิธีดังกล่าวทำให้กองกำลังกะเหรี่ยงต้องเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำที่มั่นสำคัญๆได้ถูกฝ่ายทหารพม่ายึดครองพื้นที่ในแถบลุ่มน้ำเมยเข้าไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา (ตารางที่ 5.16)

ตารางที่ 5.16 ค่ายทหารกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย-พม่า ในเขตแม่น้ำเมย ที่ถูกตีแตก ในช่วงปี พ.ศ. 2531 - 2534

ค่าย	ที่ตั้ง	สถานภาพ
1. ค่ายผาลู	ตรงข้าม บ.แม่โกนเกน ต.มหาวัน อ.แม่สอด	อยู่ในการควบคุมของกะเหรี่ยงพุทธ
2. ค่ายวังข่า	ตรงข้าม บ.วังข่า อ.แม่สอด	ถูกตีแตกเมื่อ พ.ค. 2532
3. ค่ายแม่ตะวอ	ตรงข้าม บ.แม่ตะวอ อ.ท่าสองยาง	ถูกตีแตกเมื่อ ธ.ค. 2531
4. ค่ายเกลเดย์	ตรงข้าม อ.ท่าสองยาง	ถูกตีแตกเมื่อ ม.ค. 2532
5. ค่ายมอโปเก	ตรงข้าม อ.ท่าสองยาง	ถูกตีแตกเมื่อ มี.ค. 2532
6. ค่ายแม่หละ	ตรงข้าม บ.แม่หละ อ.ท่าสองยาง	ถูกตีแตกเมื่อ มี.ค. 2532
7. ค่ายวาเล่ย์	บ.วาเล่ย์ ต.วาเล่ย์ อ.พบพระ	ถูกตีแตกเมื่อ ม.ค. 2534

ในปี พ.ศ. 2538 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทหารครั้งสำคัญของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ โดยทหารพม่า นอกจากจะใช้ยุทธวิธีต่างๆแล้ว สาเหตุประการสำคัญ ได้แก่ การสร้างความแตกแยกในหมู่กะเหรี่ยงด้วยกันโดยใช้ปัจจัยทางด้านศาสนา ซึ่งทำให้กะเหรี่ยงแตกแยกเป็นสองฝ่ายคือ กองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ (Karen National Union-KNU) ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ และกะเหรี่ยงพุทธ (Democratic Karen Buddhist Army-DKBA) ซึ่งกลุ่มหลังได้ร่วมมือกับฝ่ายทหารพม่าในการปราบปรามกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ

ผลจากการดำเนินกลยุทธดังกล่าวทำให้ค่ายมาเนอปลอว์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกองบัญชาการของกองทัพกะเหรี่ยงหรืออีกนัยหนึ่งก็คือเมืองหลวงของรัฐกอทูเลที่กะเหรี่ยงสถาปนาขึ้นถูกตีแตกในเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2538 และต่อมาค่ายคอมูร่า (Kawmoora) ซึ่งถือได้ว่ามีกองกำลังทหารที่เข้มแข็งที่สุดถูกตีแตกตามมาในเดือนกุมภาพันธ์ของปีเดียวกัน ซึ่งผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวกะเหรี่ยงอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาเป็นจำนวนมาก

แรงกดดันจากความรุนแรงทางทหารและภัยสงครามในฝั่งพม่า ประกอบกับการล่าถอยของกองกำลังกะเหรี่ยง ทำให้ประชาชนชาวกะเหรี่ยงซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวชายแดนไทย–พม่าหลบหนีภัยการสู้รบเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอย่างมาก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา และอพยพเข้ามามากขึ้นหลังจากค่ายมาเนอปลอว์ถูกตีแตก ในปี พ.ศ. 2538 โดยการตัดสินใจของผู้อพยพมีสาเหตุหลักๆ ได้แก่ แรงผลักดันในพม่า เช่น ความไม่มั่นใจต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่า และแรงจูงใจในประเทศไทย เช่น ความปลอดภัย โอกาสในการประกอบอาชีพ และความโอบอ้อมอารีของคนไทย (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2540) นอกจากภัยสงครามแล้ว สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการอพยพของชาวพม่าออกจากประเทศยังมีสาเหตุจากการยึดอำนาจของฝ่ายทหารที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงในช่วงเดือนสิงหาคม – พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 ซึ่งทำให้เกิดการอพยพออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก (Lintner, 1990)

ผลกระทบจากภัยสงครามและความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศพม่าทำให้ภูมิทัศน์ชายแดนรูปแบบหนึ่ง คือ ศูนย์อพยพได้เกิดขึ้นตลอดแนวชายแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำเมย (รูปที่ 5.22) โดยในปี พ.ศ. 2527 ศูนย์อพยพห้วยกะโหลก อำเภอแม่สอด เป็นศูนย์อพยพของชาวกะเหรี่ยงที่เกิดขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย ซึ่งศูนย์อพยพบริเวณแม่น้ำเมยจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2538 มีทั้งสิ้น 11 แห่ง (ตารางที่ 5.17)

ลักษณะและรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานอันเนื่องมาจากภัยสงครามในช่วงเวลานี้ จะมีลักษณะที่แตกต่างจากช่วงก่อนปี พ.ศ. 2527 กล่าวคือ ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานจะมีรูปแบบเป็นศูนย์อพยพ มีลักษณะรูปแบบอาคารที่ไม่ถาวรนักพร้อมที่จะรื้อถอนได้ง่าย มีองค์กรพัฒนาเอกชนและรัฐบาลไทยได้เข้าไปช่วยเหลือจัดการ โดยมีข้อกำหนด และระเบียบที่ชัดเจนว่าให้อยู่อาศัยได้

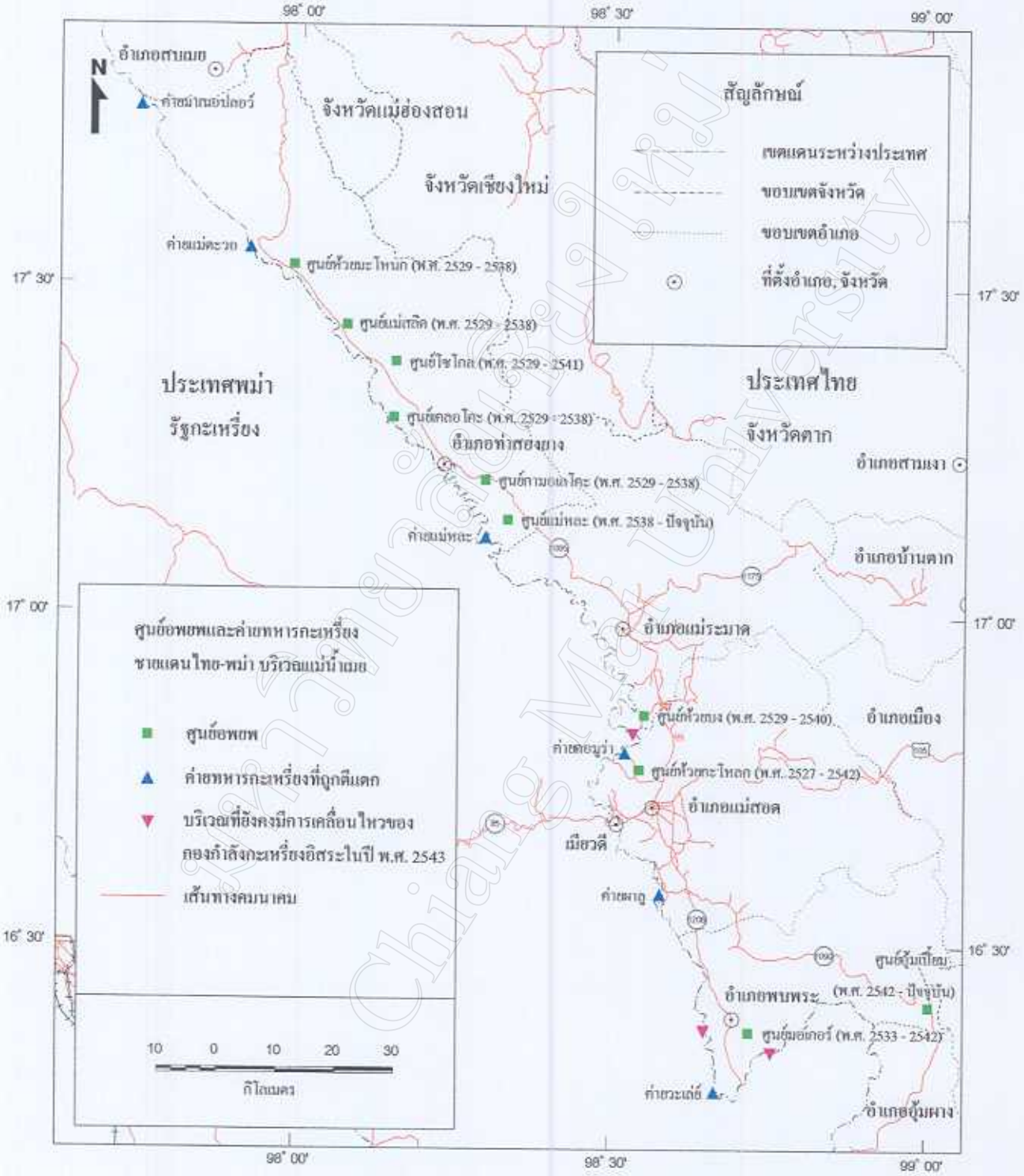

รูปที่ 5.22 ศูนย์อพยพและค่ายทหารกะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำเมย

ชั่วคราวและผู้อพยพจะต้องถูกส่งกลับเมื่อเหตุการณ์ในพม่าสงบลง ศูนย์อพยพที่เกิดขึ้นจะมีรั้วรอบที่ชัดเจน และมีข้อกำหนดที่ห้ามมิให้ผู้อพยพออกจากนอกศูนย์ฯเพื่อไปประกอบอาชีพ โดยผู้ที่หลบหนีออกไปจะถือว่าเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง

ตารางที่ 5.17 ศูนย์อพยพในเขตพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2538

อำเภอ	ชื่อศูนย์อพยพ	ที่ตั้ง	ปี พ.ศ. ที่จัดตั้ง	เนื้อที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)
ท่าสองยาง	โซโกล	บ.ห้วยแม่สอง ก.ม.ที่ 106	2529	200	9,175
	ห้วยมะโหนก	บ.แม่ตะวอ ก.ม.ที่ 127	2529	100	6,152
	แม่หละ	บ.แม่ออกผารู ก.ม.ที่ 60	2538	70	6,037
	กามอเลโคะ	บ.แม่อุสุ ก.ม.ที่ 77	2529	50	3,792
	เคลอโคะ	บ.แม่อุสุ ก.ม.ที่ 90	2529	50	3,550
	แม่สลิด	ก.ม.ที่ 119	2529	50	3,552
	เกลอเทลู	ต.ท่าสองยาง	2529	-	1,050
	แม่ปอท่า	บ.แม่เวย ต.ท่าสองยาง	2529	-	885
แม่ระมาด	ห้วยบง	ก.ม.ที่ 19	2529	30	2,837
แม่สอด	ห้วยกะโหลก	บ.วังข่า ก.ม.ที่ 4	2527	80	4,252
พบพระ	มอเกอร์	ก.ม.ที่ 15	2533	70	4,137

ที่มา: สมโชค สวัสดิรักษ์, 2540.

ศูนย์อพยพที่มีอยู่ตลอดแนวลำน้ำเมยมีจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆทั้งนี้เนื่องจากการปราบปรามในฝั่งพม่าที่รุนแรงมากขึ้น รวมถึงอัตราการเกิดของผู้อพยพที่มีอยู่ในระดับสูง ทำให้ศูนย์อพยพหลายแห่งมีความแออัด และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจากพื้นที่ศูนย์อพยพส่วนมากจะอยู่ในเขตป่าสงวน นอกจากนี้ศูนย์อพยพทั้งหลายของพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ยังมักถูกกองกำลังกะเหรี่ยงพุทธที่แยกตัวออกไป ร่วมกับทหารพม่าข้ามมาเผาทำลายบ้านเรือนภายในศูนย์อพยพอยู่เสมอๆ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2538 สภาความมั่นคงแห่งชาติจึงได้มีมติให้ลดจำนวนศูนย์อพยพลงเพื่อจะได้สะดวกในการรักษาความปลอดภัย และควบคุมกำกับดูแล โดยกลางปี พ.ศ. 2538 ศูนย์อพยพ 5 แห่ง ในเขตอำเภอท่าสองยางได้ถูกยุบมารวมกับศูนย์อพยพแม่หละ ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ได้ยุบศูนย์อพยพห้วยบงรวมมาอยู่ที่ศูนย์อพยพห้วยกะโหลก อำเภอแม่สอด และในปี พ.ศ. 2541 ได้ยุบศูนย์อพยพโซโกลมารวมกับศูนย์อพยพแม่หละ ในปัจจุบันศูนย์อพยพในเขตแม่น้ำเมยถูกยุบรวมเหลือ 2 แห่ง คือ ศูนย์อพยพแม่หละ อำเภอท่าสองยาง (มีประชากร 31,415 คน) และ

ศูนย์อพยพอุ้มเปี้ยม อำเภอพบพระ (มีประชากร 15,627 คน) ซึ่งเป็นศูนย์อพยพแห่งใหม่ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2542 เพื่อให้สามารถดูแลและจัดการได้สะดวกขึ้น นโยบายรัฐของไทยจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานอันเนื่องมาจากภัยสงครามทางหนึ่งด้วย

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานอันเกิดจากภัยสงครามบริเวณชายแดนทำให้เกิดผลกระทบที่มีต่อประเทศไทยตามมาในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านความมั่นคงที่มักได้รับผลกระทบจากการสู้รบระหว่างกองกำลังพม่าและกะเหรี่ยง ในบางครั้งยังมีการรุกล้ำอธิปไตยโดยกองกำลังไม่ทราบฝ่ายเข้ามาในประเทศไทย ทำให้มีผลต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนชาวไทยที่อาศัยบริเวณชายแดนเสมอๆ นอกจากนี้ผู้อพยพหนีภัยสงครามยังได้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมด้านอื่นๆตามมาด้วย ซึ่งในปัจจุบันไม่เพียงแต่จะพบในบริเวณชายแดนเท่านั้นแต่ยังได้ขยายตัวไปยังเขตเมืองใหญ่ของไทยอีกด้วย

5.3.4 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2532 - 2542

เส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนนสายหลักของฝั่งไทยในช่วงเวลานี้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากนัก อย่างไรก็ตามถนนสายรองที่ใช้ติดต่อภายในอำเภอมีการเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในเขตอำเภอพบพระ แม่สอด และแม่ระมาด (รูปที่ 5.23) จากโครงข่ายของเส้นทางถนนทั้งในด้านจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นและประเภทของเส้นทางที่ได้รับการปรับปรุงให้มีคุณภาพดีขึ้น ทำให้การติดต่อระหว่างหมู่บ้านในฝั่งไทยมีความสะดวกมากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงของประเภทเส้นทางสายหลักได้รับการปรับปรุงจากถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้งมาเป็นถนนพื้นอ่อนที่ใช้ได้ทุกฤดูทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่งในช่วงเวลานี้ทำให้ในปัจจุบันการติดต่อกันภายในและระหว่างอำเภอในพื้นที่ชายแดน รวมถึงการติดต่อระหว่างจังหวัดมีความสะดวกอย่างมาก

นอกจากจำนวนถนนที่เพิ่มขึ้นแล้วในช่วงนี้ยังมีการปรับปรุงสภาพเส้นทางอีกเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ทางหลวงหมายเลข 105 ที่เป็นเส้นทางสายหลักได้รับการขยายช่องจราจรให้มีขนาด 4 ช่องจราจร ในบริเวณอำเภอแม่สอด และปรับปรุงให้รถวิ่งสวนกันได้สะดวกยิ่งขึ้นในบริเวณที่ผ่านภูเขา ทั้งนี้เพื่อที่จะรองรับกับนโยบายการพัฒนาเมืองชายแดน และการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคที่จะมีขึ้นในอนาคต

สำหรับเส้นทางสายรองได้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่าเส้นทางในเขตฝั่งไทยได้มีการปรับปรุงถนนที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านให้เป็นเส้นทางลาดยางเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะในเขตเมืองบริเวณอำเภอแม่สอด – เมียวดี ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากของโครงสร้างพื้นฐานของเส้นทางคมนาคมขนส่งเพื่อรองรับกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจชายแดน

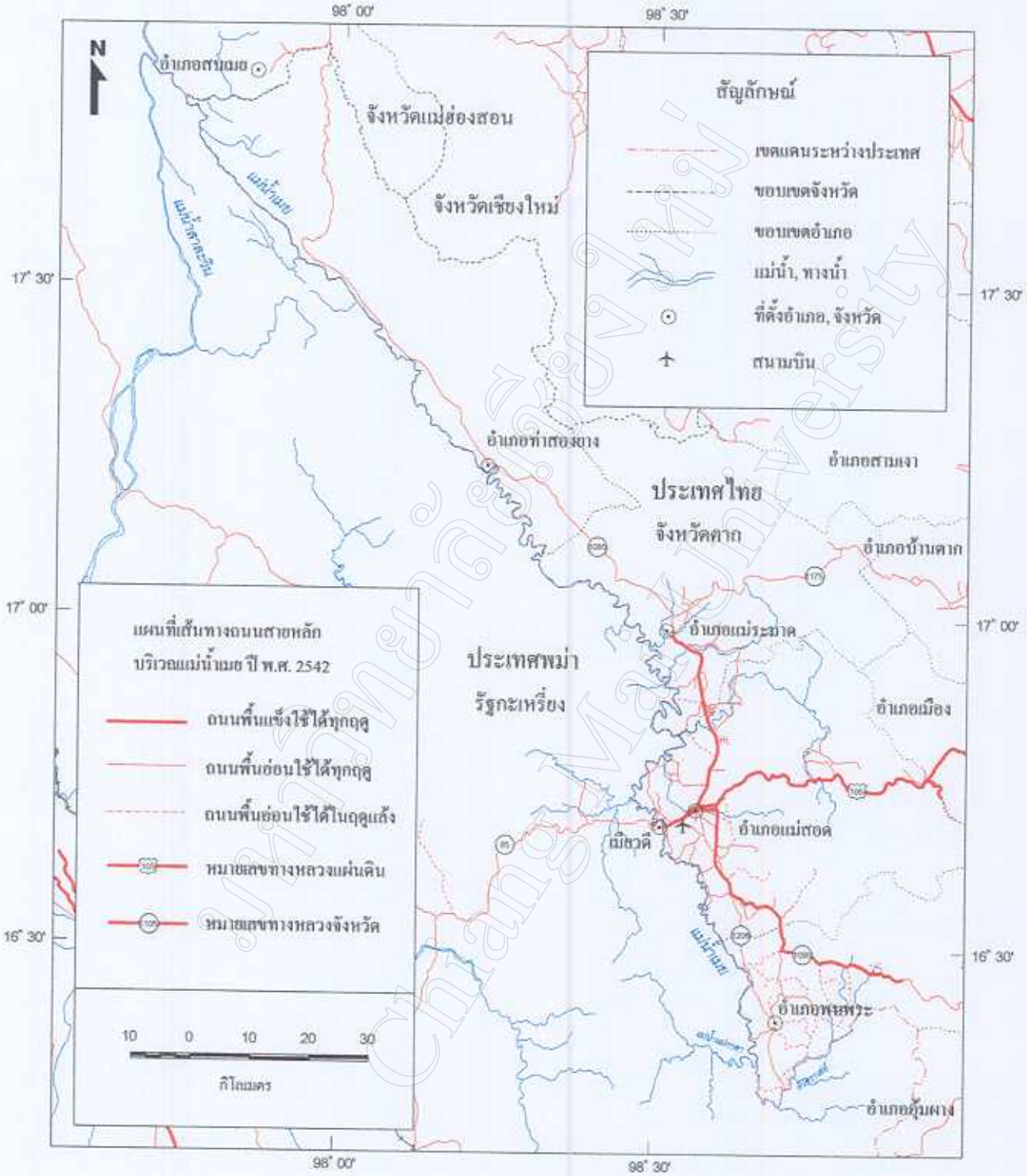

รูปที่ 5.23 เส้นทางคมนาคมขนส่ง ปี พ.ศ. 2542

นโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐเป็นปัจจัยหลักที่มีส่วนต่อรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่ง ในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 จากนโยบายเปิดประเทศของพม่าในปลายปี พ.ศ. 2531 ทำให้มีการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศไทยและพม่าอย่างเป็นทางการและทำให้มีการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การค้าชายแดนตามมาอย่างรวดเร็ว จากสาเหตุดังกล่าวทำให้มีการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐานต่างๆทั้งในฝั่งไทยและพม่า ไม่ว่าจะเป็นระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ รวมไปถึงเส้นทางคมนาคมขนส่งอันเป็นโครงสร้างบริการพื้นฐานที่สำคัญด้วย เพื่อรองรับกับการขยายตัวทางด้านธุรกิจที่มีมากขึ้นในเขตพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ จะเห็นได้จากการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย–พม่า การปรับปรุงและขยายช่องจราจรของเส้นทางภายในอำเภอแม่สอด และอำเภอใกล้เคียง สำหรับในฝั่งพม่าการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งได้รับการสนับสนุนจากไทย โดยพม่าได้ขอกู้เงินจำนวน 700 ล้านบาท จากรัฐบาลไทยในการก่อสร้างถนนสายเมียวดี – กรุกกริก ตัดผ่านเขายาดานา ระยะทาง 60 กิโลเมตร และก่อสร้างสะพานเพิ่มขึ้นอีก 3 แห่ง ข้ามแม่น้ำใจ แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำสะโตง เพื่อรองรับกับการพัฒนาดังกล่าว

นอกจากนี้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศที่ถูกริเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2532 เช่น โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ยังได้ส่งผลทำให้พื้นที่ชายแดนทางด้านตะวันตก โดยเฉพาะอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ได้มีความสำคัญขึ้นมา และทำให้รัฐได้พิจารณาเห็นว่าควรที่จะต้องมีการพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐานต่างๆของพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ เพื่อรองรับกับนโยบายทางเศรษฐกิจดังกล่าว ซึ่งระบบคมนาคมขนส่งก็เป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่รัฐได้ให้ความสำคัญ ดังนั้นนโยบายรัฐด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจึงเป็นสิ่งที่สามารถใช้อธิบายถึงรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมขนส่งในบริเวณนี้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามนโยบายการปราบปรามชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงของรัฐบาลพม่ายังมีส่วนต่อการเพิ่มขึ้นของเส้นทางคมนาคมขนส่งในฝั่งพม่าด้วย โดยการอนุมัติสัมปทานป่าไม้ให้กับบริษัทของชาวไทยในช่วงปี พ.ศ. 2532 - 2536 เป็นสาเหตุทำให้เส้นชักลากไม้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ให้ทหารพม่าสามารถใช้รถบรรทุกอาวุธและกำลังเข้าไปถึงฐานที่มั่นของชนกลุ่มน้อยได้สะดวกยิ่งขึ้น (พรพิมล ตรีโชติ, 2542)

ในปัจจุบันเส้นทางที่ใช้ติดต่อยังคงมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากระหว่างฝั่งไทยและพม่า ทั้งทางด้านปริมาณ (จำนวน) และคุณภาพ (ประเภท) ของเส้นทาง โดยเมื่อพิจารณาในแง่ของจำนวนเส้นทางสายหลักบริเวณชายแดนแล้วทางฝั่งไทยจะมีจำนวนมากกว่า โดยฝั่งไทยมีเส้นทางสายหลัก 5 เส้นทาง ในขณะที่ฝั่งพม่ามีเส้นทางสายหลักเพียงเส้นทางเดียว ส่วนคุณภาพของเส้นทางคมนาคมขนส่งสายหลักที่มีอยู่ทางฝั่งไทยและพม่าก็มีความแตกต่างเช่นกัน ทางฝั่งไทยเส้นทาง

คมนาคมขนส่งสายหลักโดยส่วนใหญ่จะเป็นถนนพื้นแข็งและถนนพื้นอ่อนที่สามารถใช้ได้ทุกฤดูกาลทั้งหมด ส่วนทางฝั่งพม่าซึ่งมีอยู่เพียงเส้นทางเดียวนั้นเป็นถนนพื้นแข็งและพื้นอ่อนสลับกันบางช่วงไม่สามารถใช้การได้ในฤดูฝน

สำหรับเส้นทางสายรองในฝั่งไทยมีความหนาแน่นมากโดยทุกหมู่บ้านสามารถติดต่อถึงกันได้ และโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันตามหมู่บ้านที่ใกล้กับตัวอำเภอจะมีสภาพเป็นเส้นทางลาดยางเกือบทั้งหมด คงมีเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลเท่านั้นที่ถนนมีสภาพเป็นลูกรังหรือทางเกวียน ส่วนเส้นทางสายรองฝั่งพม่าเมื่อเทียบกับทางฝั่งไทยแล้วมีจำนวนน้อยกว่ามากและสภาพก็จะเป็นทางลูกรังทางเกวียน หรือทางต่างเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องมาจากข้อจำกัดทางพื้นที่ที่ประกอบด้วยภูเขาสูงและเป็นป่าที่หนาแน่น ทำให้บริเวณหุบเขาที่ราบลุ่มแม่น้ำเมยเส้นทางในฝั่งพม่ามีจำนวนน้อย ผลกระทบดังกล่าวทำให้ภูมิทัศน์ในด้านอื่นๆ เช่น พื้นที่ทางการเกษตร พื้นที่ป่าไม้ ของทางฝั่งพม่ามีความแตกต่างกับฝั่งไทยค่อนข้างมาก

เส้นทางคมนาคมขนส่งบริเวณชายแดนไทย-พม่าในเขตแม่น้ำเมยมีบทบาทที่สำคัญหลายด้าน บทบาทและความสำคัญดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นอยู่บนภูมิทัศน์ชายแดน ประการแรกคือบทบาททางการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ความหนาแน่นและคุณภาพของถนนทางฝั่งไทยซึ่งมีมากกว่าทางฝั่งพม่าอย่างมากได้ส่งผลต่อระดับการพัฒนาของทั้งสองฟากฝั่งที่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือฝั่งประเทศไทยที่มีถนนจำนวนมากกว่าและมีคุณภาพที่ดีกว่าทำให้มีการพัฒนาของพื้นที่ชายแดนมากกว่า ในขณะที่ฝั่งพม่าโดยส่วนใหญ่จะเป็นเส้นทางที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้การติดต่อกระทำได้ลำบาก ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีขนาดเล็ก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระดับการพัฒนาของพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้ล้าหลังกว่ามาก ทั้งๆที่ในอดีตทั้งสองฝั่งมีระดับความเจริญไม่ค่อยจะแตกต่างกันมากนัก แต่หลังจากเส้นทางตาก – แม่สอด หรือทางหลวงหมายเลข 105 ได้รับการปรับปรุงทำให้การติดต่อระหว่างชายแดนทางด้านจังหวัดตากกับส่วนกลางสามารถทำได้สะดวกยิ่งขึ้น และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาของพื้นที่ชายแดนทางฝั่งไทยให้มีความเจริญขึ้น ในขณะที่ฝั่งพม่ามิได้มีการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางที่ใช้ติดต่อกันภายในพื้นที่ชายแดนจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาพื้นที่ชายแดนทางฝั่งพม่าไม่มีความก้าวหน้าเท่าที่ควร และเกิดความแตกต่างของการพัฒนาระหว่างสองฟากฝั่งขึ้น

ประการที่สองคือบทบาททางด้านการเชื่อมต่อระหว่างประเทศและบทบาททางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทางหลวงหมายเลข 105 (ตาก - แม่สอด) และทางหลวงหมายเลข 85 (เมียวดี – มะละแหม่ง) ซึ่งหลังจากสะพานมิตรภาพไทย–พม่าได้สร้างเสร็จเรียบร้อยทำให้การติดต่อระหว่างประเทศทั้งสองมีความสะดวกมากขึ้น โดยเส้นทางสายแม่สอด – เมียวดี – มะละแหม่ง ถือได้ว่าเป็น

เส้นทางออกสู่ทะเลได้ใกล้ที่สุดของภาคเหนือของไทย ทำให้การขนส่งสินค้ามีความสะดวกขึ้น (รูปที่ 5.24) นอกจากนี้เส้นทางดังกล่าวยังเป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงสายเอเชีย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการใช้เส้นทางนี้ยังมีอุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งในอนาคตหากการเมืองในพม่ามีความเรียบร้อยขึ้น เส้นทางนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อประเทศไทย และประเทศอื่นๆในภูมิภาคเอเชีย

ประการสุดท้ายคือ บทบาททางความมั่นคงและการทหาร โดยเส้นทางคมนาคมขนส่งมีความสำคัญทางด้านความมั่นคงบริเวณชายแดนอย่างมากต่อประเทศไทยและพม่า สำหรับประเทศไทยแล้วการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่งบริเวณนี้ ได้ถูกพิจารณามาตั้งแต่ครั้งพื้นที่แถบอำเภออุ้มผาง พบพระ และแม่สอด เป็นเขตอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ โดยรัฐบาลมีแนวคิดว่าจะต้องสร้างความเจริญให้กับพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดอิทธิพลและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในปัจจุบันเส้นทางคมนาคมขนส่งสายหลักที่สร้างขึ้นได้มีความสำคัญในฐานะเส้นทางยุทธศาสตร์ ที่ทำให้การตรวจการณ์เฝ้าระวังชายแดนของเจ้าหน้าที่ไทยกระทำได้สะดวกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัญหาที่ต้องอาศัยการควบคุมมีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาการลักลอบเข้าเมือง ซึ่งการปรับปรุงถนนให้เลียบชายฝั่งแม่น้ำเมยโดยตลอดจะช่วยให้การควบคุมและเฝ้าระวังได้ผลมากยิ่งขึ้น

สำหรับประเทศพม่า รัฐบาลได้มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นบริเวณชายแดนของตนและดำเนินนโยบายอย่างเข้มงวดกับชนกลุ่มน้อยชาวกะเหรี่ยงและได้ตระหนักถึงผลดีจากการตัดถนนจะทำให้การส่งกำลังบำรุงทำได้สะดวกยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกำลังทหารหรืออาวุธยุทโธปกรณ์ ดังนั้นจึงได้ดำเนินการด้วยการให้สัมปทานป่าไม้กับนายทุนไทยเพื่อจะได้ตัดถนนเข้าไปชักลากไม้ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ในเขตพื้นที่ซึ่งอยู่ในการควบคุมของรัฐบาลพม่าก็ได้มีการจัดระเบียบชายแดนใหม่ โดยมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งให้มีสภาพที่ดีขึ้น

5.4 นัยสำคัญและบทบาทหน้าที่ของเขตแดนไทย-พม่า บริเวณแม่น้ำเมย

สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นบนภูมิทัศน์ชายแดนได้สะท้อนให้เห็นถึงนัยสำคัญ และบทบาทหน้าที่ของเขตแดนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งส่วนใหญ่โดยนัยและบทบาทที่ชัดเจนของเขตแดนก็คือเป็นเส้นที่จำกัดอธิปไตยของรัฐและก่อให้เกิดการแบ่งแยก นอกจากนี้ยังมีบทบาทหน้าที่อื่นๆอีก เช่น บทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจ บทบาทหน้าที่ทางด้านการทหาร บทบาทหน้าที่ทางด้านสังคม และมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามช่วงเวลา ซึ่งในปัจจุบันด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้โลกมีความเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น ส่งผลทำให้บทบาทหน้าที่ของเขตแดนในอดีตที่ถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งกีดขวางนั้นได้ลดบทบาทลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการสิ้นสุดของความเป็นรัฐ-ชาติ (The End of Nation – State) ซึ่งกระแสทุนนิยมข้ามชาติ การส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร แรงงานข้ามชาติและผู้อพยพ ถือได้ว่าเป็น

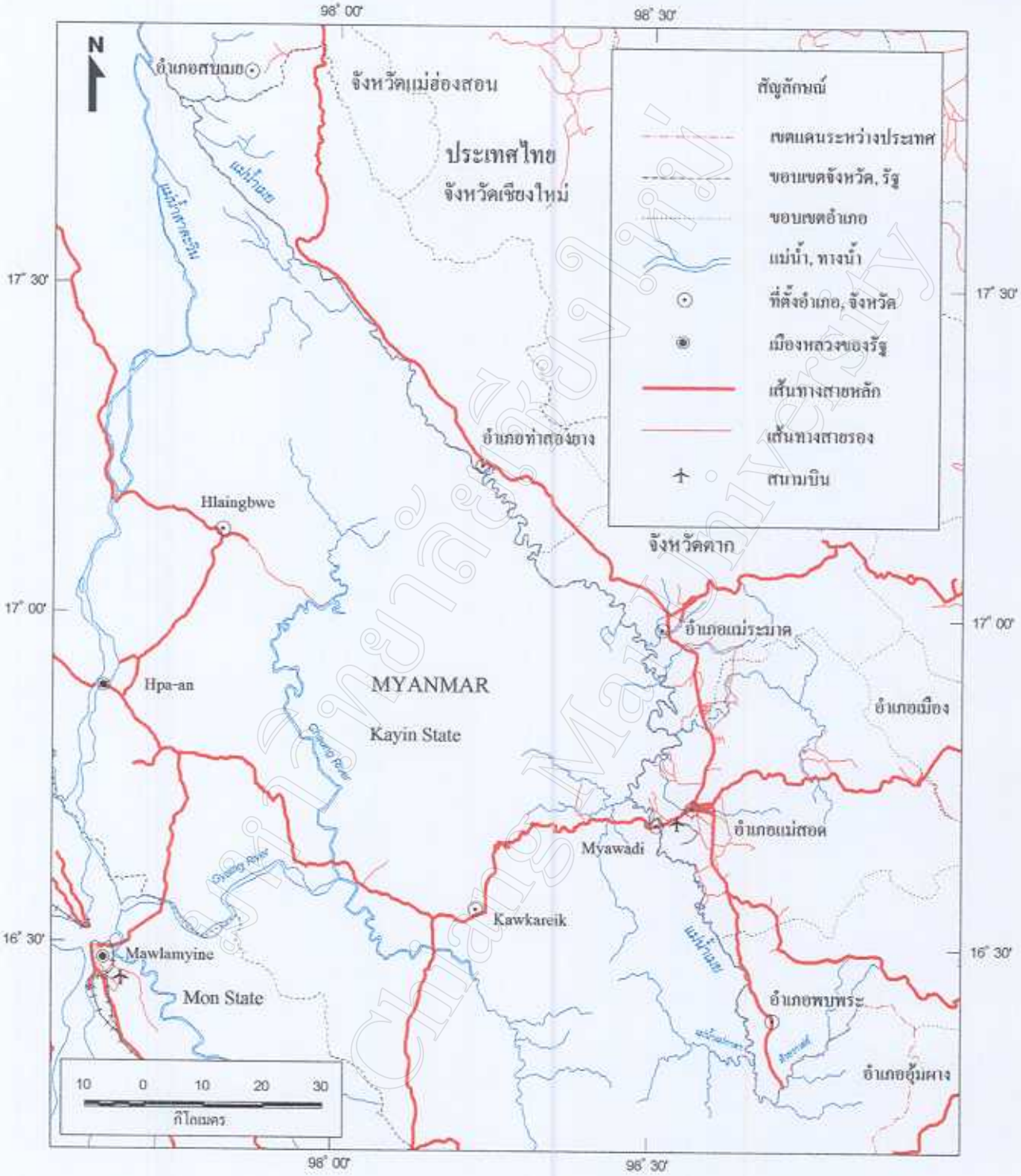

รูปที่ 5.24 เส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนนที่ใช้ติดต่อระหว่างแม่สอด - เมียวดี - มะละแหม่ง

สิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของเขตแดนในแง่ของความสามารถในการผ่านได้ที่เพิ่มมากขึ้นได้เป็นอย่างดี สำหรับในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะบทบาทหน้าที่ของเขตแดนไทย–พม่าที่สำคัญๆ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในฐานะเส้นจำกัดอธิปไตย บทบาทหน้าที่ทางด้านความมั่นคงและการทหาร บทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของเขตแดนอีกด้วย

5.4.1 บทบาทหน้าที่ของเขตแดน ในฐานะเส้นจำกัดอธิปไตยและการแบ่งแยก

เขตแดนทั่วไปซึ่งไม่เพียงแต่เขตแดนระหว่างประเทศเท่านั้น ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการควบคุมจัดการในพื้นที่ที่กำหนด นอกจากนี้ในแนวคิดของรัฐ–ชาติ สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นรัฐได้กำหนดว่ารัฐจะต้องมีดินแดนที่เป็นของตนเอง ซึ่งเส้นเขตแดนถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่จะบ่งบอกว่าเป็นรัฐหรือไม่ ดังนั้นในที่นี้ประเด็นที่มิอาจจะละเลยได้คือการพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ในการจำกัดอธิปไตยของเส้นเขตแดนระหว่างไทยและพม่า

บทบาทหน้าที่ของเขตแดนสามารถพิจารณาได้จากวิวัฒนาการของเขตแดนหรือวิวัฒนาการในด้านบทบาทหน้าที่ได้อีกด้วย ซึ่งก่อนการเกิดขึ้นของเขตแดนในสมัยก่อนการปักปันเขตแดนอำนาจการจัดการในพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยมีไม่ค่อยชัดเจนทั้งฝั่งพม่าและฝั่งไทย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของรัฐในสมัยนั้นๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องวิวัฒนาการของเขตแดน (บทที่ 2) อย่างไรก็ตามในบางบริเวณที่ไม่ได้มีความสำคัญในด้านยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ และห่างไกลความเจริญจะไม่ถูกรับรู้ว่าเป็นของใคร โดยเฉพาะกับกลุ่มชนชาติกะเหรี่ยงที่ถือว่าตนเป็นชนชาติที่มีความเป็นเอกลักษณ์ชาติหนึ่งและเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเมย

บทบาทในด้านการกำหนดอธิปไตยได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ภายหลังการเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนที่กระทำระหว่างสยามและอังกฤษ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา ซึ่งผลจากการที่เส้นเขตแดนเกิดขึ้นได้ทำให้ลักษณะที่เป็นพรมแดนของพื้นที่ในบริเวณนี้หมดไป หรือในอีกแง่หนึ่งเขตแดนที่เกิดขึ้นได้มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสร้างชาติของไทยและพม่า ภายใต้ขอบเขตที่กำหนด

หลังจากที่มีเส้นเขตแดนเกิดขึ้นคำถามสำคัญที่ตามมาก็คือ เส้นเขตแดนทำหน้าที่ในการจำกัดอธิปไตยได้มีประสิทธิภาพเพียงใด ซึ่งในทางทฤษฎีแล้วถือว่าทั้งสองรัฐมีอำนาจเด็ดขาดภายใต้ขอบเขตของรัฐ แต่ในความเป็นจริงแล้วเส้นเขตแดนได้มีระดับประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ของตนแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา ในส่วนของประเทศไทยภายหลังจากมีการปักปันเขตแดน พ.ศ. 2516 – 2523 เป็นช่วงที่มีการแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ พื้นที่ในเขตอำเภอแม่ระมาด แม่สอด และพบพระ เป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ด้วย ดังนั้นเขตแดนในช่วงนี้ถือได้ว่าอำนาจรัฐของไทย

ยังมีอำนาจไม่สมบูรณ์นัก อย่างไรก็ตามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมาอำนาจของรัฐไทยได้มีความเข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับเนื่องจากการดำเนินนโยบายการเมืองนำการทหาร ประกอบกับการเร่งพัฒนาพื้นที่ชายแดนของรัฐ ในปัจจุบันหน้าที่ของเขตแดนในการจำกัดอธิปไตยของไทยถือได้ว่ามีความสมบูรณ์ แม้ว่าในบางครั้งจะมีการรุกล้ำของกองกำลังต่างชาติ

ในส่วนของพม่าภายหลังการปักปันเขตแดนโดยทั่วไปแล้ว พื้นที่ชายแดนในเขตแม่น้ำเมยยังคงมีสถานภาพของความเป็นพรมแดนหลงเหลืออยู่ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของกองกำลังกะเหรี่ยง ทำให้อำนาจการควบคุมของรัฐบาลกลางไม่สามารถจะกระทำได้ เช่น สิทธิในการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการค้าชายแดน เป็นสิทธิของกะเหรี่ยงแทบทั้งสิ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบทบาทหน้าที่ของเขตแดนในช่วงเวลานี้ยังไม่ได้ทำหน้าที่ในฐานะจำกัดอำนาจอธิปไตยของพม่าได้อย่างแท้จริง แต่หลังจากปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมาอำนาจของกะเหรี่ยงในเขตลุ่มแม่น้ำเมยได้ลดลงตามลำดับ ในช่วง ปี พ.ศ. 2538 ค่ายสำคัญๆของกองกำลังกะเหรี่ยงได้ถูกตีแตกและถอยร่นไปตั้งมั่นอยู่บริเวณตรงข้ามกับอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของลุ่มแม่น้ำเมยถูกควบคุมไว้โดยทหารพม่าเกือบจะทั้งหมด ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยตั้งแต่ตรงข้ามอำเภอแม่สอดถึงอำเภอท่าสองยางส่วนใหญ่จะอยู่ในการยึดครองของกะเหรี่ยงพุทธที่มีทหารพม่าให้การสนับสนุน จะเหลือกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระเพียงกองกำลังเล็กๆที่เคลื่อนไหวอยู่เฉพาะบางบริเวณ ได้แก่ บริเวณตรงข้ามบ้านวังผา อำเภอแม่สอด และบ้านธิกาย่า อำเภอแม่ระมาด มีกำลังประมาณ 50 – 100 คน กระจายอยู่ประมาณ 6 – 8 จุด และตรงข้ามบ้านวาเล่ย์ บ้านหมื่นฤาชัย อำเภอพบพระ มีกำลังประมาณ 400 คน จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทหน้าที่ในการจำกัดอธิปไตยของพม่าได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยรัฐบาลกลางมีอำนาจมากขึ้นภายในขอบเขตประเทศของตน

การเกิดขึ้นของเขตแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมย ทำให้เกิดการแบ่งแยกในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามมา ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นจากความแตกต่างของภูมิทัศน์ชายแดนในด้านต่างๆ เช่น พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม การตั้งถิ่นฐาน และเส้นทางคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งพัฒนาการของภูมิทัศน์ชายแดนในช่วงเวลาต่างๆได้แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญและบทบาทหน้าที่ในฐานะเส้นแบ่งแยกได้เป็นอย่างดี โดยในช่วงแรกๆ ภูมิทัศน์ชายแดนทั้งสองฝั่งยังมีความแตกต่างกันไม่มากซึ่งแสดงถึงยังไม่มีการแบ่งแยกมากนัก แต่หลังจากที่สภาวะของความเป็นชายแดนของไทยได้เริ่มลดลงและอำนาจจากส่วนกลางที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่ามีความแตกต่างกัน ซึ่งแสดงถึงนัยสำคัญและบทบาทหน้าที่ของเขตแดนในฐานะเส้นที่แบ่งแยกที่มีเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามไม่สามารถที่จะคาดการณ์ได้ว่า เส้นเขตแดนในฐานะเส้นแห่งการแบ่งแยกนี้จะลดบทบาทของตัวมันเองเมื่อใด ทั้งนี้ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางการเมืองในพม่าเอง

5.4.2 บทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางด้านความมั่นคงและการป้องกัน

บทบาทหน้าที่ของเขตแดนที่มีความชัดเจนที่สุดประการหนึ่งก็คือ บทบาทหน้าที่ทางด้านความมั่นคงและการป้องกัน ซึ่งในอดีตหลายๆรัฐได้ยึดถือหลักการนี้ในการกำหนดแนวเขตแดนเพื่อให้รัฐของตนมีความมั่นคงมากที่สุด แต่ในปัจจุบันบทบาทหน้าที่ในประเด็นนี้ได้ลดบทบาทลงเนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลก ซึ่งเขตแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมยก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ทำให้บทบาทหน้าที่ในแง่นี้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งในส่วนของไทย และส่วนของพม่า

ในส่วนของไทยการเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงทางทหารจากความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองในสมัยสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง โดยมีปัจจัยในระดับโลกที่สำคัญ ได้แก่ การล่มสลายของสหภาพโซเวียต และปัจจัยในระดับภูมิภาค ได้แก่ การถอนทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา ซึ่งปัจจัยทั้งสองระดับทำให้ภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางทหารด้านตะวันออกของประเทศไทยได้ลดบทบาทลงอย่างมาก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เกิดคำถามที่ว่า ภัยคุกคามต่อความมั่นคงบริเวณชายแดนที่ไทยจะต้องเผชิญมีอะไรบ้างในยุคหลังสงครามเย็น ซึ่งในที่นี้อาจแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรกเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแบบเก่า (Traditional Security) ซึ่งได้แก่ การรุกล้ำอธิปไตยโดยกองกำลังต่างชาติ การใช้กำลังทหารเข้ายึดครองพื้นที่บริเวณชายแดน และข้อขัดแย้งทางด้านเส้นเขตแดน รูปแบบที่สองเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงแบบใหม่ (Non – Traditional Security) ซึ่งรูปแบบของความมั่นคงใหม่นี้มีมิติทางด้านสังคมมากขึ้น เช่น ภัยจากยาเสพติด การอพยพข้ามแดน เป็นต้น จากการให้คำนิยามของปัญหาความมั่นคงชายแดนดังกล่าวทำให้ดูเหมือนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนทางด้านตะวันตกของประเทศไทยจะมีความรุนแรงมากกว่าบริเวณอื่นๆ และอาจกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์ความมั่นคงชายแดนของไทยได้เปลี่ยนจากทางด้านตะวันออกมาสู่ทางด้านตะวันตกมากขึ้น แม้ว่าจะยังไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนนักสำหรับสถานการณ์ชายแดนด้านตะวันตกนี้ก็ตาม ซึ่งในที่นี้เขตแดนได้ทำหน้าที่ในฐานะแหล่งกำเนิดของสาเหตุของภัยคุกคามต่อความมั่นคงของไทยในปัจจุบัน

สำหรับในกรณีของพื้นที่ชายแดนบริเวณแม่น้ำเมย ข้อขัดแย้งทางด้านเส้นเขตแดนระหว่างไทยและพม่า รวมถึงภูมิทัศน์ทางทหารทั้งสองฟากฝั่งได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางด้านความมั่นคงได้เป็นอย่างดี เช่น การรุกล้ำอธิปไตยโดยกองกำลังไม่ทราบฝ่ายอันเกิดจากการสู้รบระหว่างทหารพม่าและกองกำลังกะเหรี่ยง ซึ่งโดยส่วนใหญ่ฐานที่มั่นของกองกำลังกะเหรี่ยงจะตั้งอยู่ตลอดริมแม่น้ำเมยซึ่งมีชัยภูมิที่ได้เปรียบ ทหารพม่าจะเข้าตีจากทางด้านหน้าได้ลำบากเนื่องจากภูมิประเทศเต็มไปด้วยป่าไม้และเทือกเขาสูง ในขณะที่ด้านหลังติดกับแม่น้ำเมยซึ่งเป็นเส้นเขตแดนทำให้กองกำลังกะเหรี่ยงอาจร่นถอยเข้ามาในประเทศไทยได้ จึงมักจะพบว่ามี

กองกำลังทหารพม่าข้ามแม่น้ำเมยเข้ามาตีค่ายกะเหรี่ยงทางด้านหลังซึ่งจะปะทะกับกองกำลังฝ่ายไทยเสมอๆ นอกจากนี้ยังมีข้อขัดแย้งทางด้านเขตแดนเกิดขึ้นอยู่หลายจุดดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 4

ในส่วนของปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ ปัญหายาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าได้เริ่มปรากฏขึ้นบริเวณชายแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมย ซึ่งในอดีตมักจะมีแหล่งผลิตอยู่บริเวณชายแดนไทย–พม่าทางด้านจังหวัดเชียงราย แต่ในปัจจุบันพบว่าในเขตพื้นที่นี้ได้กลายเป็นแหล่งผลิตยาบ้า (Methamphetamine) ที่สำคัญของกลุ่มว้าแดง เนื่องจากได้รับการปราบปรามอย่างหนักจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย จึงได้ย้ายฐานการผลิตส่วนหนึ่งมายังพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยหลังจากที่อิทธิพลของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระได้ลดลงในเขตพื้นที่นี้ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเบื้องหลังของการที่ว้าแดงเริ่มเข้ามามีบทบาทในพื้นที่บริเวณนี้ เนื่องมาจากนโยบายการใช้ชนกลุ่มน้อยปราบชนกลุ่มน้อยของพม่า ซึ่งถือว่านโยบายของพม่าดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในของประเทศไทยอย่างมาก นอกจากนี้ในบริเวณนี้ยังเป็นจุดที่มีการอพยพข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยมากอีกบริเวณหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านความมั่นคงตามมาในที่สุด

สำหรับบทบาทของเขตแดนด้านความมั่นคงในส่วนของพม่า แม้ว่าอำนาจของรัฐบาลกลางจะมีมากขึ้นในพื้นที่บริเวณชายแดนแถบแม่น้ำเมยจากการเข้ายึดที่มั่นของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเขตแดนจะมีบทบาทหน้าที่ทางด้านความมั่นคงลดลง เนื่องจากกองกำลังกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนยุทธวิธีในการรบจากการป้องกันที่มั่น มาเป็นการรบแบบกองโจร ซึ่งทำให้ทหารพม่าใช้กำลังเข้ากวาดล้างได้ยากลำบากขึ้น ดังนั้นเขตแดนสำหรับพม่าจึงยังคงมีความหมายทางด้านความมั่นคงอยู่อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสู้รบกับชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงที่คงจะมีต่อไปอีกนาน แม้ว่าพม่าจะมีความพยายามเจรจาสงบศึกให้กองกำลังกะเหรี่ยงอิสระวางอาวุธเหมือนกับที่เคยใช้กับชนกลุ่มน้อยอื่นๆก็ตาม

5.4.3 บทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศ

นอกจากเขตแดนควรจะถูกพิจารณาในแง่ของความขัดแย้งระหว่างรัฐแล้ว ควรจะมีการพิจารณาในด้านความร่วมมือระหว่างกันด้วย (House, 1991) ซึ่งบทบาททางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนเป็นส่วนที่ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะที่แสดงถึงบทบาททางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศของเขตแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมย ได้แก่ การค้าชายแดน โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดน และความร่วมมือทางด้านพลังงาน

การค้าชายแดน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนได้อย่างชัดเจนที่สุด สำหรับพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยได้ปรากฏการติดต่อค้าขายมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณที่เป็นช่องทางการค้าที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณช่องทางแม่สอด -

เมียวดี ส่วนบริเวณอื่นพบกิจกรรมในลักษณะนี้ค่อนข้างน้อย ซึ่งเป็นการติดต่อข้ามไปมาเพื่อซื้อสินค้าในฝั่งไทยของผู้คนในพม่ามากกว่า

การค้าชายแดนที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนบริเวณนี้อาจแบ่งพัฒนาการได้เป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนที่พม่าได้รับเอกราช ในปี พ.ศ. 2505 ช่วงเวลาที่พม่าดำเนินนโยบายปิดประเทศ (พ.ศ. 2505 – 2530) และช่วงหลังจากพม่าเปิดประเทศอีกครั้งหนึ่ง (พ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน)

บทบาททางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนบริเวณนี้ได้เกิดขึ้นจากการค้าชายแดนโดยผ่านช่องทางแม่สอด – เมียวดี ซึ่งได้มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณแล้ว โดยเส้นทางการค้าจะผ่านลำปาง – เถิน – แม่สอด – มะละแหม่ง และบริเวณแม่สอดจะเป็นที่หยุดพักสินค้า ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน โดยส่วนมากสินค้าจะได้แก่ ปศุสัตว์ และสินค้าทางการเกษตร มูลค่าการค้าขายมีไม่มากนัก และกิจกรรมโดยส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณอำเภอแม่สอดเท่านั้น ทำให้บทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้เป็นบทบาทที่ไม่เด่นชัดนัก

ในปี พ.ศ. 2505 พม่าได้ดำเนินนโยบายปิดประเทศ ทำให้รูปแบบการค้าชายส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะนอกระบบ นอกจากนี้การที่อำนาจของกะเหรี่ยงที่ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ทำให้การค้าชายแดนในปี พ.ศ. 2513 ได้เกิดตลาดมืดขึ้น 2 แห่ง คือ ที่บ้านวาเล่ย์ ตำบลมหาวัน และบ้านวังข่า ตำบลแม่ปะ อำเภอแม่สอด ต่อมาตลาดวังข่าได้ถูกเผาในปี พ.ศ. 2519 ตลาดมืดจึงได้ย้ายไปอยู่ที่บริเวณบ้านวังแก้ว อำเภอแม่สอด แต่ต่อมาได้ถูกเผาอีก ส่วนตลาดบ้านวาเล่ย์ หลังจากมีการติดต่อกันเป็นทางการมากขึ้นตลาดแห่งนี้ก็ได้ปิดลงจึงถือว่าสิ้นสุดของยุคตลาดมืด อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นก็ยังมีการค้านอกระบบกันอยู่ และยังคงเป็นรูปแบบส่วนใหญ่ของการค้าชายแดนในปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนในช่วงเวลานี้เป็นบทบาทที่ยังไม่เป็นทางการ แม้ว่าจะแสดงให้เห็นถึงบทบาททางเศรษฐกิจที่มีความชัดเจนขึ้นก็ตาม

บทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางด้านเศรษฐกิจของพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยได้มีความเด่นชัดขึ้นอย่างมาก จากการเปิดประเทศของพม่าในปลายปี พ.ศ. 2531 ประกอบกับนโยบายที่มีต่อพม่าของไทย โดยเฉพาะนโยบายความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างอิสระ ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายแบบที่เป็นทางการขึ้นบริเวณด่านชายแดนแม่สอด ซึ่งบทบาททางด้านเศรษฐกิจของเขตแดนสามารถยืนยันได้จากการขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าชายแดนที่มีมูลค่าการซื้อ – ขาย เพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา

นอกจากนี้นโยบายพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางเศรษฐกิจในบริเวณแม่น้ำเมยก็คือ โครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยความเป็นมาของโครงการ

เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2531 จากนโยบายของไทยที่ "เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า" ประกอบกับนโยบาย "เปิดประตูมุ่งสู่ใต้" ของจีนที่ต้องการที่จะพัฒนามณฑลทางตอนใต้ให้มีความทัดเทียมกับภูมิภาคชายฝั่งทะเล อีกทั้งความต้องการของพม่าและลาวที่ต้องการความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ การค้า และวิชาการ จึงเป็นแรงผลักดันให้โครงการความร่วมมือระหว่างประเทศ หรือที่รู้จักกันในนามสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเกิดขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank-ADB) ได้เล็งเห็นศักยภาพในการพัฒนาความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคนี้ จึงได้ขยายขอบเขตความร่วมมือเดิมให้ครอบคลุม 6 ประเทศ คือ ไทย จีน (ยุนนาน) ลาว พม่า เวียดนาม และกัมพูชา ในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการจัดประชุมระหว่างประเทศและได้ข้อสรุปที่จะปรับกรอบความร่วมมือเป็นการเน้นการพัฒนาตามแนวพื้นที่เศรษฐกิจ (Economic Corridor) ตามแนวเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตะวันตก ตามลำดับความสำคัญของพื้นที่

จากโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศดังกล่าว พื้นที่ชายแดนไทย–พม่า บริเวณอำเภอแม่สอดถูกพิจารณาว่าเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากมีความเหมาะสมหลายๆด้าน กล่าวคือมีความเหมาะสมด้านทำเลที่ตั้งเนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมขนส่งที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นจุดเชื่อมระหว่างประเทศทั้งทางบกและทางอากาศ นอกจากนี้ยังมีความเหมาะสมทางเศรษฐกิจ โดยมีแรงงานราคาถูกที่สามารถหาได้ง่าย เป็นตลาดที่รองรับผลผลิตทางการเกษตรจากพม่า นอกจากนั้นในฝั่งพม่ายังมีชุมชนเมืองที่เป็นแหล่งที่มีทรัพยากรแร่ธาตุ และวัตถุดิบอย่างอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้มีนโยบายที่กำหนดให้แม่สอดเป็นประตูการค้าและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศของภาคเหนือทางด้านตะวันตกของไทย และกำหนดให้มีการขยายความร่วมมือทางการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับพม่า

นอกจากนี้ยังมีความพยายามจากหลายๆฝ่ายโดยเฉพาะกลุ่มนักธุรกิจและนักลงทุนที่จะให้รัฐบาลกำหนดให้พื้นที่บริเวณนี้เป็น เขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อที่จะดึงดูดการลงทุนให้เพิ่มมากขึ้น โดยมีสิทธิพิเศษหลักๆ ได้แก่ กำหนดให้เป็นเขตที่มีการอนุญาตให้ใช้แรงงานต่างชาติได้ กำหนดการตั้งเขตปลอดภาษีเพื่อให้ระเบียบพิธีการนำเข้า-ส่งออกคล่องตัวขึ้น กำหนดให้เป็นเขตประกอบอุตสาหกรรม และกำหนดให้กิจการที่ตั้งอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลไม่เกินร้อยละ 20 เป็นต้น อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวยังคงอยู่ในช่วงดำเนินการโดยมีกระแสคัดค้านในบางประเด็น เช่น การใช้แรงงานต่างชาติ เป็นต้น

นอกจากการค้าชายแดนและการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจะมีส่วนสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางเศรษฐกิจแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานที่มีอยู่บริเวณพื้นที่ชายแดนไทย–พม่า

ยังมีบทบาทสำคัญด้วย โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำซึ่งเป็นทรัพยากรร่วมระหว่างไทยและพม่า เนื่องจากประเทศไทยมีความต้องการน้ำและกระแสไฟฟ้าที่จะนำมารองรับกับความต้องการภายในประเทศที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 รัฐบาลไทยได้อนุมัติงบประมาณจำนวน 185 ล้านบาท เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการผันน้ำจากลุ่มน้ำสาละวินสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยเน้นบริเวณแม่น้ำเมยและลำน้ำสาขา แต่เนื่องจากแม่น้ำเมยเป็นแม่น้ำที่เป็นกลางการใช้ประโยชน์จึงต้องมีการตกลงร่วมมือระหว่างประเทศ ในปัจจุบันมีโครงการที่จะร่วมมือระหว่างไทยกับพม่าในการผันน้ำและผลิตกระแสไฟฟ้าในบริเวณแม่น้ำเมย จำนวน 3 โครงการ คือ โครงการแม่เมย 1 บริเวณอำเภอแม่สอดมีกำลังผลิต 110 เมกกะวัตต์ โครงการแม่เมย 2 บริเวณอำเภอแม่ระมาด กำลังผลิต 230 เมกกะวัตต์ และโครงการแม่เมย 3 บริเวณอำเภอท่าสองยาง กำลังผลิต 288 เมกกะวัตต์ ซึ่งถ้าหากโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศนี้ประสบความสำเร็จก็จะทำให้บทบาทหน้าที่ของเขตแดนทางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือมีความเด่นชัดมากขึ้น

อย่างไรก็ตามประเด็นการพัฒนาทางด้านทรัพยากรน้ำและพลังงานของชายแดนไทย–พม่าบริเวณแม่น้ำเมย นอกจากจะมองในแง่ของความร่วมมือระหว่างประเทศบริเวณชายแดนแล้ว ในทางกลับกันอาจจะมองได้ว่าประเด็นดังกล่าวเป็นความขัดแย้ง และการช่วงชิงอำนาจในการควบคุมทรัพยากรระหว่างพม่ากับชนกลุ่มน้อยได้อีกด้วย โดยผลกระทบจากความร่วมมือดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างไทย พม่า และกะเหรี่ยง ซึ่งการที่ไทยกับพม่ามีความร่วมมือกันมากขึ้นจะไปกดดันกับสถานภาพและความเป็นรัฐของกะเหรี่ยง นอกจากนี้ยังอาจส่งผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมในวงกว้างอีกด้วย

บทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศได้มีผลที่สะท้อนออกมาบนภูมิทัศน์ชายแดนหลายด้าน เช่น การตอบสนองจากภาครัฐโดยการก่อสร้างและปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่งทั้งในฝั่งประเทศไทยและฝั่งพม่า การก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย–พม่าเพื่อรองรับกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในด้านภาคเอกชนพื้นที่บริเวณเมืองแม่สอดได้เกิดธุรกิจการค้าขึ้นมาก ซึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองแม่สอดอย่างรวดเร็วหลังจากพม่าได้มีการเปิดประเทศเป็นต้นมา นอกจากนี้จากการที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมสำหรับการลงทุน โดยเฉพาะการมีแรงงานราคาถูกจากการผ่อนผันชั่วคราวของทางราชการให้แรงงานต่างชาติสามารถทำงานบางอย่างได้ในเขตจังหวัดชายแดน ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมที่มาตั้งอยู่บริเวณอำเภอแม่สอดเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีการจัดการที่เหมาะสมพื้นที่บริเวณนี้ก็จะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศแห่งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามบทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจของพื้นที่บริเวณนี้ยังมีความไม่แน่นอนและยังอยู่ในพื้นที่ที่จำกัด ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายๆด้าน เช่น ความไม่แน่นอนในนโยบายของพม่า ปัญหาการสู้รบของชนกลุ่มน้อย ปัญหาแรงงานต่างชาติที่ยังควบคุมไม่ได้ ทัศนคติความไว้วางใจที่มีต่อกันระหว่างไทยและพม่า และข้อขัดแย้งบริเวณชายแดนในด้านต่างๆ เช่น เส้นเขตแดน ยาเสพติด ชนกลุ่มน้อย เป็นต้น ทำให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่บทบาทหน้าที่ดังกล่าวเป็นไปอย่างเชื่องช้า ซึ่งขึ้นอยู่กับท่าทีและการปฏิบัติของทั้งสองฝ่าย

5.5 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดน

รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนที่เกิดขึ้นบริเวณแม่น้ำเมย สามารถอธิบายได้จากปฏิสัมพันธ์ข้ามแดนอันเนื่องมาจากอิทธิพลของความเป็นชายแดน โดยใช้แบบจำลองเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีปัจจัยในเชิงโครงสร้างหลายๆด้าน ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ที่กระทำอยู่บนพื้นที่ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ ภายใต้มิติของเวลา (ตารางที่ 5.18)

รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนที่แตกต่างกันระหว่างฝั่งไทยและพม่า มีปัจจัยสำคัญมาจากความแตกต่างของระบบการเมืองอันเกิดขึ้นจากการแบ่งแยกของเส้นเขตแดน โดยระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ของไทยที่ในปัจจุบันอยู่ระหว่างการปฏิรูปทางการเมืองได้ทำให้เกิดการมุ่งที่จะส่งความเจริญเข้าศูนย์กลาง ในขณะที่ระบบการเมืองของพม่าคือสังคมนิยมวิถีพม่าที่อำนาจอยู่ในการปกครองของผู้นำทางทหาร

นอกจากนี้นโยบายรัฐยังมีบทบาทสำคัญอีกด้วย โดยนโยบายที่มีต่อชนกลุ่มน้อยของพม่าโดยเฉพาะนโยบายตัดสี่ ซึ่งถูกริเริ่มขึ้นในสมัยนายพลเนวิน ซึ่งใจความหลักของนโยบายดังกล่าวประกอบด้วย การตัดแหล่งที่อยู่ รายได้ ผลการดำเนินนโยบายดังกล่าวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ การตั้งถิ่นฐาน และเส้นทางคมนาคมขนส่งตามมา ในขณะที่ทางฝ่ายไทยนโยบายความมั่นคงชายแดนด้านตะวันตกก็มีบทบาทที่สำคัญเช่นกัน โดยหลังจากการสิ้นสุดของสงครามเย็น ประกอบกับการถอนทหารของเวียดนามออกจากกัมพูชา ทำให้ภัยคุกคามจากทางด้านตะวันออกของประเทศไทยได้ทำให้ดูเหมือนว่าจะลดลง แต่ในขณะที่ปัญหาความมั่นคงใหม่ เช่น ปัญหาผู้อพยพ การรุกล้ำอธิปไตยจากกองกำลังไม่ทราบฝ่าย และปัญหายาเสพติด ได้ทวีความรุนแรงขึ้น ดังนั้นนโยบายความมั่นคงชายแดนในยุคหลังสงครามเย็นจึงให้ความสำคัญไปที่ชายแดนทางด้านตะวันตกของประเทศมากขึ้น

ตารางที่ 5.18 ปัจจัยที่มีผลกระทบกับรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนไทย-พม่า

ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structural Factor)	ระดับพื้นที่					
	ระดับท้องถิ่น (Local)		ระดับภูมิภาค (Regional)		ระดับชาติ (National)	
	ไทย (Az)	พม่า (Bz)	ไทย (Ai)	พม่า (Bi)	ไทย (A)	พม่า (B)
● **องค์ประกอบทางพื้นที่**						
แรงงาน	- อพยพเข้า	- อพยพออก	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz
ทุน						
- การส่งออก	- สินค้าอุปโภค บริโภค	- ทรัพยากรธรรมชาติ	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	
- การลงทุน	- ไม่ปรากฏว่ามีการลงทุนจากฝั่งพม่า	- ธุรกิจทำไม้; บ่อน จากนายทุนชาวไทย	- ไม่ปรากฏว่ามีการลงทุนจากฝั่งพม่า	- ธุรกิจทำไม้; ประมง	- ไม่ปรากฏว่ามีการลงทุนจากฝั่งพม่า	- ธุรกิจทำไม้; ประมง
- การลงทุนทางอุตสาหกรรม	- โรงงานที่ใช้แรงงานพม่า-กะเหรี่ยง	- ไม่ปรากฏในฝั่งพม่า	- ไม่ปรากฏ	- ไม่ปรากฏ	- ไม่ปรากฏ	- ไม่ปรากฏ
- การประกอบการที่ผิดกฎหมาย	- ยาเสพติด; แรงงานเถื่อน; สินค้าเถื่อน	- สินค้าเถื่อน	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz
ที่ดิน						
- พื้นที่ป่าไม้	- ถูกบุกรุกจากการอพยพ; การสวมตอ	- ให้สัมปทานกับบริษัทชาวไทย	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- เช่นเดียวกับ Bz	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์
- พื้นที่เกษตรกรรม	- จ้างแรงงานในการเพาะปลูก	- มีชาวไทยเข้าไปเพาะปลูกน้อย	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์
- การตั้งถิ่นฐาน	- ศูนย์อพยพ	- การอพยพย้ายถิ่น	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- เช่นเดียวกับ Bz	- ไม่มีปฏิสัมพันธ์	- เช่นเดียวกับ Bz
มิติของเวลา : การเปลี่ยนแปลงของนโยบายที่เกี่ยวข้อง						

Chiang Mai University

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structural Factor)	ระดับพื้นที่					
	ระดับท้องถิ่น (Local)		ระดับภูมิภาค (Regional)		ระดับชาติ (National)	
	ไทย (Az)	พม่า (Bz)	ไทย (Ai)	พม่า (Bi)	ไทย (A)	พม่า (B)
● **การรับรู้/ทัศนคติ**						
อุดมคติ						
- ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์	- "พม่าข้าศึก"	- ไม่ปรากฏชัดเจน	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz
- วัฒนธรรมทางการเมือง	- ประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ในยุคปฏิรูปทางการเมือง	- สังคมนิยมแบบเผด็จการทหาร	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz
มิติของเวลา : ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศ						
● **ผู้เกี่ยวข้อง/สถาบัน**						
พรรคการเมือง	- พรรคการเมืองท้องถิ่น	- รัฐบาลท้องถิ่น	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล	- SLORC
กลุ่มชนชั้นนำ	- นักการเมือง; นายทุน นักธุรกิจ; เจ้าหน้าที่รัฐ	- เจ้าหน้าที่รัฐส่วนท้องถิ่น	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- นักการเมือง; นักธุรกิจ	- เจ้าหน้าที่ระดับสูง
กลุ่มผลประโยชน์	- ประชาชนทั่วไป	- KNU; DKBA; ชนชาวกะเหรี่ยง	- เช่นเดียวกับ Az	- เช่นเดียวกับ Bz	- เช่นเดียวกับ Az	- ประชาชนระดับล่าง
มิติของเวลา : การล่าถอยของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ; ผลประโยชน์ของเศรษฐกิจชายแดนที่เพิ่มมากขึ้น						

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structural Factor)	ระดับพื้นที่					
	ระดับท้องถิ่น (Local)		ระดับภูมิภาค (Regional)		ระดับชาติ (National)	
	ไทย (Az)	พม่า (Bz)	ไทย (Ai)	พม่า (Bi)	ไทย (A)	พม่า (B)
● นโยบายและแผน						
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ	- ธุรกิจทำไม้ และการค้าชายแดน	- ธุรกิจทำไม้และการค้าชายแดน	- ความสัมพันธ์ระดับภูมิภาคมีจำกัด	- ความสัมพันธ์ระดับภูมิภาคมีจำกัด	- ความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์	- "ตีสองหน้า รักษาผลประโยชน์"
นโยบายชายแดน	- รักษาอธิปไตยและความมั่นคง; สกัดกั้นยาเสพติด; เมืองชายแดน; เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด	- ควบคุมพื้นที่; ปราบปรามชนกลุ่มน้อยเป็นหลัก	- ประตูสู่ภาคเหนือ	- ไม่ปรากฏ	- นโยบายเปิดประตูการค้า; สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ; การเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค	- นโยบายตัดสี่; สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ
มิติของเวลา : การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศที่มีต่อพม่าของไทย; การเปิดประเทศของพม่า						

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

ตารางที่ 5.18 (ต่อ)

ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structural Factor)	ระดับพื้นที่					
	ระดับท้องถิ่น (Local)		ระดับภูมิภาค (Regional)		ระดับชาติ (National)	
	ไทย (Az)	พม่า (Bz)	ไทย (Ai)	พม่า (Bi)	ไทย (A)	พม่า (B)
● **การจัดการความเครียด**						
- ข้อขัดแย้ง (Conflict)	- เขตแดน; ผู้อพยพและแรงงานเถื่อน; ปัญหายาเสพติด; สาธารณสุข; สิ่งแวดล้อม; ความมั่นคงทางทหาร	- เขตแดน; ชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง; รัฐกันชนของไทย; การแสวงหาผลประโยชน์	- ผู้อพยพและแรงงานเถื่อน; ปัญหายาเสพติด	- ไม่ปรากฏ	- ผู้อพยพและแรงงานเถื่อน; ปัญหายาเสพติด	- ไม่ปรากฏ
- ความร่วมมือ (Cooperation)	- การพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐาน; สาธารณสุข; การค้าและเศรษฐกิจชายแดน	- ความร่วมมือทางด้านทรัพยากรและพลังงาน บริเวณชายแดน	- คณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค	- คณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค	- การพบปะระหว่างผู้นำทางทหาร; คณะกรรมการชายแดน; การเป็นสมาชิกอาเซียน	- การพบปะระหว่างผู้นำทางทหาร; คณะกรรมการชายแดน; การเป็นสมาชิกอาเซียน
● **การตอบสนอง**						
- การปรับตัวเชิงบวก (Adaptive)	ไทย: การให้ความช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาโครงสร้างบริการพื้นฐานและสาธารณสุข; การลงทุนในพม่า; การสนับสนุนพม่าให้เป็นสมาชิกอาเซียน พม่า: การเปิดการติดต่ออย่างเป็นทางการกับไทย; การติดต่อค้าขายชายแดนที่เพิ่มมากขึ้น					
- การปรับตัวเชิงลบ (Maladaptive)	ไทย: ใช้กำลังทหารเข้าควบคุมพื้นที่เมื่อเกิดข้อขัดแย้ง; ใช้มาตรการเข้มงวดต่อผู้อพยพ; การตรึงกำลังทหารตลอดแนวชายแดน; การปิดด่านชายแดน พม่า: การปิดด่านชายแดน; การใช้มาตรการรุนแรงในการปราบปรามชนกลุ่มน้อย; การส่งสายลับเข้ามาในไทย; การใช้กำลังทางทหารประชิดชายแดนไทย					

Chiang Mai University

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายต่างประเทศที่มีต่อกันระหว่างสองรัฐมีส่วนเช่นกัน สำหรับนโยบายของไทยที่มีต่อพม่าได้ถูกกล่าวหาจากรัฐบาลพม่ามาโดยตลอดว่าไทยได้ให้การสนับสนุนชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงในฐานะรัฐกันชน แต่หลังจากนั้นในสมัยรัฐบาลของนายอานันท์ ปันยารชุน ได้ริเริ่มนโยบายต่างประเทศที่เปิดกว้างมากขึ้นกับพม่า โดยเห็นว่าการดำเนินนโยบายแบบเข้มงวดกับพม่ามิได้ทำให้อะไรดีขึ้น ดังนั้นนโยบายความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ของไทยจึงได้เกิดขึ้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวเปิดโอกาสให้ไทยสามารถดำเนินความสัมพันธ์กับพม่าได้ยืดหยุ่นมากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้มีการติดต่อและร่วมมือระหว่างไทยกับพม่าทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุนเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนเชิงอำนาจในการครอบครองพื้นที่จากกะเหรี่ยงเป็นพม่า ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนด้วย โดยหลังจากที่มั่นสำคัญของกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระถูกตีแตก ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าพื้นที่นี้ได้ถูกเปลี่ยนอำนาจที่แท้จริงในการครอบครองโดยพม่า ปัจจัยส่วนนี้มีผลต่อภูมิทัศน์ชายแดนในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นของค่ายอพยพในฝั่งไทย พื้นที่ป่าไม้ฝั่งพม่าที่ลดลง การค้าชายแดนที่เป็นไปในลักษณะที่เป็นทางการมากขึ้น รวมถึงความร่วมมือระหว่างไทยกับพม่าในการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย–พม่า โครงการผันน้ำและผลิตกระแสไฟฟ้าจากแม่น้ำเมย เป็นต้น

นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจยังมีส่วนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าชายแดน รวมถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความร่วมมือระหว่างประเทศ ได้ทำให้ภูมิทัศน์ชายแดนบริเวณนี้มีนัยสำคัญทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดน และมีการปรับปรุงโครงสร้างบริการพื้นฐานกันเป็นอย่างมากทั้งทางฝั่งไทยและฝั่งพม่า

อย่างไรก็ตามปัจจัยทางด้านสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างพม่าและชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง ได้กลายมาเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อข้อขัดแย้งที่มีอยู่ในปัจจุบันและส่งผลกระทบกับไทยด้วยในฐานะที่มีดินแดนติดต่อกัน นอกจากนี้ความรู้สึกทางประวัติศาสตร์ที่คนไทยจำนวนมากยังมีทัศนคติเชิงลบต่อพม่าว่าเป็น "พม่าข้าศึก" ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน และได้ถูกเน้นย้ำจากการสร้างความเป็นชาตินิยม ตั้งแต่ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นต้นมา ซึ่งมุมมองดังกล่าวได้กลายมาเป็นสาเหตุหนึ่งที่สร้างความหวาดระแวงให้กับประชาชนทั่วไปว่าเราควรจะมีการปฏิบัติหรือนโยบายกับพม่าอย่างไร ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศค่อนข้างจะมีความไม่แนบแน่นเท่าใดนัก ทั้งๆที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านกัน

อาจสรุปได้ว่ารูปแบบของภูมิทัศน์ชายแดนไทย–พม่า บริเวณแม่น้ำเมย ก่อนปี พ.ศ. 2512 ของทั้งสองฟากฝั่งโดยส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนัก อย่างไรก็ตามสภาพภูมิทัศน์ชายแดนได้มี

การเปลี่ยนแปลงไป โดยในช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 พบว่าส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในฝั่งไทย จากภูมิทัศน์ธรรมชาติไปเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ฝั่งไทยที่ลดลง พื้นที่ทางการเกษตร การตั้งถิ่นฐาน และเส้นทางคมนาคมขนส่งที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ฝั่งพม่ามีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย พัฒนาการของภูมิทัศน์ชายแดนในช่วงเวลานี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของปัจจัยทางการเมืองและบทบาทของรัฐบาลไทยที่มีต่อภูมิทัศน์ชายแดนได้อย่างดี

สำหรับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2542 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ในฝั่งพม่าได้เปลี่ยนไปเป็นป่าเสื่อมโทรมเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเปิดสัมปทานป่าไม้ในช่วงปี พ.ศ. 2532 – 2536 ในขณะที่ฝั่งไทยยังคงพบว่ามีการลดลงของพื้นที่ป่าไม้แม้ว่าจะมีการประกาศปิดป่าทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2532 แล้วก็ตาม ส่วนพื้นที่ทางการเกษตรในฝั่งพม่าเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ในขณะที่ฝั่งไทยมีพื้นที่เพิ่มขึ้นและพบว่ามีบางพื้นที่ที่มีการเกษตรรูปแบบใหม่ๆ การตั้งถิ่นฐานโดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยโดยส่วนใหญ่จะเป็นการขยายตัวของชุมชนเดิม อย่างไรก็ตาม การตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองแม่สอดในช่วงเวลานี้พบว่ามีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก การตั้งถิ่นฐานจากภัยการสงครามตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมาได้มีการอพยพเข้ามาในฝั่งไทยมากกว่าช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2532 ทำให้เกิดศูนย์อพยพขึ้นตลอดแนวชายแดนบริเวณแม่น้ำเมย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนในช่วงเวลานี้ได้ชี้ให้เห็นว่านอกจากจะเกิดจากปัจจัยภายในประเทศแล้ว ยังเกิดจากการติดต่อข้ามพรมแดนอีกด้วย

ในปัจจุบันสภาพภูมิทัศน์ชายแดนส่วนใหญ่ของทั้งสองฝั่งจะมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก อันเกิดจากความแตกต่างของระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แสดงให้เห็นว่าเขตแดนบริเวณนี้มีนัยสำคัญในฐานะเส้นแบ่งแยกอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามแนวโน้มของบทบาทหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจและความร่วมมือเริ่มจะปรากฏชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะบริเวณอำเภอแม่สอด

รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ชายแดนที่เกิดขึ้นนี้มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในเชิงโครงสร้างในระดับต่างๆตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจบริเวณพื้นที่ชายแดนในฝั่งพม่า ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยง นโยบายความมั่นคงทั้งของไทยและพม่า นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจและความร่วมมือบริเวณชายแดนระหว่างไทยและพม่า ความแตกต่างทางด้านสังคม–วัฒนธรรม และทัศนคติและการรับรู้ที่ทั้งสองฝ่ายมีต่อกัน